

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**DİSİPLİNLERARASI MEDYA VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR
ANABİLİM DALI**

**MEDYADA ENGELLİ BİREYLERİN TEMSİLİNE İLİŞKİN
ELEŞTİREL BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA DENİZ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. SERHAT ÇOBAN

ÇANAKKALE – 2022

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DİSİPLİNLERARASI MEDYA VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR ANABİLİM DALI

**MEDYADA ENGELLİ BİREYLERİN TEMSİLİNE İLİŞKİN ELEŞTİREL BİR
ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA DENİZ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. SERHAT ÇOBAN

ÇANAKKALE – 2022

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Kübra DENİZ

14/02/2022

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimin süresince ve bu çalışmanın ortaya çıkmasında, çalışmanın her aşamasında sabır ve büyük bir nezaketle desteklerini ve tecrübelerini hiç sakınmadan paylaşan çok değerli danışmanım, Hocam Doç. Dr. Serhat Çoban'a teşekkürü bir borç bilirim.

Eğitim hayatım boyunca üzerimde emeği olan tüm kıymetli hocalarıma teşekkür ederim.

Yaşam mücadelesi ve azmiyle bize örnek olan çok kıymetli anneme, her zaman yanımda olduğunu hissettiğim aileme sonsuz teşekkürler.

Bu tezi, doğduğu ilk günden itibaren ailemize ışık gibi doğan ve bana farkındalığın ne demek olduğunu öğreten kardeşim Umut Deniz'e ithaf ediyorum.

Kübra DENİZ

ÇANAKKALE, Şubat 2022

ÖZET

MEDYADA ENGELLİ BİREYLERİN TEMSİLİNE İLİŞKİN ELEŞTİREL

BİR ARAŞTIRMA

Kübra DENİZ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Disiplinlerarası Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Serhat ÇOBAN

31/1/2022, 130

Bu çalışma, engelli bireylerin medyada temsilini eleştirel söylem analizi yöntemi ile incelemektedir. Engelli bireylerin medyada nasıl temsil edildiğine dair yapılan çalışmada altı farklı yayın politikasına sahip gazetenin internet versiyonlarındaki haberler incelenmektedir. Çalışmada, engellilik olgusunun tarihsel gelişimi üzerinde durulmuş ve engellilik kavramını ele alan modeller ayrıntısıyla ele alınmıştır. Çalışmada ayrıca Van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemi de ayrıntılarıyla açıklanmaktadır.

Teun A. van Dijk'in eleştirel söylem analizi tekniği haberlerin nasıl bir dille aktarıldığı üzerinde durmaktadır. Haberlerde yer alan görseller, kelime seçimleri, haber başlığı ve girişi, haberin tarihsel arka planını anlatan unsurlar haber hakkında önemli bilgiler vermektedir. Engelli bireyleri konu alan haberlerin medyada nasıl temsil edildiği çalışmada incelenmekte ve engelliliğin medyada temsili eleştirel söylem analizini tekniği üzerinden açıklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel Söylem Analizi, Haber Dili, Engellilik, Temsil, Medya

ABSTRACT

A CRITICAL RESEARCH ON THE REPRESENTATION OF PERSONS WITH DISABILITIES IN THE MEDIA

Kübra DENİZ

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in Interdisciplinary Media and Cultural Studies

(Advisor/Supervisor)

Doc.Dr. Serhat ÇOBAN

31/1/2022, 130

This study examines the representation of persons with disabilities in the media through critical discourse analysis method. In the study on how disabled people are represented in the media, the news in the internet versions of the newspaper with six different publication policies is examined. In the study, the historical development of the disability phenomenon was emphasized and the models that addressed the concept of disability were discussed in detail. The study also details Van Dijk's method of critical discourse analysis.

Teun A. van Dijk's critical discourse analysis technique focuses on how news is conveyed. The images in the news, word choices, news headline and introduction, the elements that tell the historical background of the news give important information about the news. How news about persons with disabilities are represented in the media is examined in the study and the representation of disability in the media is explained through the technique of critical discourse analysis.

Keywords: Critical Discourse Analysis, News Language, Disability, Representation, Media

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ETİK BEYAN.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	x

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Engellilik Kavramının Tarihsel Gelişimi	3
1.2. Engellilik Çalışmalarında Kullanılan Modeller	10
1.2.1. Ahlaki Model.....	12
1.2.2. Tıbbi Model.....	13
1.2.3. Sosyal Model.....	16
1.2.4. Hak Temelli Yaklaşım Modeli.....	21

İKİNCİ BÖLÜM

GELENEKSEL VE DİJİTAL MEDYADA HABER KAVRAMININ DÖNÜŞÜMÜ	25
---	----

2.1. Haber Nedir?.....	25
2.2. Haber Tanımının Dönüşümü	26
2.2.1. Geleneksel Medyada Haber	28
2.2.2. Dijital Medyada Haber.....	32
2.3. Haber Dili.....	37
2.4. Söylem.....	42

2.4.1. Eleştirel Söylem Analizi.....	46
2.4.2. Teun A. Van Dijk'a Göre Eleştirel Söylem Analizi.....	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ENGELLİ BİREYLERİN MEDYADA SUNUMU

3.1. Yöntem	56
3.2. Bulgular.....	57
3.2.1. Hürriyet Gazetesi.....	57
Dünya Engelliler Günü Haber Başlıkları.....	57
Haber Girişleri.....	60
Ard Alan Bilgisi.....	69
Kelime Seçimleri.....	70
Haberin Retoriği.....	70
Down Sendromu Farkındalık Günü Haberleri.....	72
Haber Başlıkları.....	72
Haber Girişleri.....	72
Ard Alan Bilgisi.....	73
Kelime Seçimleri.....	74
Haberin Retoriği.....	74
Otizm Farkındalık Günü Haberleri.....	75
Haber Başlıkları.....	75
Haber Girişleri.....	76
Ard Alan Bilgisi.....	78
Kelime Seçimleri.....	79
Haberin Retoriği.....	79
3.2.2. Milliyet Gazetesi.....	80
Dünya Engelliler Günü Haberleri.....	80
Haber Başlıkları.....	81
Haber Girişleri.....	81
Ard Alan Bilgisi.....	82
Kelime Seçimleri.....	83
Haberin Retoriği.....	83
Otizm Farkındalık Günü Haberleri.....	83

Haber Başlıkları.....	83
Haber Girişleri.....	84
Ard Alan Bilgisi.....	84
Kelime Seçimleri.....	85
Haberin Retoriği.....	85
3.2.3. Sabah Gazetesi.....	86
Dünya Engelliler Günü Haberleri.....	86
Haber Başlıkları.....	86
Haber Girişleri.....	88
Ard Alan Bilgisi.....	93
Kelime Seçimleri.....	94
Haberin Retoriği.....	94
Down Sendromu Farkındalık Günü Haberleri.....	96
Haber Başlıkları.....	96
Haber Girişleri.....	96
Ard Alan Bilgisi.....	97
Kelime Seçimleri.....	97
Haberin Retoriği.....	98
Otizm Farkındalık Günü Haberleri.....	98
Haber Başlıkları.....	99
Haber Girişleri.....	99
Ard Alan Bilgisi.....	101
Kelime Seçimleri.....	101
Haberin Retoriği.....	102
3.2.4. Yeni Şafak Gazetesi.....	102
Dünya Engelliler Günü Haberleri.....	102
Haber Başlıkları.....	103
Haber Girişleri.....	103
Ard Alan Bilgisi.....	104
Kelime Seçimleri.....	104
Haberin Retoriği.....	105
Down Sendromu Farkındalık Günü Haberleri.....	105
Haber Başlıkları.....	105
Haber Girişleri.....	106

Ard Alan Bilgisi.....	106
Kelime Seçimleri.....	107
Haberin Retoriği.....	107
3.2.5. Evrensel Gazetesi.....	107
Dünya Engelliler Günü Haber Başlıkları.....	108
Haber Girişleri.....	108
Ard Alan Bilgisi.....	109
Kelime Seçimleri.....	110
Haberin Retoriği.....	110
Otizm Farkındalık Günü Haberleri.....	112
Haber Başlıkları.....	112
Haber Girişleri.....	112
Ard Alan Bilgisi.....	113
Kelime Seçimleri.....	113
Haberin Retoriği.....	113
3.2.6. Cumhuriyet Gazetesi.....	114
Dünya Engelliler Günü Haberleri.....	114
Haber Başlıkları.....	114
Haber Girişleri.....	115
Ard Alan Bilgisi.....	115
Kelime Seçimleri.....	116
Haberin Retoriği.....	116
Otizm Farkındalık Günü Haberleri.....	117
Haber Başlıkları.....	117
Haber Girişleri.....	118
Ard Alan Bilgisi.....	118
Kelime Seçimleri.....	119
Haberin Retoriği.....	119

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

121

KAYNAKÇA.....

130

SİMGELER VE KISALTMALAR

TDK	Türk Dil Kurumu
BM	Birleşmiş Milletler
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
WHO	World Health Organization
ICIDH	Uluslararası Bozuklukları, Özürleri ve Engelleri Sınıflama Kongresi
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
5N+1K	Ne, Nerede, Nasıl, Neden, Ne zaman ve Kim
YÖK	Yükseköğretim Kurumu
ÖSYM	Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi
EKPSS	Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı
ÖZGEM	Özel Gereksinimli Bireyler Eğitim Merkezi
MİT	Millî İstihbarat Teşkilâtı
HEYAD	Hasta ve Engelliler ile Yakınları Hakları Derneği
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
AİÇU	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
AKDEM	Aile Kadın Destekleme ve Engelliler Merkezi
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
OGAD	Otizm Güçlü Aile Derneği

Kardeşim Umut'a

“Bilmeyen ne bilsin bizi bilenlere selam olsun (...)”

Yunus Emre

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Toplumların gelişim ve ilerleme süreci birçok etkenle birlikte bir devinin içerisinde. Toplumların sahip olduğu sosyal haklar ve gelişmişlik düzeyi yine o toplum içerisinde yaşayan bireylerin gündelik yaşamlarına doğrudan etki etmektedir. Gündelik yaşamda sıklıkla kullanılan ancak belki de üzerine fazla düşünme fırsatı yakalanamayan pek çok tanımlama da bu etki içerisine dahildir. İnsanın var olduğu ve kendi varlığının farkına vardığı dönemden itibaren insanların fiziki ve zihinsel yetersizliklerine ilişkin pek çok tanımlama yapılmıştır. Bu tanımlamalar özellikle eski çağlarda yetersizlikleri nedeniyle insanların toplum tarafından dışlanmasına dahi sebebiyet vermiştir. Eski çağlarda gündelik yaşamda sıklıkla karşılaşılan dışlanma durumu toplumların gelişmesiyle farklı bir boyuta evrilmiştir. Dolayısıyla engellilik kavramı geçmişten günümüze bir devinimi takip etmektedir.

Eski dönemlerde kullanılan küçük düşürücü ve ötekileştiren sıfatlar, toplum yapılarının gelişmesiyle yerini artık gündelik yaşamda duymaya alışılan tanımlamalara bırakmıştır. Aynı zamanda engellilik üzerine yapılan bilimsel çalışmalar ve düzenlenen sosyal farkındalık çalışmaları ile engelliliğe karşı oluşturulan bu bakış değiştirilmeye çalışılmaktadır. Kuşkusuz sürdürülen bu çalışmaları toplumun önemli bir kesimine duyurabilmek için kitle iletişim araçlarının büyük bir önemi bulunmaktadır.¹ Bireyler

---

¹ Televizyon, gazete ve radyo gibi gündelik yaşamda sıklıkla kullanılan kitle iletişim araçlarına artık internet ve internet medyası da eklenebilmektedir.

engelliliğe ilişkin tanımlamalara medya aracılığıyla hemen hemen her gün tanık olmakta, bir başka ifadeyle medya kitleler üzerinde büyük rol oynayarak kitlelerin düşünce yapılarına ve söylemlerine etki edebilmektedir. Gazete, televizyon, dergi, radyo ya da internet medyasında engelli bireylere karşı farklı söylemler içinde yapılan tanımlamalar ve bu tanımlamalarda seçilen kelime ve cümlelerin nasıl bir engellilik tahayyülünü toplumsal yapı içinde oluşturmaya çalıştığı bu araştırmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır.

Engelli bireylerin toplumdaki yeri, toplumun engelli bireylere verdiği değeri ve önemi göstermektedir. Bu nedenle engelli bireylerin toplumda engelsiz bireyler ile bir arada yaşamasının “normal” ve olması gereken bir durum olduğunun bilincinin tüm toplum tarafından kabul edilmesi büyük bir önem taşımaktadır. Bu bilinçlenme aşamasında medyaya da büyük sorumluluk ve görev düşmektedir. Medya, bireylerin birbirine karşı önyargılarının oluşması ve yıkılması aşamasında güçlü bir faktördür. Yazılı, görsel ve dijital medyada engelli ve engelsiz insanlara karşı oluşan düşünce; medya izleyicisi tarafından benimsenebilmektedir. Bu nedenle; medyada kullanılan dilin önyargılardan arınmış eşitlikçi bir tutum içerisinde olması gerektiği söylenebilir.

Çalışmanın birinci bölümünde engellilik kavramı üzerine tanımlamalar açıklanmaktadır. Bununla birlikte engelli tanımı ve engellilik çalışmalarında literatürde yer alan modellere de değinilmektedir. Birinci bölümde ele alınan engellilik tanımı; engellilik kavramının anlaşılabilmesi açısından büyük bir önem arz eder.

Çalışmanın ikinci bölümünde çalışmanın temel yöntemini de oluşturacak olan eleştirel söylem çözümlemesi üzerinde durularak; haber kavramı ve eleştirel söylem yöntemi ayrıntısı ile ele alınacaktır.

Üçüncü bölümde, ulusal gazetelerde yer alan engelli bireyleri konu alan haberler ele alınmaktadır. Bu haberlerde özellikle haberin başlığı, kullanılan fotoğraf, haber dili eleştirel söylem çözümlemesi tekniği ile incelenmektedir. Van Dijk’in eleştirel söylem çözümlemesi

yöntemi kullanılarak ulusal gazetelerde engelli içerikli haberlerde kullanılan dil ve fotoğraflardan hareketle çalışmanın sonucuna ulaşılmaktadır. Aynı zamanda haber dilinin engelli bireyler için nasıl kurgulanması gerektiği de açıklanmaktadır.

Çalışma ulusal gazetelerde yer alan engelli içerikli haberlerin engelli bireyleri nasıl temsil ettiğini ortaya koymaya çalışmaktadır.

1.1. Engellilik Kavramının Tarihsel Gelişimi

Engellilik birçok kaynakta farklı tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumu'na (TDK, 2020) göre engelli “vücudunda eksik veya kusuru olan, özürlü” ya da “engeli olan, mâniası” olarak tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumu, engelli tanımını kişinin sahip olduğu eksikliğe ve kusura vurgu yaparak açıklamaktadır. Bununla birlikte Cambridge İngilizce Sözlüğü (Cambridge Dictionary, 2020) engelliliği: “Bir hastalık, hasar ya da diğer insanların yaptığı şeyleri yapmasını zorlaştıran durum” olarak tanımlamaktadır. Her iki sözlükte engelliliği bir eksiklik ya da hastalık üzerinden anlatmaktadır.

Türkçe 'de günlük yaşantıda sık sık ve yaygın bir şekilde kullanılan “sakat”, “özürlü” gibi kelimelerin aslında anlam farklarına bakılmadan kullanıldığı aşikâr bir şekilde ortadadır. Yanlış kullanımlar engellilerin toplum tarafından ötekileştirilmesine neden olabilmektedir. Kişinin sahip olduğu engel sonradan veya doğuştan gelebilmektedir. Bu herhangi bir hastalık sonucunda ya da kişinin kendi hakimiyeti dışında gelişen bir sebep sonucunda da oluşabilmektedir. Engeli olan bireylerin toplumsal ve kurumsal açıdan destek görmesi oldukça önemlidir (Akıncı ve Giresunlu, 2012: 15,16).

Oxford Learner's Dictionaries'in tanımladığı yetenek ve beceri kelimeleri arasındaki fark Türkçe 'de de karşımıza çıkmaktadır. Ortaya çıkan anlam farklılığı; İngilizce 'de var olan “yetenek” ya da “beceri” anlamındaki “Ability” kelimesinin “Disability” ile karşılık bulmasıdır. Bu iki kelime arasında elbette büyük bir anlam farklılığı göze çarpmaktadır. “Ability” ile herhangi bir küçük düşürücü anlam ortaya çıkmazken; “Disability” kelimesinin çevirisinde zihinsel özür kullanımı ile olumsuz anlam ortaya çıkmaktadır. Vücudun

tamamını rahatça kullanamama durumu ya da kolayca öğrenememe anlamına karşılık gelen fiziksel ve zihinsel durum anlamına da gelmektedir (Oxford Learner's Dictionaries, 2020).

Sakatlığa dair çalışmaların ABD ve İngiltere eksenli olduğu bilinmektedir. Bu çalışmalar ile engelli bireyin bedeninde fiziksel olarak bulunan eksiklikler sakatlık olarak tanımlanmaktadır. Sakatlık tanımı sakat olmayan bir beden üzerinden gelişen normallik tasvirinden hareketle açıklanmaktadır (Yardımcı, 2015: 9). Sakatlık kelimesine yüklenen yanlış anlam itibariyle; toplum tarafından engelli bireye atfedilecek olan anlam da olumsuz olabilmektedir. Toplumda oluşacak bu algı aslında engelsiz bireylerin engelli bireye karşı olan tutumunu da etkileyebilmektedir.

İngilizce 'de kullanılan terimlerin Türkçe karşılığını bularak bu terimleri doğru bir şekilde dilimize yerleştirmenin oldukça güç olduğu söylenebilir. Aynı zamanda engelli kişileri tanımlarken kullanılan İngilizce terimler kimi zaman doğru Türkçe karşılıklarını bulamamaktadır. Örneğin; handicapped ya da impaired terimleri ne yazık ki dilimize doğru karşılıkları ile çevrilmemektedir. Dolayısıyla İngilizce olarak karşımıza çıkan engelli ve özürlü tanımlamaları; dilimize en yakın anlamı ile açıklanmaya çalışılmaktadır (Bezmez, Yardımcı, Şentürk, 2011: 24).

Engellilik çalışmalarının hız kazanmasında İkinci Dünya Savaşı sonrası büyük önem taşır. Savaş sonrası sosyal hayatı normale döndürme çabaları, engelliler için de önemli gelişmelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Engellilerin sosyal ve ekonomik hakları konusunda önemli adımlar atılmıştır (Kara, 2016: 250).

1992 yılına gelindiğinde ise Birleşmiş Milletler (BM) 3 Aralık gününü Uluslararası Engelliler Günü olarak kabul etmiştir. Her yıl bu tarihte dünyanın pek çok ülkesinde engelliler adına farkındalık oluşturulmak amacıyla çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Aynı zamanda BM tarafından hazırlanan bu belge ile engellilerin yaşama daha kolay uyum sağlamaları ve hayatın her anında aktif rol alabilmeleri amacıyla yirmi iki kural kabul edilmiştir (Özateş Gelmez, 2018: 193). Birleşmiş Milletler tarafından engelliler için ilan edilen 3 Aralık; engellilerin toplum tarafından farkında olunmaları açısından büyük önem

arz etmektedir. 3 Aralık gününde dünyanın pek çok farklı ülkesinde yapılan etkinliklerle tüm engelliler “toplumda biz de varız” diyerek toplumun dikkatini çekmeye çalışmaktadır.

Engel bireyin sosyal gündelik hayata birtakım eksiklikleri ya da kusurları nedeniyle katılamaması bir başka ifadeyle, toplumun kendisine sunduğu rolleri doğuştan ya da sonradan meydana gelen haller nedeniyle gerçekleştirememesidir. Kişi gerçekleştiremediği bu nedenler dolayısıyla engelli olarak tanımlanmaktadır (Akıncı ve Giresunlu, 2012:16).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 2008 yılında yürürlüğe giren Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme; 50 maddeden oluşmaktadır. Türkiye'nin de imzaladığı BM Engelli Hakları Sözleşmesi, engelli bireylere karşı oluşan ayrımcılığın önlenmesi ve toplumdaki engelli bireye karşı olan ayrımcılık içeren fikirlerin ortadan kalkması açısından önem arz etmektedir. Sözleşmenin hedefi; engelli bireylerin tüm yaşam haklarından eşit bir şekilde faydalanmasıdır (Resmî Gazete, 2009).

Sözleşme aynı zamanda; topluma zihinsel ya da fiziksel nedenlerden dolayı eksik olarak katılım sağlayan kişileri de kapsamaktadır. Bu kapsayıcılık ile kişi ve toplum kısıtlaması arasında bir bağ kurulmuştur. Engelli kişilerin yaşam hakları güvence altına alınmaya çalışılmıştır (Gül, 2012: 27). Sözleşmede özellikle güvence altına alınan madde; engellilerin hiçbir suretle ayrımcılık görmemesidir. Yapılan bu sözleşme ile engellilerin topluma ve toplumun da engellilere uyarlanması kolaylaşmıştır. Aynı zamanda toplumun, toplum içerisindeki yaşayan tüm kesimlerden bireye saygı göstermesi gerektiği yine aynı şekilde engelli kimselere de saygı duyulması ilkesi benimsenmiştir.

Engelli haklarına ilişkin düzenlenen bu sözleşmenin ardından engelli haklarını eşit haklar seviyesinde düzenlemek ve korumak adına Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Küresel Eylem Planı çerçevesinde bir düzenleme yapmıştır. Bu düzenleme 2014-2021 yılları arasındaki süreci de kapsamaktadır. DSÖ tarafından üstlenilen bu görev neticesinde; dünya genelinde bulunan tüm engelli ve dezavantajlı durumda olanların sosyal ve eşit haklardan yararlanabilmeleri aynı zamanda sosyal desteklerden ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri adına kararlar alınmıştır. Alınan kararlar neticesinde, engelliliğin bir sağlık probleminden daha

ziyade bir toplumsal sorun olduğu da ortaya konulmaktadır. Böylelikle engelliliğe karşı bakışın iyileştirilmesi, engellilerin tüm sosyal ve ekonomik yardımlardan yararlanabilmeleri aynı zamanda tedavileri için gerekli rehabilitasyon koşullarının oluşturulması fikri kabul edilmiştir (WHO, 2015).

Farklı kültürler ve o kültürlere sahip insanlar engelliliğe yönelik kavramları da farklı bir Şekilde kullanmaktadır. Engelli kelimesine anlam olarak yakın birçok kelime bulunmaktadır. Bu kelimeler kimi zaman insanlar tarafından daha tercih edilebilir olduğu için kullanılmaktadır. Ancak engelli, zrl ya da sakat olarak kullanılan kelimeler her ne kadar kullanım açısından benzerlik taşıyormuş gibi görünse de anlam açısından farklılıklara sebebiyet vermektedir (ztrk, 2011:17).

Bu anlamda aslında çoğu insan engelliliğe dair kullanım pratiklerini kelimenin anlamına bakmadan gerçekleştirmektedir. Ya da bir başka deyişle; insanlar kelime seçimlerini kelimenin ne derece “saygı” tonu içerisinde kullanıldığına bakarak kullanmaktadır.

1980 senesinde ICIDH (Uluslararası Bozuklukları, zrleri ve Engelleri Sınıflama Kongresi) zr kavramını tanımlamıştır. Bu kongreye pek çok engelli dernek yesi ile uzman katılım göstermiştir. Bu kongre zrl tanımlaması için oldukça büyük önem taşır. Çünkü bu kongrenin ardından DSÖ yeni bir fikrin geliştirilmesine ortam hazırlamıştır. DSÖ, Uluslararası Fonksiyon Görme ve zrllk Sınıflamasını tanımlamıştır. Bu tanım ile; zrl kavramı bir dezavantajlı olma hali olarak anlatılmaktadır. Bu durum kişinin içerisinde bulunduğu durum itibariyle sosyal aynı zamanda da yasal bir eksiklik yaşamasına neden olan aksaklık olarak tanımlanmaktadır (Burcu, 2007: 54).

Bununla birlikte farklı kaynaklar engellilik ile zrllk tanımlamalarını birbirinden ayırır. zrllğu; bireyin bulunduğu ve sahip olduğu durum itibariyle becerilerini gerçekleştirmesindeki kusurluluk hali olarak tanımlanmaktadır. Engellilik ise, herhangi bir nedenle sonradan oluşan ya da doğuştan bireyin sahip olduğu durumdur. Aynı zamanda kişi normal hayatında gerçekleştirdiği faaliyetleri yerine getirmede sorun yaşamakta ve bu

nedenle içinde bulunduğu durum kişiye engel yaratmaktadır (Bilge vd., 2005: 183). Engellilik, tanımlanan diğer kavramlara göre daha kapsayıcı bir kavram olarak yerini almaktadır. Ülkemizde 2005 yılında yayımlanan 5378 Sayılı Özürlüler (Engelliler) Kanunu ise bu tanıma şöyle yaklaşmaktadır:

Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi (5378 Sayılı Özürlüler Kanunu, 2005).

Engelliliği doğuştan ya da sonradan olmak üzere iki biçimde ele alan 5378 sayılı kanun, aynı zamanda bireyin yaşaması için farklı bir desteğe ihtiyacı olduğuna da vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte engellilik tanımlamaları sürecinde ortaya çıkan ve yaygın olarak kullanılan birçok kelime engelli bireyler için olumsuz bir yargı oluşmasına da ortam hazırlamaktadır.

Dolayısıyla bu çalışmada engelli bireyleri tanımlama aşamasında “engelli birey” kelimesinin diğer tanımlamalara göre daha olumlu bir çağrışım yaptığı fikrine katılarak, çalışma süresince de bu tanımlama kullanılacaktır.

Aynı zamanda 20 Şubat 2019 tarihli Resmî Gazete Çocuklar için Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkındaki Yönetmelik ile özel gereksinimli çocuk şöyle tanımlanmaktadır:

Çocuğun toplumsal yaşama eşit katılabilmesi için bedensel ya da gelişimsel işlev kısıtlılığı olmayan bireylerden farklı sağlık, eğitim, rehabilitasyon, cihaz, ortez, protez, çevresel düzenlemeler ve diğer sosyal ve ekonomik haklara ve hizmetlere gereksiniminin olmasını (...) ifade eder (Resmî Gazete, 2019).

Resmî Gazete 'de yayınlanan bu yönetmelik ile engelli çocuk; özel gereksinimli birey olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda toplum içindeki varlığı herkes gibi eşit olması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu tanım özellikle özel gereksinimli çocukların akranları gibi eşit

yaşam hakkının var olduğunun toplum tarafından bir kez daha benimsenmesine de olanak sağlamaktadır. Bununla birlikte yine 20 Şubat 2019 tarihli Resmî Gazete Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi hakkında çıkan yönetmelik ile de erişkinler için farklı bir yönetmeliğe gerek duyulmuştur. Yönetmelikte tanımlanan engellilik durumu ise şu ifadelerle açıklanmıştır:

Engelli birey: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğler bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyi, Engellilik durumu: Bireyin doku, organ ve/veya fonksiyon ve psikiyatri tanısı ve buna bağılı muhakeme yeteneğı kaybından kaynaklı engelliliğini uluslararası yöntemleri temel olarak belirleyen derecelendirmeler, sınıflandırmalar ve tanılamaları (...) (Resmi Gazete, 2019).

2019 yılında yayımlanan Resmî Gazete yönetmeliğı ile özel gereksinimli çocuk ve yetişkinler birbirinden ayrılmaktadır. Böylelikle engelli çocuk ve engelli yetişkinlere farklı ve ayrı yönetmelik yayımlanmıştır. Bu yönetmelik ile yetişkin ya da çocuk engelli devlet tarafından kendilerine tanınan haklardan; kendi yaş grubu üzerinden faydalanmaktadırlar.

Yayımlanan bu ve benzeri yayınlar ile toplum tarafından benimsenen algının değıştirilmesi de kolaylaşmaktadır. Böylelikle toplumun engelli kimselere karşı sahip olduğü yargıların yapılan çalışmalar ile değıştirilmesi hedeflenmektedir.

2010 yılında kurulan Dünya Engelliler Vakfı ise engelli tanımını şöyle açıklamaktadır; özürölülük tanımı engelli kişiye karşı oluşabilecek bir yanlış algıya sebebiyet verebilmekte bu nedenle bireyin toplum tarafından daha doğru anlaşılabilmesi için “engelli” tanımlaması kullanılmaktadır (Koca, 2010: 4).

Engelli ve özürölü kavramları toplum tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır. Seçilen kelimeler aslında engelli bireyin sosyal yaşantısındaki becerilerine de etki yapabilmektedir. Birey, toplum karşısında duyduğü olumsuz ve küçük düşürücü tanımlamalar nedeniyle sosyalleşme alanlarından uzak kalmaya çalışmakta ya da toplum tarafından

kendisine karşı oluşabilecek herhangi bir yargılamada sorunu yine kendisinde bulmaya çalışmaktadır.

Engellilik çalışmalarında engelli kişilerin toplum tarafından farklı davranışlar ile yüz yüze kaldığı ortaya konulmuştur. Toplumun engellilere karşı oluşturduğu ve kabullendiği bu algı; Batı’da engelliler için hak temelli bir çalışma ve girişim yapma ihtiyacını oluşturmuştur. Aynı zamanda toplumun engelli bireye karşı oluşturduğu önyargı ya da benimseyici tutum bu çalışmaların daha fazla yapılmasına ortam hazırlamıştır.

Yapılan çalışmalarda; engelli bireyin engelsiz birey gibi eşit ve bağımsız şartlarda eğitim alma hakkının üzerinde durulmuştur.

Bununla birlikte engelli bireyler için hazırlanan ve yalnızca engelli bireylerin eğitim aldığı özel eğitim merkezlerinde; engelli bireyin engelsiz bireyden uzaklaştırıldığı bu nedenle de toplumdaki öteki algısının pekiştirilmesine neden olduğunu ifade eden yaklaşımlar da vardır (Burcu, 2002: 86).

Toplum engelli bireyler dahil olmak üzere toplumda var olan ve yaşamlarına devam etmekte olan pek çok dezavantajlı bireyler üzerinden belirli yargılamalar ve suçlamalar yapmaktadır. Sosyal hayatın dışında kalmak zorunda olan engelli birey engelsiz birey ile karşılaştırılmakta ve engelsiz bireyler kimi zaman engelli bireyleri “aciz” olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamalar engelli bireyin sosyal yaşantısına devam etmesi açısından büyük bir sorun oluşturmaktadır (Arslan vd., 2014: 11,12).

Engelliliğin toplum tarafından problem olarak görülmeye başlanmasıyla birlikte bu konu üzerinde pek çok çalışma üretilmeye başlanmıştır. İlk zamanlarda engelliliğin bir hastalık olarak tanımlandığı görülür. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise engelliliğin daha çok tıbbi bir problem olduğu ifade edilmiştir. Avrupa’nın önemli sivil toplum dernekleri de engelliliğin hastalık olarak benimsenmesi fikrine karşı çıkarak engelliliğin sosyal bir problem olarak incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak ne yazık ki yasalar neticesinde güvence

altına alınan engelli hakları, gündelik hayatta çok dikkate alınmamış ve uygulamada birtakım aksaklıklar yaşanmıştır (Arıkan, 2002: 3).

Engelliliğin tıbbi bir tanımlamadan ziyade sosyal tanımlama sürecine geçilmesi birlikte engellilik çalışmaları yoğunlaşmıştır. Ancak bu döneme kadar olan süreçte engellilik bir hastalık olarak tanımlanmıştır.

1.2. Engellilik Çalışmalarında Kullanılan Modeller

Engellilik çalışmaları tarihi toplumsal yapıda meydana gelen değişimlerden etkilenmiştir. İlk zamanlarda çalışmalar daha çok medikal anlamda yoğunlaşırken; ilerleyen zamanlarda toplumsal farkındalığın gelişmesi ile daha çok sosyal alanda gelişmeye başlamıştır. Engellilere yönelik geliştirilen sözleşme ve yasal haklar ile engellilerin gerek ekonomik gerekse sosyal yaşamlarına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Engellilerin yalnız olmadığı ve toplum tarafından yeterli desteği gördüğü süreçte, engelli haklarına ilişkin düzenlemeler de hız kazanmıştır. Aynı zamanda geliştirilen bu düzenlemeler neticesinde engellilere yönelik pozitif ayrımcılık fikri ortaya çıkmıştır. Bu fikir ile engellilerin “acı” ya da “yardıma muhtaç” bireyler olmadığı ve her engellinin aynı fiziksel ya da zihinsel özelliklere sahip olmadığı da anlatılmaktadır.

Bu anlamda engellilik çalışmalarının geçmişten günümüze kadar gelişim gösterdiği süreçte birçok modelin ortaya çıktığını söyleyebilmek mümkündür. Bu modeller toplum ve engelliler arasındaki iletişimin değişmesinde etkili olmuştur. Toplumun engellilere karşı bakış açısı ve tutumu da bu modeller nedeniyle değişime uğramış ve farklılık göstermiştir. Bu nedenle bu başlık altında engellilik çalışmalarında öne çıkan modeller üzerinde durulacaktır. Bununla birlikte engelliler ve toplum için bu modellerin ne anlama geldiği aynı zamanda çalışılan modellerin engelli haklarına ilişkin herhangi bir etkisinin olup olmadığı da ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Engellilerin topluma ve toplumun da engellilere karşı “normal” bir şekilde uyum

sağlaması önem taşımaktadır. Aynı zamanda toplumda engellilere karşı var olan olumsuz ve doğru olmayan yargılar engelli çocuğa sahip aileleri de oldukça farklı bir şekilde etkilemektedir.

Aileler toplumun yaklaşımları neticesinde çocuklarını toplumsal yaşamda “görünmez” hale getirmek isteyebilmekte ve bu doğrultuda da çocuklarının evde kalmasına ortam hazırlamaktadır. Pek çok aile çocuklarını kamusal alanlara götürmemektedir. Aileler çocuklarını akranlarından farklı kılarak “normal olmayan” bireyler olarak kabullenmiştir. Kabullenilen bu durum engellilik çalışmaları için olumsuz bir tehdit oluşturmaktadır.

Birçok aile engelli çocuğa sahip başka ailelere bakarak aynı davranışı kendi çocukları üzerinde gerçekleştirmektedir (Eliçin, 2010). Bu nedenle üzerinde çalışılan tüm modeller aslında engellilik çalışmalarında merak edilen her soruya birer yanıt mahiyetindedir.

Engellilik çalışmaları tanımı İngilizce 'de karşımıza çıkan “Disability Studies” kavramından yola çıkılarak kullanılmaktadır. Bu anlamda çalışmaların ilk yılları 1970 ve 1980 yılları arasını kapsamaktadır. Karşımıza çıkan bu kavram 1960'lı yıllarda İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde oluşmaya başlamıştır. 1960'lı yıllarda Vietnam Savaşı'ndan birtakım sakatlıklarla ülkelerine dönen insanların; aynı zamanda çalışmaların yoğun olduğu döneme denk gelmesinden mütevellit sakat hareketleri şekillenmeye başlamıştır (Bezmez vd., 2011: 17).

Bu anlamda her ne kadar çalışmalar hız kazanmış olsa da toplum yapıları ve gelişmişlik düzeyleri; engellilere karşı oluşan farkındalık bilincinin oluşmasını etkilemektedir. Dolayısıyla her toplumun farklı sosyal ve kültürel yapıları engellilik çalışmalarına olumlu ya da olumsuz bir katkı sağlamıştır.

Dolayısıyla engellilik; farklı modeller altında farklı tanımlamalar ile açıklanmıştır. Ahlaki model, tıbbi model ve sosyal model bu modeller arasındadır (Ak, 2019: 43).

Toplumsal değişimin devam ettiği her kültürde ya da her toplumda fikirler değişmektedir. Bu değişimin arasında toplumun engelli bireye yönelik tanımlamaları da yer almaktadır. Toplumsal değişimin yaşandığı kültürlerde engelli bireye bakış hareketlilik içerisinde (nal, 2018: 1327).

1.2.1. Ahlaki Model

Ahlaki model, engellilik çalışmaların bilimsel doğrultuda katkı sunmamakla birlikte engelli bireylerin toplum içerisinde “yanlış” ve “olumsuz” tanımlarına neden olmuştur. Bu model; ortaya çıkan engellilik durumunun toplumun içerisinde olduğu ahlaksızlıktan kaynaklandığı savunmuştur. Bu model engelli bireyleri yargılayıcı bir şekilde tanımlamış ve toplumun engellilere yönelik ön yargılarının oluşmasına neden olmuştur. Toplum gözünde bu kişiler adeta “sıra dışı” bir varlık olarak benimsenmiştir. Bu benimseme fikri gerek engelli kişinin gerekse ailesinin sosyal yaşamına devam etmesi açısından büyük bir sorun oluşturmuştur. Engelli kişi ve aileleri sahip oldukları fiziksel ve zihinsel durum nedeniyle cezalandırılmışlardır. Bu süreç tüm engelli birey ve aileleri adına oldukça ciddi sonuçlar yaratmıştır. Özellikle 21. Yüzyıla kadar olan süreçte bu fikir birçok toplum tarafından benimsenmiştir (Arıkan, 2002: 2).

Ancak her toplumun ya da her kültürün normları değişiklik göstermektedir. Bu nedenle kimi toplumlar için “olağan” olarak kabul edilen davranış ya da yargılar bazı toplumlar için “sıra dışı” olarak kabul edilmektedir. Toplumların “olağan” ya da “sıra dışı” tanımlarına engelli bireyler de dahil olabilmektedir. Engellilere karşı benimsenen alışılmışın dışında ya da normal yargılar toplumlara göre değişebilmektedir. Toplumun engelli bireye karşı oluşturduğu yargı çoğunlukla “sıra dışı” olmaktadır (Tuygun, 2019: 10).

Ahlaki modelin etkin olduğu toplumlarda engelli bireye; kimi zaman olumlu anlamlar yüklenirken kimi zaman ise olumsuz anlamlar yüklenmiştir. Ahlaki modelin savunduğu fikirleri kabul eden toplumlar; engelli bireyin fiziksel ve zihinsel yetersizliklerini tanrının kendilerine verdiği bir ceza olarak algılamaktadır. Öte yandan bazı toplumlar fiziksel ve zihinsel yetersizlikleri olan engelli bireyleri; “melek” olarak adlandırmaktadır. Dolayısıyla ahlaki

modelin benimsendiği toplumlar, yetersizlikleri olan bireylere “acıma” duygusu ile yaklaşmaktadır. Engelli bireye karşı gelişen “melek” anlayışı engellilik ile kader arasında bir bağ kurulmasına ortam hazırlamıştır. Bu nedenle ahlaki model; bilimsel olarak engellilik çalışmalarında kaynak alınmamaktadır (Okur ve Erbil Erdugan, 2010: 249).

Ahlaki modelin toplumlarda yayılmasıyla engellilik kavramı yanlış yargılamalar altında ele alınmıştır. Bu anlamda her ne kadar farklı çalışmalar yapılmış olsa da engellilik çalışmalarına dair doğru ve gerçek tanımlamalar çok eskiye dayanmamaktadır. İlk çalışmalar; ekonomi ve tarih alanlarında ortaya çıkmıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda çalışmaların yalnızca belirli alanları kapsamayarak birçok alanı da etkilediği göz önünde tutulmuş ve çalışmalar disipline arası bir konu haline dönüşmüştür. (Burch, 2009: 286, 287).

Öte yandan engelli birey nüfusunun artmasıyla beraber engelli bireylerin tedavi ihtiyaçlarına yönelik gelişmeler de hız kazanmıştır (Babaoğlu, 2019:16). İçinde bulunan her dönem ve o dönemlerde gerçekleşen önemli toplumsal olaylar engellilik tanımının değişmesine ortam hazırlamıştır. Bu nedenle engelliliğe dair yapılan tanımlamalar ve aynı zamanda yargılamalar toplumun o dönemki yaşadığı olaylarla birlikte değerlendirilmelidir.

1.2.2. Tıbbi Model

Engellilik Çalışmaları tarihinde yararlanılan birçok model bulunmaktadır. Çalışmaların ilk ortaya çıktığı dönemlerde ahlaki model benimsenmiş olsa da ilerleyen zamanda bunun üzerine farklı modeller de eklenmiştir. Bu modellerden birisi de tıbbi modeldir.

20. yüzyılda öne çıkan çalışmalarda kullanılan fikirler, engellilik çalışmalarını da etkilemiştir. Bu dönemde engellilik durumu kişinin içerisinde bulunduğu ve sahip olduğu toplumsal dünyadan bağımsız bir şekilde tanımlanmıştır (Meşe, 2014: 80).

Çalışmalarda sıklıkla kullanılan tıbbi modelin temelleri oldukça eskilere dayanmaktadır. Aydınlanma Çağı'nın etkisiyle oluşan insanın da eksiksiz olabileceği düşüncesi toplumda yaygınlaşmıştır. Bu fikrin yaygınlaşması ile engelli bireyin tanımı da değişmiştir. Engelli kişileri fiziksel ve zihinsel yetersizlikleri üzerinden tanımlayan bu anlayış ile tıbbi model gelişmeye başlamıştır (Mackelprang ve Salsgiver, 1996: 7,14).

Tıbbi model engelliliği; hastalık üzerinden açıklamış ve bunun bazı tıbbi müdahaleler ile tedavi edilebileceğini ve aynı zamanda tedavi ile hastalığın tamamen iyi bir duruma gelebileceğini açıklamıştır. Bu anlamda tıbbi modelin için tasarlanan bu fikir hastalık üzerinden geliştiği söylenebilir. Engelli kişinin hasta ve ailesi ya da çevresine bağımlı bir kişi olarak hayatına devam etmesi fikrini pekiştirmiştir (Alper ve Özgökçeler, 2010: 37).

Dolayısıyla tıbbi model kişinin fiziksel/bedensel ya da zihinsel eksikliklerine vurgu yapmaktadır. Ahlaki modelde ele aldığımız; düşünce tıbbi modelde kabul edilmemiştir.

Engelli birey tanımında iki faktör üzerinde duran bu model; hastalık açıklamalarının önemli olduğunu ifade etmiştir. Tanımın gelişmesinde katkıları bulunan isimler tıbbi modeli oluştururken; kişinin içerisinde bulunduğu sosyal çevreyi hiçbir şekilde tanım içerisinde etki edecek bir faktör olarak dikkate almamışlardır (Burcu, 2006: 63).

Tıbbi model engelli kişinin çevresinden ya da üyesi olarak yaşama devam ettiği toplumsal gruplardan farklılığını vurgulamaktadır. Engelli kişi; tıbbi modele göre tedavi edilebilir bir hastalık sahibi olan kimsedir.

Tıbbi modelde sık sık karşımıza çıkan hastalığın tedaviyle iyileştirilmesi ya da ortadan kaldırılabilir bir hale dönüşmesi fikri ilerleyen zamanlarda farklı bir hal almıştır. Hastalığın; birkaç tedavi yöntemi sonucunda ortadan kalkabileceğini ya da iyi bir duruma gelebileceğini betimlemektedir. Tıbbi model; ele alacağımız sosyal ve hak temelli modele göre kişiyi hasta olarak kabul etmektedir. Bu nedenle diğer modellerden çok fazla farklılaşmaktadır. Eski dönemlerde engellilerin yaşam özgürlükleri ve hakları oldukça

kısıtlanmıştır. Çok sayıda engelli kötü şartlar altında yaşamlarını zorluklar içerisinde devam ettirmeye çalışmıştır. Kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan ya da bedensel, zihinsel yönden ağır kayıpları olan kişiler “patolojik” olarak adlandırılmıştır. Bireylerin bu şekilde tanımlanmasıyla beraber ABD ve İngiltere gibi ülkeler başta olmak üzere birçok gelişmiş ülkede 1950-1960 yılları arasında engelliliğe dair ortaya çıkan yeni yaklaşımlardan biridir bu model (Alper ve Özgökçeler, 2010: 34).

Tıbbi modelin engelli bireylerin hasta olduğuna yönelik çalışmalar yapması ile hastalığa tedavi olabilecek gelişmelere ilişkin de çalışmalar yapılmıştır. Tıbbi modelde benimsenen fikir; hastalığın gerçek bir tedavi ile düzeltilebileceği bu nedenle hastalığa uygun tedavi seçeneklerini tavsiye etmektedir. Bu model engellilerin gündelik hayatında karşılaştığı zorluklara karşı bir çözüm oluşturmaz. Çözüm arayışından uzak duran tıbbi model, çalışmacılar tarafından benimsenen bir model olmamaktadır. Modelin olumsuz tarafları olduğu gibi birtakım olumlu katkıları da bulunmaktadır. Bu olumlu katkılardan biri de rehabilitasyon konusunda olmuştur. Birçok farklı yerde rehabilitasyon merkezleri kurularak; engellilerin bu merkezlerde bakımı gerçekleştirilmiştir. Ne yazık ki girişimler yalnızca rehabilitasyon düzeyinde kalmıştır (Dalbay, 2009: 29, 30).

Engelli kişilerin hasta olduğu tanımı dolayısıyla engellilere yönelik farklı bir bakış da ortaya çıkmıştır. Zihinsel ya da fiziksel herhangi bir eksikliği bulunan engelli kişiler; toplumun içerisinde soyutlanarak toplumun dışında tutulmuşlardır. İnsan haklarının gelişmesiyle beraber, engelli haklarına yönelik önemli girişimler ortaya çıkmıştır.

Engelli bireyler ilerleyen zamanlarda sahip oldukları hakları kazanmaya başlamışlardır. Engellinin toplumsal düzende yaşadığı birçok sorun engelli hakları üzerinde yapılan çalışmalar ile çözüme kavuşmaya başlamıştır (Alper ve Özgökçeler, 2010: 35).

Ancak tıbbi model her ne kadar engelli kişinin ruhsal ve fiziksel sorunlarına çözüm bulabilmek amacıyla geliştirilse de zaman içerisinde engelli kimseleri toplumdan soyutlamaya ve farklılaştırmaya sevk etmiştir. Tıbbi modelde tanımlanan engelli kişiler; fiziksel ve zihinsel yetersizlikleri nedeniyle toplumdan soyutlanmış bireylerdir. Yapılan bu

tanım o dönem içerisinde git gide toplum tarafından güçlü bir şekilde benimsendi. Toplumda engelli bireyler “hasta” kalıbı içerisinde görülmesinin yanı sıra toplumda yer almaması gereken bireyler olarak da gösterilmekteydi. Tıbbi modelin zaman içerisinde devam eden bu tanımlamaları engellilere toplumdaki ve toplumu da engelli kişilerin varlığından ayırtmaktaydı (Dalbay, 2009: 30).

Tıbbi model engelli bireyi tedavi edilmesi gereken bir hastalığı olan kişi olarak görmektedir. Hastalığın tedaviye ihtiyacı olduğu üzerine yoğunlaşan çalışmalar nedeniyle engelliliğin sosyal boyutuna önem verilmemiştir. Tıbbi modelin engelli bireylere karşı geliştirdiği ve yaygınlaştırdığı bu düşünce birçok ülkede tepkiye neden olmuştur. Ortaya çıkan bu etkiler; tıbbi modelin benimsediği “anormal” ve “hasta” tanımlamalarına ilişkin meydana gelmiştir (Arıkan, 2002: 2).

Tıbbi modelde açıklanan engellilik kavramı pek çok engelli birey için benlik sorunlarının oluşmasına neden olmuştur. Engelli bireyleri hasta olarak kabul eden bu model; engelli kişinin topluma ve kendisine bakış açısını etkilemiştir. Sorumluluk yine engelli bireylere yüklenmiştir. Engelli kişinin içinde bulunduğu toplumun değil bizzat engelli bireyin değişmesi beklenmektedir. Model düşüncesinde, engelli kişi bağımsız bir şekilde kendi fikirlerini geliştiremeyen mutlaka yardıma gereksinimi olan kişi olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla engelli kişi bağımlı ve muhtaç konumundadır (Erkan, 2004: 33). Engelli kişiyi sosyal yaşamdan soyutlayan bu modelin engelli kişilerin gündelik hayatlarına olumsuz bir etkide bulunduğu söylenebilir.

1.2.3. Sosyal Model

Engellilik çalışmalarında kullanılan tıbbi modelden sonra yaşanan gelişmeler ile sosyal modelin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Tıbbi modelin engelli kişileri “hasta” ya da “anormal” bireyler olarak tanımlamasının ardından araştırmacılar bu fikre karşı olarak farklı bir yaklaşım ortaya koymuşlardır.

Engelli çocuğa sahip aileler çevrelerinden duydukları bu “kucltc” ifadeler nedeniyle, çocuklarının sosyal yaşamlarını kısıtlayabilmektedir. Aileler, toplumdan gördükleri yoğun tepki nedeniyle engelli bireyi toplumdan uzak tutmaya çalışmaktadır. Buna bağlı olarak toplumun aileye karşı gösterdiği bu olumsuz davranış; ailenin de çocuklarına karşı yanlış davranışlar göstermesine sebebiyet verebilmektedir (Ilkım ve Karataş, 2019: 26).

Engelli bireyi bağımlı ve hasta kişiler olarak tanımlayan tıbbi model aynı zamanda engellilere karşı sınırlı bir yaşam da çizmiştir. Çizilen bu sınırlı yaşamda engelli ve ailesinin hakları göz ardı edilmiştir. Bu durum engelli hakları için bir sorun yaratmıştır. İlerleyen zamanlarda engelliliğin yalnızca tıbbi müdahale ile açıklanamayacağı aynı zamanda toplumla ilgili bir durum olduğu gerçeği önem kazanmıştır. Engelli ve toplum ya da toplum ve engelli ilişkisi bu anlamda önem taşır.

Engellilerin sosyal haklarını elde edebilmesine yönelik önemli hareketler de ortaya çıkmıştır. Özürlülük Hakları Hareketi bunlardan biridir. Haklar çerçevesinde engelli kişinin ailesine ve topluma bağımlı kalmadan kendi yaşamına devam etmesi, toplumla engelli kişi arasındaki bağı kuvvetlendirmek ve engelli kişileri ötekileştiren düşünceleri ortadan kaldırmak gibi birçok önemli kararlar alınmıştır. Alınan kararlar engelli kişinin toplum içerisinde kendisini bağımsız bir şekilde ifade etmesi ve toplumda kendisine yöneltilen olumsuz bakışın yıkılması anlamında oldukça önemlidir. Uzun yıllar boyunca engelli kişiler lehine sağlık, ekonomik ve sosyal gelişmelerin kısıtlı kaldığı görülmüş ve engelli hakları uygulamaya geçilememiştir (Arıkan, 2002: 3).

Bu anlamda sosyal modelin tıbbi modele göre önemli farklılıklar içerdiği söylenebilir. Tıbbi modelde gözlemlenen ve kabullenilen “patolojik vaka” kavramı sosyal model içerisinde kabul edilmemiştir. Sosyal model aracılığıyla engelli bireyin toplum içerisinde temel haklara ulaşması sağlanmaya çalışılmıştır. Sosyal modelin gelişimi ile engelli bireylere yönelik toplumda yaygın kabul gören “olumsuz” ve “yargılayıcı” düşüncelerin yerini daha farklı tanımlamaların aldığı görülür.

Toplumun engelli bireye bakış açısının önemi büyük olduğu kadar engelli bireye sahip ailelerin de engelli kişilere bakış açısı önemlidir. Engelli bireye sahip aileler; engelli çocuklarını korumacı bir şekilde ve kimi zaman da kendilerine “bağımlı” bireyler olarak görmektedir. Engelli kişinin gereksinimlerinin aile tarafından karşılanması kimi zaman engelli kişinin bağımsız bir birey olarak görülmemesi düşüncesini pekiştirmektedir. Engelli bireyi aileye bağımlı bir hale getirmektedir. Dolayısıyla bu davranışta; engelli kişi bakıma muhtaç ya da bağımlı bir birey haline dönüşmektedir (Burcu, 2017: 116).

Toplum ve engelli kişi arasındaki bu bağ devletin gerçekleştirdiği sosyal ve ekonomik destekler ile güçlenmiştir. Ancak bu durum çok kolay ve kısa zamanda gerçekleşmemiştir. Toplumun engelli bireylere bakışının değişmesi ve tutumlarında değişiklikler görülmesi oldukça uzun soluklu bir süreci gerekli kılmaktadır.

Bu uzun soluklu süreçte aile ve toplumun; engelli bireyin yaşamına kolaylıkla devam etmesinde kilit rol oynadığı göze çarpmaktadır. Engellilerin gündelik yaşamlarına devam ettirmelerini kolaylaştıran ya da zorlaştıran birçok unsur bulunmaktadır. Toplum dinamiğini etkileyen değişen nüfus hareketliliği bununla birlikte; istihdam sorunu ve şehirleşme engelliler açısından pek çok sorunu ortaya çıkarmaktadır. Kalabalık nüfusun birlikte yaşadığı büyük şehirlerde ne yazık ki şehir içi ulaşım engellilere birçok sorun oluşturmaktadır. İnşa edilen yeni yerleşim yerlerinde dahi engellilerin kolaylıkla ulaşım sağlayacağı alanlar bulunmamaktadır. Özellikle görme engelli bireylerin kullanımı için hazırlanmış kaldırımlarda; eksik ve yanlış yönlendirmeler yer almaktadır. Modern ya da yeni yerleşim yeri adı altında inşa edilen bu alanlar, ne yazık ki engelli bireylerin hayatlarını bir kat daha zorlaştırmaktadır (Ünal, 2018: 1338). Dolayısıyla yoğun olarak kullanılan cadde ve sokaklar bununla birlikte yeni yerleşim yerleri tasarlanırken engelli bireyin yaşamlarını kolaylaştıracak bir şekilde düzenlenmelidir.

Toplum tarafından kabul görmeyen engelli birey ve ailesi; engelli kişiye karşı oluşan ön yargının giderek büyümesine de neden olabilir. Tıbbi model; toplumun sahip olduğu bu olumsuz yargılara güçlü bir zemin hazırlamıştır. Engelli bireyi normal ve anormal olarak farklılaştıran tehlikeli görüş yerine, olumlu ve doğru tanımlamalara ihtiyaç duyulmuştur.

Toplum engelli bireyin gündelik hayattan daha çok dışlanmasına sebebiyet vermiştir. Sosyal çevreden uzaklaştırılan engelli birey, ön yargılar ile yaşamına devam etmeye çalışsa da toplumsal baskı ve ötekileştirmeyle karşı karşıya kalmaya devam etmiştir. Dolayısıyla sosyal model ötekileştirme ve toplumsal baskının; engelli bireyleri sınırlandırdığı yönünde düşünülmektedir. Normal ve anormal insan tanımı altında engelli bireyi tanımlayan tıbbi model; sıklıkla sosyal model araştırmacıları tarafından eleştirilere neden olmuştur. Bu yüzden sosyal model, tıbbi modelin savunduğu fikirlere karşı gelerek engelli bireyin haklarını ve yaşam mücadelesini ön planda tutmaktadır (Tuygun, 2019: 13, 14).

Engelli bireyin tüm haklarını toplumla birlikte eşit bir şekilde yaşaması oldukça önemlidir. Özellikle eğitim hakkı; engelli bireyin yaşamında büyük rol oynamaktadır. Ancak aynı zamanda toplumun da engelli bireye karşı bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bu bilinçlenme, toplumun en küçük yaşlarındaki bireylerden; yani çocuklardan başlanmalıdır. Bunun için eğitim yönetmeliğine engelli bireylerle ilgili farkındalık oluşturmak adına dersler konulmalıdır. Engelli bireylerin yaşadığı sorunlarla ilgili konu başlıkları yine bu dersler içerisinde konuşulmalı ve çözüm üretilmeye çalışılmalıdır. Toplum tarafından engelli bireye karşı oluşan olumsuz yargıların bu şekilde yıkılması mümkündür (Aslan ve Şeker, 2011: 462).

Ancak topluma verilen doğru eğitimle, engelli bireylere karşı oluşan bu yanlış ve olumsuz algıları ortadan kaldırmak mümkündür. Engelli bireye karşı var olan “öteki” algısı toplumun normal ve öteki olarak ayrılmasına neden olmaktadır. Ne yazık ki toplumun engelli bireylere karşı benimsediği ve anormal olarak kabul ettiği öteki kavramı toplumda yanlış görüşlerin kökleşmesine sebebiyet vermektedir. Engelli bireyin anormal olarak kabul edildiği görüş, birçok hatalı fikrin de temelini oluşturmaktadır. Sonucunda ise engelli birey toplumdaki dışlanmakta ve sosyal yaşamı kısıtlanmaktadır. Dolayısıyla bu tür durumlarla karşılaşmamak adına; toplumda ve kendi sosyal çevresinde engelli birey, daha görünür ya da kabul edilir duruma gelmelidir (Nazlı, 2012: 28).

Toplumda engellilere karşı oluşan önyargılar sosyal model bağlamında yapılan çalışmaların da artmasıyla yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. Ancak ne yazık ki bu

değişimin çok hızlı olduğu da söylenememektedir.

Sosyal model; engelli kişiyi topluma toplumu da engelli kişiye yakınlaştırmayı hedefler. Bu anlamda tıbbi modelde karşımıza çıkan; engelli kişinin hasta olarak kabul görmesi ve tedavi edilme fikri sosyal model savunucuları tarafından kabul görmemiştir. Engelli kişi kendisine sunulmaya çalışılan sosyal, eğitim ve ekonomik gibi birçok önemli fakat yeterli olmayan etken sebebiyle toplumda söz sahibi olamamıştır. Kendisini kendisine sunulan yetersiz ve eksik olanaklarla sınırlandırılmak zorunda kalmıştır (Arıkan, 2002: 6).

Ülkemizde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde geliştirilen birçok çalışma sayesinde, engelli kişiye karşı oluşan “engelli” algısı değiştirilmeye çalışılmaktadır. Engelli kişiler hak taleplerini birçok platform üzerinde dile getirerek sorunlarına çözüm bulmaya çalışmaktadır. Bakanlık bünyesinde alınan kararlar doğrultusunda engelli kişi ya da engelli kişinin bakımını üstlenen aile; sosyal yardım ve desteklerden faydalanabilmektedir. Geliştirilen bu çalışmalar doğrultusunda engelli kişi sosyal haklarından yararlanmakta ve toplum içerisinde soyut bir birey olmaktan çıkıp katılımcı bir birey olarak hayatına devam etmektedir. Bu çalışmaların daha da geliştirilmesi engellilerin sosyal yaşama katılımını güçlendirmesi anlamında önemlidir.

Sosyal model; engellileri eksiklikleri üzerinden tanımlayan ve ötekileştiren tanımlara karşı çıkmaktadır. Çünkü engelli bireylerin eksiklerine vurgu yapan bu tanımlamalar engellileri toplumsal olarak birbirinden uzaklaştırmaktadır. Tıbbi modelde karşımıza çıkan eksiklik tanımlamaları engelli kişiyi bir sorun olarak ele almaktadır. Ancak sosyal model; engelli kişiyi sorun olarak gören tıbbi modele karşı çıkmaktadır. Engelli bireyi sorun olarak kabul eden bu görüş bir çözüm oluşturmak yerine; engelli bireyi toplumdan soyutlamaktadır. Dolayısıyla engelli bireye karşı var olan “sorun” algısı toplum nezdine değiştirilmeye çalışılmalıdır (Tuygun, 2019: 14).

Bununla birlikte birçok engelli ailesi toplum tarafından ayrımcılık yaşamakta ve toplumun “ötekisi” gibi tanımlamalarla karşılaşabilmektedir. Yaşanan bu sorunu çözüme ulaştırmak amacıyla engelli ve ailesine yapılan yardım ve destek artırılmalıdır. Bu yardım

ve destekler arasında gündüz bakım evleri de yer almaktadır. Engelli aileleri toplumdan gördükleri ayrımcılık karşısında kendilerini toplumdan soyutlayabilmektedir. Bu noktada engelli ailelerin toplumdan kendilerini soyutlamamaları amacıyla gündüz bakım evlerinin sayısı daha da çoğaltılmalıdır. Kendisini toplumdan soyutlamak mecburiyetinde hisseden aileler için psikolojik destek sağlanmalıdır. Aynı zamanda engelli birey ve ailesinin engelsiz bireylerle bir arada olacağı projeler hazırlanmalı bu projeler aracılığıyla; engelli ve engelsiz bireylerin daha fazla iletişim halinde olması amaçlanmalıdır (Gültekin ve Sezer, 2017: 97, 98).

Toplumdaki her bireye, engelliliğin bir kusur ya da ötekileştirilmesi gereken bir durum olmadığı fikri benimsetilmelidir. Engelli bireyleri toplumun her alanında görülmesi ve kabul edilmesi amacıyla daha çok istihdam planlamaları yapılmalıdır. Engelli bireyin kendi ihtiyaçlarını karşılamak için sunulan yardımlar artırılmalıdır. Tıbbi modelin engelli bireyi “bağımlı” ve “muhtaç” olarak gördüğü anlayışın aksine, sosyal model çalışmaları engelli bireyin toplumda özgür ve eşit bir şekilde var olmasına odaklanmıştır. Sosyal model ve tıbbi modelin ortaya çıkardığı pek çok görüş engellilik çalışmalarına birçok yeni kavramın girmesine de ortam hazırlamıştır (Okur ve Erbil Erdugan, 2010: 254, 255).

Engelli bireylerin toplumda daha çok görünür olması haklarından ancak yararlanabilmesiyle mümkün olmaktadır. Bu nedenle toplumun tüm bireyelerine sunulan haklardan engelli bireylerin de eksiksiz bir şekilde yararlanması gerekmektedir.

1.2.4. Hak Temelli Yaklaşım Modeli

Engelli bireyin toplum içerisindeki haklarını desteklediği için hak temelli yaklaşım; engellilik çalışmalarında büyük önem taşımaktadır. Tıbbi ve sosyal model çalışmalarının ardından engelli bireyleri tanımlamak ve sahip olduğu hakları korumak amacıyla hak temelli yaklaşım geliştirilmiştir. Hak temelli yaklaşım ile engellilerin sosyal ve ekonomik hakları başta olmak üzere birçok hakkı koruma altındadır.

TDK hak kavramını şöyle tanımlamaktadır: “Adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç.” (TDK, 2020). Bu nedenle engelli hakları da hukuk ve adalet sisteminin kendilerine sunduğu tüm sosyal, ekonomik ve hukuki kavramların bütünü temsil etmektedir. Tıbbi modelin çizdiği engelli tanımı sosyal modelin çalışmalarıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Sosyal modelin gelişmesi ve toplum tarafından benimsenmesinin ardından engellilik çalışmalarında önemli bir noktaya gelinmiştir. Hak temelli yaklaşım ile engelli bireylerin hakları görünür olmuştur.

Tıbbi model ve sosyal modelin oluşturduğu çalışmaların aksine; hak temelli yaklaşım modeli insan hakları odaklı çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Tıbbi modelde engelli birey hasta olarak kabul görmüştür. Sosyal modelde bu hasta görüşü reddedilmiş sorunun toplumun engelli bireye bakış açısı olduğu savunulmuştur. Bu noktada hak temelli yaklaşım modeli sorunun yalnızca toplum ya da engelli bireyin sahip olduğu çevre olmadığına; var olan sorunun engelli bireyin toplumla beraber yaşam haklarına eşit bir şekilde ulaşamamış olmasına odaklanmaktadır (Tanay Aksaç ve Şenyurt Akdağ, 2016: 20).

Engelli hakları için yapılan girişimler özellikle 1960-70 yılları arasındaki dönemi kapsamıştır. 1960-70 yıllarındaki girişimler ile engelli bireylerin hakları ile engelsiz bireylerin haklarının eşit olması yönünde adımlar atılmıştır. Yapılan girişimler toplumun engelli bireylere karşı tutum ve davranışları da içermiştir. Toplum içerisinde engelli bireylerin ötekileştirilmesi ve toplumdan soyutlanmaları dahil olmak üzere birçok konuda tepkiler ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan tepkiler; engellilerin sahip olamadığı sosyal haklar başta olmak üzere birçok hakkı da kapsamıştır. Toplumda engelliler adına oluşan olumsuz davranış ve tutum sonucunda yaşanan tepki ortamı; engellilerin haklarına ulaşmasında etkili olmuştur (Erbil Erdugan ve Okur, 2010: 258).

Hak temelli yaklaşım sayesinde; toplumda engelli bireye karşı oluşan olumsuz ve doğru olmayan yargılar yıkılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda engelli bireyin sahip olacağı tüm haklar bir düzen içerisinde kişiye sunulmaktadır.

Hak temelli yaklaşım; tıbbi ya da sosyal modelde engelli bireye karşı geliştirilen

düşünceleri reddeder. Bu nedenle, hak temelli yaklaşımda esas olan engelli ve insan hakları konularıdır. Her engelli birey insan hakları konuları kapsamında değerlendirilmektedir. Aynı zamanda engelli kişinin hakları tüm toplumlarda aynı ve eşit olmalıdır. Bu nedenle evrensellik ilkesi ön plana çıkmaktadır. Bir diğer önemli madde ise; engelli bireyin haklarının yaşamın her alanında uygulanması gerektiği yönündedir. Engelli kişilere sunulan “muhtaçlık” ya da “bağımlı insan” tanımları hak temelli yaklaşım ile reddedilmektedir. Engelli bireyin toplum tarafından “normal” olarak tanımlanan insanlar gibi hür ve bağımsız düşünceleri olduğu fikri ön plana çıkarılmıştır (Egbatan, 2017: 5).

Hak temelli yaklaşımın girişimleri ile engelli hakları evrensel bir anlam kazanmıştır. Her toplumun sahip olduğu farklı kültür değerleri insan hakları çatısı altında bütünleşmiştir.

Aralarında taraf devlet olarak Türkiye'nin de yer aldığı Engellilerin İnsan Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi; engelli haklarının korunması için oldukça önemli bir rol oynamaktadır. İnsan haklarına dair yapılan bu sözleşmede, engelli açıklamaları oldukça büyük yer oluşturmaktadır. Sözleşme, engellinin toplumun her ferdi gibi haklarına eşit şekilde ulaşmasının önemine değinir. Sözleşme, engellinin birçok hakkını koruma altına almıştır. Koruma altına alınan bu haklar arasında; en temel hak olan yaşam hakkı da yer almaktadır. Bununla beraber seyahat serbestliği ve bir insana yükümlü kalmadan özgürce yaşama hakkı da öne çıkan haklar arasındadır. Özellikle engelli haklarını oldukça koruyan yasa önünde eşit haklar, engelli toplumdaki bireyi gibi yasal olarak koruma altına almaktadır. Engellilerin İnsan Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde vurgulanan bir diğer önemli husus ise; engelli bireyin toplum içerisinde özgürce yaşam ve düşünce ve fikirlerini eşit bir şekilde dile getirme hakkı üzerindedir. Sözleşmede ortaya çıkan bir diğer önemli konu ise engelli kadın ve kız çocuklarının haklarının korunmasıdır. Sözleşme, engelli kadın ve kız çocuklarının toplumda daha fazla sorun yaşadığı yönünde bulgular ortaya koymuştur. Dolayısıyla sözleşme 3. Maddesinde kadın ve erkek haklarının eşit olmasına dikkat çekmiştir. Sözleşmenin bir diğer önemi ise; 6. Maddesinde yalnızca engelli kadın haklarına yönelik yenilikler oluşturmasıdır (Tanay Aksaç ve Şenyurt Akdağ, 2016: 21, 22).

Hak temelli yaklaşım çalışmaları girişimleri ile engelli hakları güvence altına alınmış ve toplumun her ferdi gibi eşit haklara sahip olması için önemli bir adım atılmıştır.

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından düzenlenen haklar çerçevesinde ülkemizde her engelli bireyin eşit eğitim alma hakkının yanı sıra eşit sosyal hakları da bulunmaktadır. Engelli birey engelli raporunda yazan engel oranına göre engelli aylığı almaktadır. 2022 Aylığı olarak da bilinen engelli aylığı; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından verilmektedir. SYDV tarafından verilen bu aylık engelli bireyin yaş durumu dikkate alınarak bağlanmaktadır. Bu aylık her ay düzenli olarak ödenmektedir. Aynı zamanda muhtaç ve evde bakım aylığı da engelli birey ya da ailesine verilen aylıklardandır. Engelli bireyin vergi indirim ayrıcalıkları da bulunmaktadır. Konut ve araç alımlarında engelli bireye birtakım düzenlemeler ve ayrıcalıklar verilmektedir. Engelli birey ya da refakatçisi için şehir içi, yurt içi ve yurt dışı ulaşımda birçok seyahat avantajları sağlanmaktadır (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020).

Ülkemizde engelli hakları için oldukça önemli çalışma ve girişimler sürdürülmektedir. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından üstlenen birçok çalışma sivil toplum örgütlerinin katılımıyla da devam etmektedir. Engelli bireyi her türlü ayrımcılıktan korumak ve fırsat eşitliğini sağlamak amacıyla engelli bireye birçok hak tanınmaktadır. Bununla beraber yine T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından Alo 183 hattı kurulmuştur. Alo 183 Çağrı Merkezleri aracılığıyla engelli birey yaşadığı sorunları bu hat üzerinden dile getirebilmekte ve çözüm için gerekli işlemler yapılmaktadır (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019). Engelli bireyler için yapılan her girişim ve çalışma büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmalar aracılığıyla engelli bireyin sosyal yaşama uyum sağlaması kolaylaştırılmakta ve hızlandırılmaktadır. Toplumda engelli bireye karşı oluşan olumsuz yargıları; engelli bireyin sosyal yaşamda daha katılımcı bir rol almasıyla değişebilme potansiyeli taşımaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

GELENEKSEL VE DİJİTAL MEDYADA HABER KAVRAMININ DÖNÜŞÜMÜ

Bu bölümde öncelikle haber kavramının tanımlamalarına yer verilecektir. Zira söylem çalışmalarının haber kavramıyla bir arada incelenmesi için öncelikle haber kavramının doğru bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Bununla beraber çalışmalarda karşımıza çıkan haber kavramının tanımı birçok farklı yorum içermektedir. Ancak haberin tanımını; geçmişten günümüze her süreçte toplumun bilgi edinme ya da bilgi alma hakkı olarak özetlemek mümkündür. Kitle iletişim araçları (gazete, dergi, radyo, televizyon, sinema) aracılığıyla toplumun edindiği bilgi ya da olaylar karşısındaki duyular haber kavramının konusu içerisine girmektedir.

2.1. Haber Nedir?

Haber Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre: “İletişim veya yayın organlarıyla verilen bilgi ya da bir olay, bir olgu üzerine edinilen bilgi, salık.” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2021).

Cambridge Dictionary ise haberi:” Önemli olayların; televizyonda, radyoda ve gazetelerde duyurulmasıdır.” şeklinde açıklamaktadır (Cambridge Dictionary, 2021).

Haberin tanımını oluştururken yaşanan hadisenin haberin bizzat içerisinde oluşu önemli bir faktördür. Çünkü haber; yaşanan ya da gerçekleşen olaydır. Ancak yaşanan her olay haber niteliğinde değildir (Aşkan, 2013: 18).

İnsanların birbirleri hakkındaki merak duygusu da haber kavramının gelişmesine katkı sağlamıştır. Bununla beraber yaşanan teknolojik gelişmeler sayesinde haber kitlelere kolaylıkla yayılmaya başlanmıştır (Özkan ve Kırmızıtaş, 2020: 70).

Öte yandan haber, yalnızca toplumların bilgi edinme hakkını değil aynı zamanda kitlelerin birbirleri ile haberleşme sürecini de ifade etmektedir. Haber tanımı yapılırken aynı zamanda haberin “olay” ile ilişkisini de belirtmek gerekmektedir. Zira haberi olaydan bağımsız inceleyemeyeceğimiz gibi olayı da haberden bağımsız inceleyemeyiz. Gazeteci ya da muhabir bir olayı haberleştirirken kendisi için en önemli detayları ele almaktadır. Yani muhabirin yazacağı haberin ya da olayın önemliliği dikkat çekmektedir. Muhabir, bir haberde karşılaştığı olayın durumunu kişisel açıdan değil toplumsal açıdan düşünmekte ve bu şekilde haberleştirmektedir. Aynı zamanda olaydaki en önemli ayrıntıları ele almakta kısacası olayı özetlemektedir (Tokgöz, 1981: 53).

Bir haberin yapım aşamasında dikkat edilmesi gereken en önemli detaylardan biri de haberin doğruluğudur. Muhabir ya da gazeteci hedeflediği haberi yapmadan önce haberin bütün ayrıntılarını araştırmalıdır. Araştırmasında haberde vereceği ayrıntıların bütünüyle doğru ve gerçek olmasına özen göstermelidir. Muhabirin haber yaparken araştırması gereken bu sorulara gazetecilikte 5N+1K kuralları (Ne, nerede, nasıl, neden, ne zaman ve kim) olarak tanımlanmaktadır (Sarıca, 2020: 26). Muhabir yazacağı haberde özellikle gazetecilik ilkelerine bağlı kalarak doğru ve gerçekçi bir tutumla olayı araştırarak yazmalıdır.

2.2. Haber Tanımının Dönüşümü

Bu başlık altında ise haber tanımının dönüşümün geçmiş ve günümüz dönem etkileri ele alınarak nasıl bir değişime uğradığının ve ortaya çıkan bu değişimin geleneksel ve dijital medyaya nasıl yansıdığı üzerinde durulacaktır. Haber kavramının dönüşümüyle söylem ve eleştirel söylem çözümlemesi kavramları da ele alınacaktır. Haber; kitlelerin bilgi alma özgürlüğündeki en büyük hak olduğu için haber kavramının dönüşümü geleneksel ve yeni medyada büyük bir önem teşkil etmektedir.

Türk Dil Kurumu (TDK) dönüşüm kavramını:” Olduğundan başka bir biçime girme, başka bir durum alma, şekil değiştirme, tahavvül, inkılap, transformasyon” olarak tanımlamaktadır (TDK, 2021).

Cambridge Dictionary sözlük: “Bir şeyi tamamen ya da genellikle geliştirmek için değiştirmek” şeklinde açıklamaktadır (Cambridge Dictionary, 2021). Haberin geleneksel ve yeni medyadaki dönüşümü çok yönlü olduğu için dönüşüm kavramı her iki medya aracı içinde büyük önem taşımaktadır.

Teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesi ve toplum içerisinde kullanılabilir hale gelmesi ile bilgisayar kullanımı da hızla yayılmıştır. Zamanla geleneksel medyadaki habercilik dijital medyaya evrilmeye başlamıştır ve dijital habercilik adı altında çalışmalara devam edilmektedir (Çilek, 2019: 2).

İletişimin teknolojilerinin getirdiği yenilikler haber kavramının geleneksel ve dijital medyada dönüşüm yaşamasına neden olmuştur. Gelişen iletişim teknolojileri ile toplum geleneksel medyadan dijital medyaya yönelmiştir (Büyükaşar ve Özçağlayan, 2019:29). Elbette ki toplumun her bireyinde geleneksel medyadan dijital yönelme hızı beklenildiği kadar hızlı gerçekleşmemiştir.

Ancak We Are Social’ın 2020 Raporu’na göre; dünya genelinde 4.5 Milyardan fazla kişi şu anda interneti kullanmaktadır. Raporla dünya genelinin %60’ına yakın nüfusunun çevrimiçi internet kullandığı belirtilmektedir (We Are Social, 2020).

Raporda bununla birlikte internetin yaşamımızda önemli bir rol üstelendiği de belirtilmektedir. Geçen 12 aylık süre içerisinde hemen hemen 300 Milyon kişi ilk kez çevrimiçi internet kullanmaya başlamıştır. Bu yeni kullanıcıların büyük çoğunluğu ise ekonomileri gelişen ülkelerde yaşamaktadırlar (We Are Social, 2020). We Are Social’ın açıkladığı raporda da görüldüğü üzere 2020 yılı itibariyle toplumda internet kullanma

oranları giderek artmaktadır. İnternet kullanımının artmasına bağlı olarak internette vakit geçirme süresi de uzamaktadır. İnternetin toplumdaki kullanımının artması ile haberin dijitaldeki dönüşümü de hızlanmaktadır. Aynı zamanda dijital teknolojilerin hızlı bir şekilde gelişmesi buna bağlı olarak birçok yeniliği de getirmesiyle geleneksel medya birtakım değişikliklere gitmek mecburiyetinde kalmıştır.

2.2.1. Geleneksel Medyada Haber

Geleneksel medya; haberin toplum içerisinde her bireye ulaşmasına yardımcı olduğu için, özellikle dijital medyanın henüz yaşamımızda olmadığı dönemlerde oldukça önemli ve başat bir rolde iletişim aracı olarak varlığını sürdürmekteydi. Radyo, televizyon, gazete ve dergilerin haberleri topluma ulaştırmasındaki rolü elbette çok önemlidir.

Yazının ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren günümüze kadar süregelen zaman diliminde tüm iletişim araçlarının en önemli görevi bilginin ya da haberin kitlelere ulaşmasını sağlamaktır. Ancak geleneksel medya haberleri topluma iletirken hızlılık açısından birtakım dezavantajlar ile karşı karşıya kalmaktadır (Barış, 2019: 181).

Haberin toplumlardaki etki gücü; geçmişten günümüze kadar büyük bir önem taşımaktadır. Aynı şekilde yazılı haberlerin toplum üzerindeki etkisi ve rolü de oldukça fazladır. Haberın, yazılı kaynaklardaki en büyük gücü ise gazetedir. Çünkü gazete yalnızca topluma bilgiyi en tarafsız şekilde aktarmakla yükümlüdür. Tarafsız ve doğru haber ilkeleri doğrultusunda gazete diğer iletişim araçlarından farklılaşmaktadır (Boyer, 2010: 115).

Yazılan bir haberin eksiksiz ve doğru bir şekilde okuyucuya ulaşması çok önemlidir. Çünkü eğer okuyucu yapılan haberi doğru bir şekilde alımlarsa ancak o zaman sağlıklı bir iletişim kurulmuş olur. Ancak bazı durumlar da haber iletisinin alıcı tarafından yanlış anlaşılmasına neden olabilmektedir. Bu tür hadisenin yaşandığı özel durumlarda alıcı olan dinleyici ya da okuyucu haberin düzeltilmesini talep edebilmektedir. Ancak geleneksel medya, alıcının haber metnine anında geri bildirim sunmasını sınırlandırmaktadır (Vatandaş,

2021: 1061).

Öte yandan geleneksel medyanın geniş bir şekilde yer verdiği reklamlar; izleyicinin tüketici konumunda daha da pekiştirilmesine neden olmaktadır. Dizi, film ya da haber aralarında geniş süreler eşliğinden yayımlanan reklamlar ile tüm popüler kültür ürünlerinin reklamları da yer almaktadır. Böylelikle kapitalist sistem ve popüler kültürün sürekliliği reklamlar aracılığıyla devam etmektedir. Geleneksel medyanın bilhassa televizyon reklam sürelerinin uzun olması nedeniyle izleyici daima tüketici konumundadır (Coşar, 2018: 49).

Reklamların geleneksel medyadaki önemi oldukça fazladır. Çünkü geleneksel medyanın yayım hayatına devamlılığını aynı zamanda üretim gücünü destekleyen en önemli faktörlerden birisi reklamdır. İzleyicinin ya da okuyucunun taleplerinden ziyade; reklam veren kuruluşların kendi istekleri ön plana çıkmaktadır. Geleneksel medyada var olan haber ya da içerikler reklam veren kuruluşlarla bağlantılı olarak kurulabilmektedir. Dolayısıyla geleneksel medya kuruluşlarının ticari yapısı reklamlar ile oluşmaktadır (Gürbüz, 2010:21).

Herhangi bir olayın ya da bilginin haber olması için olayın güncel olması gerekmektedir. Toplum, bilginin ya da olayın en yeni halini merak etmektedir. Geleneksel medyanın da en önemli ilkelerinden biri olan” güncellik” dijital medya ile daha fazla önemli hale gelmiştir (Sultan Demirhan, 2020: 8).

Geleneksel medya; televizyon, radyo, dergi ya da gazete aracılığıyla topluma bilgi ve haberi duyuran araçların bütünüdür. Geleneksel medyada yapılan bir haberin okuyucu ya da dinleyiciden geri dönüt alma hızı oldukça düşüktür. Çünkü geleneksel medyada yapılan ya da duyurulan bir haberin okuyucuya ulaşması için belli bir aşamalardan geçmesi gerekmektedir. Aynı şekilde okuyucudan ya da dinleyiciden geleneksel medya araçlarına olan geri bildirim oldukça yavaş bir şekilde işlemektedir (Can, 2019: 22).

Geleneksel medyada günlük pek çok haber yayımlanmaktadır. Gazete, dergi, televizyon ya da radyo aracılığıyla alıcı bu haberlere tanıklık etmektedir. Geleneksel

medyada var olan birçok kurum ya da kuruluş haberleri objektif ve doğru bir şekilde vermeye devam etmektedir. Ancak kimi kurum ya da kuruluşlar ise yapılan haberlere kendi yayın politikasının etkilerini yansıtarak sunmaktadır. Haberin en önemli ilkelerinden biri olan tarafsızlık ilkesini bir şekilde kendi çıkarları doğrultusunda yönetmektedirler (Durmuş, 2020: 219).

Bir diğer önemli husus ise; iletişim araçlarının kitleleri yönetme doğrultusunda ne kadar güçlü bir etkisinin olduğudur. Aynı zamanda yapılan haberler ve haberin fikrini destekleyen fotoğraf ya da video kayıtları ile haberin bireyi yönlendirme gücü artmaktadır. Ancak burada vurgulanması gereken bir diğer nokta; okuyucunun ya da izleyicinin bu haberlere kendi isteği doğrultusunda ulaşmasıdır. Birey, istediği habere istediği zamanda kolaylıkla ulaşabilmektedir. Aynı şekilde istediği haberi istediği zaman izleyebilmekte, okuyabilmektedir (Arslan, Topal ve Dönük, 2020: 23).

Aynı zamanda haberlerde kullanılan ya da seçilen içerik genellikle okuyucunun ilgisini çekmeye yönelik “ses getiren” olaylar dizisinden meydana gelmektedir. Bunun yanı sıra seçilen dil yalın ve sade olması gerekirken aksine farklı abartılar ile kurulmuş bir haber metni okuyucuya sunulmaktadır. Bilim haberciliğinde dahi, haber metni ve haber fotoğrafı okuyucunun ilgisini çekmek amacıyla çoğunlukla magazinsel bir dil ile servis edilmektedir (Öztekin ve Şahin, 2020: 194).

Geleneksel medyada içerik ile ilgili ortaya çıkan bu durum teknik sorunlarla birlikte de büyük bir sorun oluşturmaya devam etmektedir. Geleneksel medyanın gazete ve dergi gibi basılı olarak hayatına devam etmek zorunda olan iletişim araçları “maliyet” açısından birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle gazetelerin yayım hayatına devam etmesi için önemli olan ilan ya da reklam gelirleri; gazetenin giderlerinin karşılanması amacıyla büyük önem taşımaktadır. Ancak bu durum pek çok sorunu beraberinde getirmektedir (Şen ve Yılar, 2020: 392).

Öte yandan geleneksel medyanın belirli kurumların yönetiminde olması haberin objektifliğine dair sorunlar oluşturmaktadır. Geleneksel medya toplumun yaşadığı büyük

afetler karşısında yalnızca haberi topluma iletmekle sınırlandırılmıştır. Örneğin Marmara depremindeki vefat sayısına ilişkin veriler doğru bir şekilde kamuoyu ile paylaşılmamıştır. Burada bir diğer önemli nokta geleneksel medyanın haberi kamuoyu ile paylaşırken haberin güncelliğinin ilk günkü yeniliğini koruyamamasıdır. Haberin hızlı bir şekilde toplumla paylaşılması özellikle doğal afet durumlarında oldukça büyük önem taşımaktadır (Şahinsoy, 2017: 17).

Ancak geleneksel medyayı dijital medyadan ayıran en temel özellik erişiminin dijital medya kadar yüksek ücretli olmamasıdır. Dijital medya kullanmak isteyen kullanıcı; kullanıma erişmek için öncelikle belirli bir ücret ödemesi gerekmektedir. Geleneksel medyada habere erişim dijital medya kadar hızlı değildir. Ancak erişim pahalı değildir. Özellikle gazete ve radyoya olan kolay erişim sayesinde çoğu kişi kolaylıkla haberlerden haberdar olmaktadır. Geleneksel medyada habere olan erişimin kolay olması nedeniyle internet erişiminin olmadığı toplumlarda; geleneksel medya araçları önemini korumaktadır (İlhan ve Özdemir, 2012:810).

Geleneksel medyanın oluşmaya başladığı ve toplum içerisinde yavaş yavaş yayılmasıyla devam eden süreçte; özellikle televizyon haberciliğinde çok önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişimler televizyon haberciliğinin izleyici tarafından daha fazla takip edilmesine neden oluşturmuştur. Aynı şekilde gazete kuruluşlarının da izlediği yayım politikaları gazetenin tirajlarının artmasına ya da azalmasına sebebiyet oluşturmaktadır. Ancak geleneksel medya araçlarının günümüzde dijital medyaya göre daha az tercih edilmesinin önüne geçmek çok da kolay olmamaktadır.

Çünkü geleneksel medya ağlarında iletişimin tek yönlü olarak kalması; haberin okuyucudan yayıncı kuruluşa geri dönütünü geciktirmektedir. Bununla birlikte okuyucunun haber hakkındaki görüşlerinin yayımlanan haberde anında yer almamasına neden olabilmektedir.

2.2.2. Dijital Medyada Haber

Geleneksel medyadan dijital medyaya geçiş oldukça önemli bir süreci kapsamaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinin gelişiminin artarak devam etmesi; buna bağlı olarak dijital dünyanın ilerlemesi ile dijitalleşme hayatımızda büyük ölçüde söz sahibi olmaya devam etmektedir.

Türk Dil Kurumu (TDK) dijitalleşme kavramını: “Verileri bir ekran üzerinde elektronik olarak gösteren.” şeklinde tanımlamaktadır. Medya kavramını ise: “İletişim ortamı, iletişim araçları” olarak açıklamaktadır (TDK, 2021).

Cambridge Dictionary ise:” Sesleri veya görüntüleri, kaydetmeden veya göndermeden önce sayılar biçiminde sinyallere dönüştüren elektronik bir sistem kullanılması.” olarak tanımlamaktadır. Medya kavramını ise:” Kitle iletişim araçları; görsel, işitsel ve yazılı iletişim araçları.” olarak nitelendirmektedir (Cambridge Dictionary, 2021).

Görüleceği üzere dijital kavramı, elektronik sistem üzerinden verilerin yansıtılması ya da dağıtılması anlamına denk gelmektedir. Geleneksel medyadan çok farklı özellikleri bulunan yeni medyanın; aynı zamanda kullanıcı odaklı içerikler de sunabilmesi sayesinde toplumun dikkatini çekmeyi başarmaktadır.

Dijital medya; kullanıcıların her türlü fikrinin veya yaşanan bir hadise karşısındaki görüşlerinin dijital ortamda sunabilmesine kolaylık sağlamaktadır. Yapılan haberin ya da oluşan olayın toplum içerisinde hızlı ve kitlelere yayılmasına da ortam hazırlamaktadır. Özellikle kullanıcının bizzat bireysel fikirlerini belirtebileceği ve bireysel fikirlerini kitlelerle paylaşabileceği bir özgürlük ağı imkânı sunmaktadır. Ancak böylesi bir ortamda her kullanıcının özgür bir şekilde kendini ifade etmesiyle ortaya birtakım sorunlar çıkabilmektedir. Ki bu sorunların en başında haberin asılsız ya da doğru olmayışı gibi önemli faktörler gelmektedir (Erdoğan, 2013: 256).

Dijital medya; her yerde, her cihazda dijital ve kullanıcı geri bildirimini mevcut olan, etkileşimli, yaratıcı katılımcıları bulunan, çevredeki topluluğun etkileşimli olarak katılmasını sağlayan gerçek zamanlı bir iletişim aracıdır (Djamal ve Kencana, 2021: 109).

Yeni iletişim teknolojilerinin geleneksel medyadan ayrılmasına neden olan en önemli faktör elbette ki “etkileşim” özelliğidir. Okuyucu ya da izleyici geleneksel medyada izlediği ya da okuduğu bir haber karşısında kendi görüşlerinin anında hızlı bir şekilde göndericiye ulaştıramamaktadır. Ancak yeni iletişim teknolojilerinin hayatımızda sunduğu imkanlar sayesinde; kullanıcı bir olay ya da yayımlanan haber karşısında bireysel düşünce ve yorumlarını haber kuruluşları ve hatta kendi ile aynı görüşe sahip diğer kullanıcılar ile paylaşabilmektedir. Etkileşim özelliği sayesinde kullanıcı kendi fikirlerini özgür bir şekilde gerek haber kuruluşları ile gerekse kendisine ait sosyal medya sayfalarında duyurabilmektedir (Yurdigül ve Zinderen, 2012: 83).

Yeni iletişim teknolojilerinden bahsederken elbette yeni iletişim teknolojilerin hayatımıza getirdiği yeniliklerden de bahsetmek gerekmektedir. Bütünüyle yeni iletişim teknolojileri internetin yaygınlaşması ile geleneksel medyadaki haber ve gazetecilik kavramlarının değişime gitmesine neden olmaktadır (Özyal, 2016: 109).

İnternet günden güne gelişerek ve yeni özellikler edinerek yaşamın her alanında çok fazla gelişim göstermeye başlamıştır. Son yıllarda dijitalleşmenin de gelişmesiyle ortaya çıkan kavramlardan biri de sanal gerçekliktir (Ayerdem, 2019:18).

Yeni iletişim teknolojileri geleneksel medyanın sunduğu olanakları internetin de sağladığı imkanları birleştirerek bir bütün olarak haberin yeniden oluşturulmasını sağlamakta haber dünyasının kendi içerisinde dönüşüme gitmesine neden olmaktadır. Aynı zamanda geleneksel medya araçlarından gazetenin kâğıt baskısı şu anda bir bilinmezlik taşımaktadır. Çünkü internet ortamında sunulan her haber; ekran aracılığıyla kâğıt basımına gerek olmadan okunabilmekte dolayısıyla ulaşılabilir (Duman, 2017: 969).

Dijital medyanın gelişimi geleneksel medyanın kendini daha fazla yenilemesine ortam hazırlamaktadır. Özellikle haber akışının dijital platformlar aracılığıyla daha hızlı bir şekilde okuyucu ile paylaşılması bilgi üretiminin nasıl değişebileceğini göstermektedir. Gazete ve televizyonlarda yayımlanmayı bekleyen haber ya da programlar internet aracılığıyla çok hızlı bir şekilde kullanıcı ile buluşmaktadır. İnternetin yaygın ve etkin bir şekilde kullanılması neticesinde internette yayımlanan haberlerin birtakım “etik” sorunlar oluşturduğu söylenebilir (Parlak, 2018: 60).

Ortaya çıkan etik sorunlar internet ağlarında yayımlanan haberlerin kimi zaman doğruluktan uzak “asılsız” olarak sunulmasından kaynaklanmaktadır. İnternet ortamında denetimin önemli ölçüde olmaması ve haberlerin toplum içerisinde hızlı bir şekilde yayılmasıyla devam eden süreçte birçok etik sorun ortaya çıkmaktadır. Yazılan asılsız bir haber kullanıcılar aracılığıyla paylaşılarak toplum içerisinde görünürlük kazanabilmekte ve yalan haberin dağıtılmasına neden olabilmektedir. Aynı zamanda doğru olmayan haberlerin kullanıcı yorumları ile yeniden üretiminin yapılmasına sebebiyet vermektedir. Özellikle sosyal medya aracılığıyla paylaşılan haberlerin paylaşılmadan önce haber kuruluşu ve kullanıcı tarafından doğruluğunun onaylanması gerekmektedir. Haber paylaşılmadan önce doğruluğunu özenli bir şekilde kontrol edilmelidir (Kırmızıtaş ve Özkan, 2020: 90).

Aynı zamanda internet üzerinde yayımlanan haberlerin kullanıcılar arasında güvenilirliği de kimi zaman oldukça düşük kalmaktadır. İnternet haberlerinin güvenilirliğini ölçen ankette; katılımcıların yüzde 69 gibi büyük bir kısmı internet haberlerine kuşku ile yaklaşmaktadır. Yüzde 11’lik bir kısım ise hiçbir kuşku duymadan internet haberlerine erişim sağlamaktadır. Her kullanıcının internette yapılan haberlere karşı görüşünün değişmesinin başlıca nedenlerinden biri de internet haber kaynaklarıdır. Kullanıcılar, haberin değişik medya sitelerinde yer almasının güvenilirliği açısından önem gösterdiğini dile getirmiştir. Öte yandan haberi yapan gazetecinin ya da habere gelen etkileşim sayısının güvenilirlik açısından bir anlam ifade etmediği açıklanmıştır (Yağmur, 2019: 70-71).

Dijital medyanın kullanıcıya sunduğu özgür ortam sayesinde; hemen hemen toplumun her yaş grubundan birey kendini sosyal medya aracılığıyla ifade etmeye çalışmaktadır. 1990'lı yıllardan itibaren yaşamımıza girmeyen başlayan internet ortamı 2000'li yıllarda kullanıcı sayısının artması ile önem kazanmıştır. Yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi ile sosyal medya platformları da dönüşümünü sürdürmektedir. Kullanıcı; sosyal medya platformları aracılığıyla gerektiğinde iş bulabilmekte aynı zamanda bireysel içeriklerini diğer kullanıcılar paylaşabilmektedir (Bat ve Vural, 2010: 3349).

Özellikle geleneksel gazeteciliğin en etkili olduğu yıllar 1980'li yıllardır. Ancak 1990'lı yıllarda geleneksel gazeteciliğin karşısına güçlü bir rakip olarak internet ortaya çıktı. İnternetin, geleneksel gazeteciliğin karşısında güçlü bir rakip olmasının nedenlerinden biri de hem metin hem de görsel ve video uygulamalarının bir arada kolaylıkla erişime açık olmasıdır. Birçok fırsatı bir arada bireye sunması itibariyle internet medyasının geleneksel medya karşısında gücü oldukça yüksektir (Coşar, 2017: 34).

Haberciliğin internet ortamında daha fazla yayılması ise özellikle 1996 yılından itibaren önemli haber kuruluşlarının internet ortamında da yayıncılık yapma girişimleri oluşmaya başlamıştır. Yayıncılık hayatına gazete ve televizyonla devam eden yayıncı kuruluşlar; reklam gelirlerinin internet nedeniyle düşebileceği düşüncesiyle internette de yayıncılık yapma kararı almışlardır. Aynı zamanda yayıncı kuruluşlar için internet ortamı alternatif bir düzen de oluşturmuştur. Haberlerin yalnızca geleneksel medya ağlarında kalmayıp, internet sayfalarında yayılmasına ve okunmasına ortam sunulmuştur. Dolayısıyla geleneksel medyada söz sahibi olan temel haber kaynakları da internet de gönderici konumunda içerikler paylaşabilmektedir (Çevikel, 2004: 151).

İnternet, kullanıcı odaklı içerikler sunmasıyla birlikte geniş kitlelerin haberleşme aracı haline dönüşmüştür. Haberlerin internet ortamında güncel ve anında kullanıcı ile buluşması nedeniyle geleneksel medyanın elinde tuttuğu haberleşme otoritesi, dijitalleşmenin yaygın kullanımı ile internet iletişim araçlarına geçmektedir. Yeni iletişim teknolojilerin ortaya çıkmaya başladığı ilk dönemlerde internet yalnızca geleneksel haberlerin yayılmasına olanak sağlayan bir araç olarak düşünülmüştür. Ancak

dijitalleşmenin hızla artması ve internet haber portallarının “özgün” bir şekilde gelişmesiyle aynı zamanda bilginin üretim merkezi konumuna da yaklaşmaktadır (Aydoğan, 2016: 16).

Dolayısıyla geleneksel medyada olduğu gibi internet içerik sitelerinde de “özgün” içerikler üretmek oldukça önemlidir. İnternet; kullanıcı tarafından bu özgün, benzersiz içeriklerin daha fazla okunmasına ortam hazırlamaktadır.

Bununla birlikte geleneksel medyada yayımlanan haber ve programlar birçok internet ağında içerik olarak sunulmaktadır. Yine aynı şekilde radyo istasyonlarına internet aracılığıyla erişilmektedir (Türker, 2018: 75).

Dijital dünyanın gelişmesiyle birey gündelik hayatındaki ihtiyaçlarını karşılarken; karşılanması gereken temel ihtiyaçlarının yanına “interneti” de eklemektedir. İşe, okula ya da başka bir yere yetişmek durumunda olan kişi; internet aracılığıyla gündemi takip edebilmekte haberleri okuyabilmektedir. Bunun yanında internetin hızlı olması da farklı bir işle meşgulken kullanılabilirliğini artırmaktadır. Sosyal medyanın internet aracılığıyla hızlı değişikliklere uğraması sonucunda; geleneksel medyaya olan güvenirlilik azalmaktadır (Ayerdem, 2019: 26).

Yeni iletişim teknolojileri, uğradığı değişimler ve kazandığı yenilikler sayesinde birçok alanda daha önce ortaya çıkmamış yeniliklerin başlamasını ortam hazırlamıştır. Yenilikler pek çok internet uygulamalarının insanlar tarafından kolaylıkla erişilmesini sağlamaktadır (Özkan, 2016: 48).

Bu yeniliklerin başında özellikle abonelerine özel haber ya da içerikler sunabilen uygulamalar da yer almaktadır. Kullanıcı gün boyunca görmek istediği haber kategorilerini, internet uygulamalarında seçebilmekte ve böylelikle ilgi alanlarıyla ilgili tüm haberlere erişim sağlayabilmektedir. Dolayısıyla geleneksel medyada sınırlı olarak sunulan haber; internet destekli haber sitelerinde sınırsız sayıda okuyucu ya da kullanıcı ile paylaşılabilir. Kullanıcı kendi ilgi alanlarına ait okuduğu haberleri; aynı zamanda

paylaşarak diğer kullanıcıların da bu haberleri görmesine ortam sunmakta yani haberin erişimini hızlandırmaktadır (Akyıldız, 2019: 34).

İnternet; kullanıcıların kendilerini özgür hissetmesi için en önemli adımları atmaktadır. İnternette vakit geçiren bir kullanıcı kendi seçtiği seçenekler ile vakit geçirebilmekte bu da internette daha fazla çevrimiçi kalmasına neden olmaktadır.

Manovich ise bilgisayarın yaşamımıza etkisini şu ifadelerle açıklamaktadır:

Medyanın kimliği, bilgisayardan çok daha çarpıcı bir şekilde değişmiştir. Bu nedenle kendine özgü yeni ilkeler edinmiştir. Ancak her yeni medya nesnesi bu ilkelere uymamaktadır. Değişen bu ilkeler; mutlak yasalar olarak değil, bilgisayarlaşmaya giren bir kültürün genel eğilimleri olarak düşünülmelidir. Bilgisayarlaşma, kültürün çok daha derin katmanlarını etkilediğinden, bu eğilimler kendilerini giderek daha fazla gösterecektir (Manovich, 2001: 27).

Anlaşılabacağı üzere; haberin geleneksel medyadan dijital medyada geçiş serüveni çok hızlı bir şekilde gerçekleşmemektedir. Ancak dijital medyanın elinde bulundurduğu avantajlar sebebiyle kullanıcılar açısından tercih edilebilirlik oranı artmaktadır. Bilhassa dijital medyada var olan haberlere kullanıcılar geleneksel medyadan daha hızlı bir şekilde ulaşmaktadır. Hızlılık ve güncellik kavramlarının dijital medyada daha çok öne çıktığını görülmektedir.

2.3. Haber Dili

Geleneksel medyada ya da yeni medyada kullanılan haber dili; toplumun habere karşı vereceği tepkiyi ya da haber karşısındaki düşüncelerini kimi zaman etkileyebilmektedir. Geleneksel medya olarak adlandıracağımız televizyon, gazete, radyo veya dergide kullanılan haber dili; yeni medyada ya da dijital medyada kullanılan haber dili arasında oldukça ciddi farklılık bulunmaktadır. Farklı medya kuruluşları elbette birçok farklı haberlerle izleyicinin ya da okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Ancak bu noktada unutulmaması gereken en önemli nokta; bir haberin yazım aşamasında mutlaka objektif, yalın ve muhabirin duygularını yansıtmayacak bir şekilde hazırlanmasıdır.

Dilin, kitleleri yönlendirme ve etkilemedeki gücü yadsınamaz bir gerçektir. Dili bir yönlendirme aracı diğer bir ifadeyle manipülatif bir araç olarak kullanmak; zaman zaman konuşmacıların toplumları etkilemeye yönelik olarak tercih ettiği bir eylemdir. Konuşmacılar, çoğu zaman kendi duygu ve düşüncelerini topluma yansıtmak ya da kabullendirmek amacıyla dili kullanmayı tercih ederler. Bu şekilde ideolojik yapıyı topluma daha kolay bir şekilde sunabilmektedirler (Sakın ve Büyükbiber, 2021: 96).

Böylelikle dil sayesinde her konuşmacı düşüncesini topluluklara aktarabilmektedir. Medyada kullanılan dil ile medya kuruluşları ideolojik yapısını izleyici, okuyucu ya da dinleyici ile buluşturabilmektedir.

Bu doğrultuda televizyon programlarının haber dilinin, geleneksel medyada yer alan diğer yayım organlarından daha farklı olduğunu söylemek mümkündür. Zira televizyon haber programları izleyici tarafından en çok vakit ayrılan bir program türüdür. Bu nedenle televizyon haber programlarının haber dili, gazete ve radyodan oldukça farklıdır. Televizyon da kullanılan haber dili genellikle karşısındaki izleyicinin öfke, merhamet ve heyecan gibi duygularını etkilemeye yönelik hazırlanmakta ve bu şekilde izleyiciye iletilmektedir. Haber programlarının dili zaman zaman sadelikten uzak ve gazetecilik yayıncılık ilkeleriyle örtüşmemektedir (Cereci, 2013: 8).

Ancak haber programlarının dilinin sade ya da ilgi çekici olması konusunda birçok düşünce karmaşası aynı zamanda kararsızlıkları vardır. Çünkü kimi gazeteciler haber dilinin gerektiği ölçüde merak uyandıran ya da ilgi çekici olması gerektiğini savunmakta olsa da kimi gazeteciler ise bu düşüncenin aksini savunmaktadır. Elbette bir haber dili öncelikle doğru yazım tekniklerine sahip olmalıdır. Okuyucu ya da izleyici haberi okurken hiçbir şekilde ikilem altında kalmadan haberi doğru bir şekilde alımlamalıdır. Doğru ve sade aynı zamanda elbette dil bilgisi kuralları doğrultusunda aktarılmalıdır. Ancak buna rağmen özellikle spor basınında kullanılan haber dili; diğer haber dillerinden oldukça farklıdır. Spor dilinde daha çok spor okuyucusunun dikkatini çekmeye ve okurun ilgisine yönelik bir dil tercih edilmektedir (Yıldız, 2005: 95- 96).

Bir diğerk önemli nokta ise dijital medya aracılığıyla bilginin veya haberin okuyucuya daha hızlı bir şekilde ulaşmasıdır. Ancak bilginin bu kadar hızlı bir şekilde okuyucuya ulaşması ile haberin doğruluğu konusunda birçok soru işaretleri ortaya çıkmaktadır.

Hızlı yazılan ya da paylaşılan bir haberin ne kadar doğru olabileceği tartışmaları hala devam etmektedir. Bu doğrultuda geleneksel medyada karşımıza çıkan haberlerde kullanılan haber dili ile yeni medyada kullanılan haber dilinin çoğu zaman benzerlik göstermesidir. Kullanıcı yeni medyanın gelişmesi ve erişiminin hızlanmasıyla geleneksel medyadan uzaklaşmaktadır. Ancak geleneksel medyada yazılan bir haber yeni medyada da kullanıcının karşısına çıkmaktadır. Bu durumda geleneksel medyada yazılan bir haber ile yeni medyada yazılan haberin dilinin çok farklı olması beklenemez. Zira geleneksel medyada benimsenen haber dili dijital ortamda da devam etmektedir. Buna örnek olarak; geleneksel medyada kadınlara veya azınlık gruplara karşı yazılan ayrımcı dil yeni medyada da çoğu zaman devam etmektedir. Dolayısıyla geleneksel medyada kabul gören haber dilinin yansımaları yeni medyanın haber dilini de etkilemektedir (Ersoy ve Balyemez, 2013: 351).

Ancak her ne kadar geleneksel medya haber dilinin yeni medyada yansımaları olsa da yeni medyanın kendisine ait bir haber dili de mevcuttur. Buna bağlı olarak internette gördüğümüz haberler de geleneksel medyada rast geldiğimiz haber kadar yalın olmalıdır. İnternet kullanıcısının haberi doğru ve sade bir şekilde anlayabilmesi için kısa ve öz bir anlatım seçilmelidir. Bununla beraber anlam içerisinde herhangi bir karışıklık oluşmamalı bir metin ile devamındaki metin arasında mutlaka anlam bütünlüğü sağlanmalıdır (Ünal, 2019: 35).

Öte yandan gerek yeni medyada gerekse geleneksel medyada okuyucunun karşısına çıkan bütün haberlerde izleyicinin yalnızca yetişkinlerden oluştuğu düşüncesi oluşmamalıdır. Bilindiği gibi televizyon izleyicisi her yaş grubundan kesimi içine almaktadır. Bu nedenle çoğu zaman izleyiciler arasında çocuk izleyiciler de yer almaktadır. Buna bağlı olarak hem dijital sitelerde yazılan haberlerde hem de geleneksel medyada yapılan haberlerde haber dili mutlaka doğru bir şekilde kullanılmalıdır. Özellikle çocukların

ekrandan izledikleri temsilcileri kendilerine birer rol model olarak alması nedeniyle; medya çalışanlarının programları oluşturma aşamasında bu önemli noktayı göz önünde tutmaları elzemdir (Cereci, 2013: 10).

Geleneksel ve yeni medyada “çocuk odaklı haberciliğinin” gelişimiyle programların çocuk haklarını koruyan haber diliyle yazılmasına özen gösterilmelidir. Medyanın sunmuş olduğu içeriklerin yalnızca yetişkin haklarını odak noktası yaparak değil aynı zamanda çocuk haklarını da kontrol eden bir yapıda birleştirmesi gerekmektedir. Dolayısıyla çocuklarla ilgili yazılacak bir haberde mutlaka etik ilkelere bağlı kalmak ve çocuk haklarını gözetilen bir haber dili kullanmak gerekmektedir (Arslan, 2019: 122).

Dijital ve geleneksel medyada karşımıza çıkan bu ayrımcı söylem toplum üzerinde farklı bir düşüncenin oluşmasına neden olmaktadır. Özellikle engelli bireylere karşı kullanılan haber dilinde ayrımcı söylemi görmek mümkündür. Medya; toplumun engelli bireylere karşı farkındalığın gelişmesi aynı zamanda engelli bireylerin toplumla bir arada yaşayabilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle medyada gösterilen ve yapılan haberlerde engelli bireyleri ötekileştiren ya da mağdurlaştıran bir dilden ziyade; engellilerin karşılaştığı sorunlar sade bir dil ile topluma aktarılmalıdır (Çapacıoğlu, 2021: 37).

Bir başka ifadeyle geleneksel ve dijital medyada yazılan her haberde mutlaka bireylerin ve dezavantajlı grupların hakları korunmalıdır. Özellikle karşımıza medyada sık sık çıkan çocuk, kadın ve engelli bireyler hakkında haberlerde çoğu zaman “ötekileştirici” bir dil hâkim olmaktadır. Hâkim olan bu dilin yerine tüm özel grupları kapsayıcı eşitlikçi ve doğru bir haber dili kullanılmalıdır.

Medyada yer alan haberlerde ayrımcı söylem sık sık karşımıza çıkmaktadır. Seçilen haber görseli ve kurulan haber diliyle belli başlı gruplar ya da bireyler “ayrımcı” söylem içerisinde sunulmaktadır. Haber programlarından televizyon dizilerine kadar neredeyse hemen hemen her medya içeriğinde birer ayrımcılık örneği bulunmaktadır. Bu temsil açıkça gösterilmese de özellikle tercih edilen görselde ya da haber başlığında ayrımcılık örneklerini

görmek mümkündür (Çelenk, 2010: 222).

Bundan dolayı medyada yer alan bütün haberlerin eşitlikçi bir yaklaşımla yazılması büyük önem taşımaktadır. Haber dilinde; toplumun dezavantajlı birey ya da gruplarını aşağılayıcı ya da ötekileştirici ifade ve yargılardan uzak durulmalıdır. Bunun aksine haber dilinde seçilen ve sunulan kelime ve ifadelerle toplumun konuya dikkatinin çekilmesi ve farkındalığının oluşması sağlanmalıdır. Böylelikle geleneksel ve yeni medyada yer alacak haber dilinin daha doğru, sade ve objektif yazılması; haberlerin toplumu daha doğru bilgilendirmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Bir diğer önemli nokta ise; geleneksel medya ile dijital medyanın sahip olduğu teknik farklılıklardır. Geleneksel medyanın en önemli araçlarından biri olan gazetede sayfa sınırlaması olduğu için gazeteci ifade etmek istediği konuyu kısıtlı kelime sayıları ile yazmak zorundadır. Ancak internet medyasında böyle bir sınırlama olmadığından dijital medyada haber yazan bir muhabir geleneksel medyaya göre daha özgürdür. Geleneksel medyanın sahip olduğu bu sınırlı süre haberlerin daha kısa zaman diliminde aktarılmasına neden olmaktadır. Ancak her ne kadar geleneksel medya sayfa ya da süre sınırlandırılmasına sahip olsa da internet haberciliğine göre daha çok denetim altındadır. Geleneksel medyada yayımlanacak olan bir haber; muhabirden sonra eşit bekçileri tarafından kontrol edilerek izleyici ya da okuyucu ile buluşmaktadır. Böylelikle daha dikkatli ve kontrolden geçmiş haberler okuyucu karşısına çıkmaktadır. Dijital medyada; geleneksel medyada olduğu kadar kontrol altında bir çalışma disiplini bulunmamaktadır. Çoğu zaman internette asılsız ya da doğru olmayan birçok haber paylaşılmaktadır. Bu durum okuyucunun haberlere olan güvenirliliğini etkilemektedir (Akpınar, 2021: 67).

Haber içerisinde kullanılan her kelime, fotoğraf, başlık ve cümle yapıları çok dikkatli bir şekilde analiz edilmeli ve haber yazım aşamasında muhabir buna göre de kullanılacak haber fotoğrafını, haber başlığını ve hatta kelimeleri mümkün olduğu kadar en doğru bir şekilde seçmelidir.

2.4. Söylem

Gündelik yaşantımızda söylediğimiz ya da ifade ettiğimiz bütün kelime ve cümleler bireysel fikirlerimizin yansımasıdır. Bu yansıma çoğu zaman içerisinde bulunduğumuz toplum ya da çevre tarafından desteklenmekte ve ifadelerimiz bu doğrultuda ilerlemektedir. Düşüncelerimiz, sözlerimizi, sözlerimiz de doğrudan söylemlerimizi oluşturmaktadır.

Türk Dil Kurumu (TDK) söylemi şu şekilde açıklamaktadır: “Söyleyiş, söyleniş, sesletim, telaffuz. Kalıplaşmış, klişeleşmiş söz, ifade. Bir veya birçok cümleden oluşan, başı ve sonu olan bildiri, tez” (TDK, 2021). TDK’nin tanımlamasına bağlı olarak; söylemlerimiz aynı zamanda toplumun ya da bireylerin kalıplaşmış ya da klişeleşmiş ifadelerini içermektedir.

Söylem kavramının Türkçe ’de karşılık bulması ve tanımlandırılması çok eski tarihlere dayanmamaktadır. İngilizce ’de discourse, Fransızca ’da discours ve Almanca’ da diskurs olarak tanımlanmasının ardından Türkçe ’de de bu kavram; “söylem” olarak tanımlandırılmıştır. Ancak yine de sözlüklerdeki ilk tanımlamaları “telaffuz” ya da “söz” olarak çevrilmiştir. 1980’li yıllarda Berker Vardar ve arkadaşları sürdürdükleri çalışmalarla yabancı kaynaklarda geçen söylem kavramının bugünkü karşılığına denk gelebilecek nitelendirmeyi ve tanımlamayı geliştirilmişlerdir (Kocaman, 2003: 4).

Söylem kelimesinin yabancı kaynaklardaki kökeni oldukça eskilere dayanmaktadır. Kökeninde ise; irdeleme, yargılama, muhakeme etme karşılığına gelen “discursus” kavramı vardır (Kocaman, 2003:1). Cambridge Dictionary’e göre: “Konuşma veya yazılı iletişim. Belirli, genellikle ciddi bir konu hakkında bir konuşma veya yazı parçası” olarak açıklanmaktadır (Cambridge Dictionary, 2021).

Söylem çözümlemesi ile ilgili yazı İngilizce ’de ilk kez 1952 yılında Zellig Harris’in elinden kaleme alınmıştır. 1960 yıllara geldiğinde ise Greimas, Barthes, Bremond gibi önemli göstergebilimci ve dilbilimci isimler söylem üzerine çalışmalar başlatmışlardır. Buna

bağlı olarak; söylemin içerisinde yaşanan toplumsal olaylarla ilişkili olduğu üzerine birtakım çalışmalar yapılmıştır. Söylemin disiplinler arası bir konu üzerine gelmesi ise Dell Hymes'in *Language in Culture and Society* isimli kitabını kaleme almasıyla önemlilik kazanmıştır. Söylem biliminin yapısal anlamda gelişmesi ise Avrupa'da 1960'lı yıllara gelindiğinde başlamıştır. İlk zamanlar metnin dil bilgisi kurallarına dikkat çeken çalışmalar Hartman ve öğrencileri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir (Kocaman, 2003: 2).

Söylem analizi, doğal olarak meydana gelen iletişim en geniş tanımıyla, anlamıdır. Bununla birlikte, literatür taraması söylem analizini hızlı bir şekilde ortaya çıkmasına ortam hazırlayabilirdi. Farklı hedeflere sahip çeşitli disiplinler arası çalışmalar içerisinde bazı araştırma görevlileri, belirli bir tür analizi tanımlamak için bu alanı kullansa da aynı zamanda bu yaygın kullanıma sahiptir. Sonuç olarak, bir yöntem kümesi olarak söylem analizini, birleştirmekten ziyade bazı önemli ticari çıkarları olan yaklaşımları teknik olarak düşünmek daha doğrudur (Bavelas vd., 2002: 102, 103).

Söylemin anlamının ortaya çıkması söylemi alımlayan okuyucunun yeniden üretimiyle oluşabilmektedir. Öncelikle okuyucu metindeki anlamı; bireysel birikimi ile okumaktadır. Metin içerisinde gizli olarak kodlanmış bilgi ve mesajı ise kendine göre yorumlamaktadır. Okuyucu, metin içerisinde gördüğü ve alımladığı her kelime ya da anlamı kendi görüşlerine göre ya da yorumlarına göre yansıtabilmektedir. Burada vurgulanması gereken önemli bir nokta ise; okuyucunun söylem aşamasında verilmesi gereken "asıl ana fikri" göz ardı etmeden fark etmesi gerektiğidir. Buna bağlı olarak, metin içerisindeki tüm detayları ile açıklamalıdır. Metin içerisindeki bütün dil ile ilgili kavramlar bir araya toplanmalı ve bu kavramlar üzerinden bir analiz gerçekleştirilmelidir (Doyuran, 2018: 303).

Aynı zamanda söylemi şu şekilde tanımlamak doğru olacaktır. Söylem, dilin ya da kelimelerin detaylı bir şekilde irdelenmesidir. Buradaki amaç; kelime ya da ifadelerin metin içerisine nasıl bir anlam kattığından ziyade örtülü bir şekilde verilmeye çalışan ifadenin açığa çıkarılmasıdır. Dil, yalnızca iletişimin devamlılığını sağlayan bir şey değil bununla birlikte verilmek istenen mesajı kapalı kodlarla okuyucuya aktaran bir araçtır. Ancak yalnızca tek başına ele alınarak incelenmemelidir. Dil ve metnin arkasında içerisinde

geliştiği sosyolojik yapının tarihsel bilgisi, siyasi, ekonomik gibi birçok faktör önemli bir şekilde ele alınarak incelenmelidir. Metinlerdeki anlamı irdelerken yalnızca metin içerisindeki mesajı değil bununla beraber içerisinde geliştiği ve anlam kazandığı siyasi ve sosyolojik ortama da değinmek gerekmektedir (Yıldırım, 2019: 19).

Gillian Brown ve George Yule ise söylem analize başka bir tanımlama üzerinden değinmektedir:

Söylemin analizi, zorunlu olarak, kullanımdaki dilin analizidir. Bu haliyle, bu biçimlerin insan ilişkilerinde hizmet etmek üzere tasarlandığı amaçlardan veya işlevlerden bağımsız dilsel biçimlerin tanımıyla sınırlanamaz. Bazı dil bilimleri bir dilin biçimsel özelliklerini belirlemeye odaklanabilirken, söylem analisti, bu dilin ne için kullanıldığını araştırmaya kendini adanmıştır. Biçimsel yaklaşımın uzun bir geleneği varken, sayısız gramer ciltlerinde kendini gösterir, işlevsel yaklaşım daha az belgelenmiştir. Dilin temel işlevleri için genel bir etiketler kümesi bile sağlama girişimleri, belirsiz ve çoğu zaman kafa karıştırıcı terminolojiyle sonuçlandı (Brown ve Yule, 1984: 1).

Michel Foucault ise; söylemin bireyler üzerinde şüpheli düşünceler yaratacağı üzerinde durmuştur ve hatta sessizliğin dahi insandaki bu duyguları artıracadığını savunmuştur. Söylem, dile getirilemeyen her cümlenin karşılığı olmuştur. İnsanların dile getirmekten çekince duyduğu düşünceleri söylem üzerinden aktarılmasına ortam hazırlanmıştır. Foucault da söylemin dilsel uygulamalar ile ilişkili olduğunu bu nedenle dilsel uygulamaların da söylem kadar etkili olduğuna dikkat çekmiştir (Güneş, 2013: 64,65).

Roman Jakobson da söylem kavramını, dilin kullanıldığı alan ve temsil ettiği kavramlar üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Dilin; toplumların ya da kültürlerin bir iletişim aracı olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle dilin kullanım alanlarında bir şeyleri temsil ettiğini vurgulamıştır. Buna bağlı olarak örneğin; sanat metinlerindeki dilin amacının yalnızca estetik bir kaygı olduğunun bunun dışında herhangi bir anlam çelişkisinin olmadığını aktarmıştır. Ancak buna karşıt olarak sanatsal bir kaygısı olmayan metinler, metnin anlamını benzetmeler aracılığıyla okura göndermektedir. Jakobson, her metinde en az bir tane söylem kavramının karşılığı olduğunun ve bunun metnin türüne göre değişebileceğini öne sürmüştür

(Doltaş, 2003: 48, 49).

Söylem içerisinde bulunduğu toplumun ya da kültürün kendi değerlerine göre değişebilmektedir. Her kültürün ya da topluluğun kendine ait olan değerleri söylemin vurgusunun değişmesine ortam hazırlamaktadır. Bundan dolayı söylemin toplumun içerisindeki çağrışımlarına ya da dilin toplum içerisinde nasıl bir anlam kazandığı söylemin çözümlenebilmesi açısından oldukça önemlidir. Söylemin doğru bir şekilde çözümlenebilmesi için; içerisinde bulunduğu ortam dahil olmak üzere dilin ne şekilde ya da nasıl kullanıldığı, sözcüklerin anlamları ayrıntılarıyla birlikte incelenmelidir (Kocaman, 2003: 10, 11).

Bu nedenle bir kültürün ya da toplumun kendine ait söylemleri diğer toplum ya da kültürler göre farklılık gösterebilir. Bir toplumda öğrenilmiş ya da alışlagelmiş söylemler; bireylerin bir olay karşısında nasıl bir söylem ile tepki verebilmelerini de etkiler. Örneğin; çok üzücü ya da çok mutlu bir zamanda söylenecek ortak kelimeler dolayısıyla ortak söylemler vardır. Ancak bu söylemler dışında farklı bir ifade kullanılırsa toplum tarafından bu söylem eleştirilebilir. Türkçe 'de karşımıza çıkan bu ifadelerin karşılığını bir başka dilde bulamayabiliriz. Çünkü söylem, dil ve toplum ile bir aradadır. Toplum dil; dili de içerisinde geliştiği toplumdaki ayrı tutmak hiç doğru olmayacaktır. Dil; bireysel ifadelerle beraber içerisinde geliştiği kültürün izlerini de taşımaktadır. Her ne kadar bireysel değişimler dili ve ardından ifadelerimizi etkilese de kültürün ve toplumun dil ve söylem üzerinde etkisi de oldukça güçlüdür (Zeyrek, 2003: 29).

Anlaşılabacağı üzere; her toplumun kendisine ait bütünleşmiş söylemleri ve ifadeleri bulunmaktadır. Kalıplaşmış bu söylemler; toplumdan topluma ve hatta ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Bundan dolayı bir söylemin incelemesi yapılırken, toplumun yapısı da göz önünde bulundurulmalı ve ona göre bir değerlendirme yapılmalıdır.

2.4.1. Eleştirel Söylem Analizi

Eleştirel söylem analizi; söylemi detaylarıyla birlikte disiplinler arası ilişkiler içinde irdeleyen bir analiz yöntemidir. Özellikle 1970'li yılların sonlarına doğru eleştirel dilbilim çalışmaları aracılığıyla hız kazanmış ve 1990'lı yıllarda bu çalışmalara ağırlık verilmiştir. Eleştirel söylem analizi (Critical discourse analysis) dilin ifadeleri ile ideoloji arasında bir bağlantı olduğunu savunmaktadır. İdeoloji ve dil arasındaki bu güçlü bağlantıyı ise; ötekileştirme ya da ayrımcılık üzerinden açıklamaktadır. İdeolojinin dil üzerindeki güçlü etkilerini eleştirel bir yöntemle irdelemektedir. Eleştirel söylem analizinin bu zamana kadar gelişmesine birçok bilim insanının çalışmaları öncülük etmiştir. Bu isimler arasında; Teun A. Van Dijk, Ruth Wodak, Ron Scollon ve Siegfried Jager gibi önemli dilbilim insanlarının çalışmaları çok önemli bir yer tutmaktadır. Birçok farklı bilim insanının kendine ait görüş ve önerileri gelişen eleştirel söylem analizi; pek çok çalışmanın söylem açısından incelenmesi amacıyla kullanılmaktadır (Şah, 2020: 210).

Eleştirel söylem çözümlemesinde asıl amaçlanan; söylemin vermek istediği mesajın ideolojisini araştırmaktır. Söylemin arkasında ifade; toplumsal ve kültürel olarak ideoloji çerçevesinde incelenmekte ve ona dair sonuçlar elde edilmektedir. Toplum ve söylem arasında doğrudan bir etkileşim bulunmaktadır. Toplumun ya da içerisinde bulunan kültürü, söylemi etkilemesi ya da söylemin içerisinde geliştiği toplumu etkilemesi oldukça mümkündür. Söylemin araştırılmaya başlandığı ilk çalışma dönemlerinde bütünüyle ekonomik boyutundan incelenmiştir. Ancak; Foucault başta olmak üzere Bakhtin, Volosinov, Derrida, Barthes, Kristeva ve Althusser gibi önemli söylem araştırmacıları aslında söylemin ideolojik ve göstergebilimsel bir araştırma konusu olduğunu öne sürmüşlerdir (Büyükkantarcıoğlu, 2006: 105).

Ruth Wodak, eleştirel söylem çözümlemesine oldukça önemli katkı yapan söylem çalışmacılarından birisidir. Eleştirel söylem çözümlemesi yöntemini kullanarak ırkçılık, ötekileştirme ve yabancı nefreti gibi konularda çalışmalar kaleme almaktadır. Aynı zamanda Wodak, toplumların iletişim, bilim ve ekonomi gibi alanlarda yaşadığı sorunları yine toplumların birbiriyle yaşadığı grupsal sorunlarla ilişkilendirmektedir. Wodak, söylem

çalışmalarında gerçekleştirdiği çalışmaları öncelikle; ideoloji ve tarihsel yaklaşım konularında yoğunlaştırmıştır. Ardından eleştirel söylem çözümlemesinin gelişmesine katkıda bulunmuştur (Çakmak ve Bilişli, 2019:100).

Norman Fairclough ise söylemleri farklı bir anlam üzerinden tanımlamaktadır:

Söylemleri dünyanın farklı yönlerini temsil etmenin yolları olarak görüyorum- Maddi dünyanın süreçleri, ilişkileri ve yapıları, zihinsel düşünce dünyası, duygular, inançlar ve benzerleri ve sosyal dünya. Dünyanın belirli yönleri farklı şekilde temsil edilebilir bu yüzden genellikle farklı söylemler arasındaki ilişkiyi düşünmek durumundayız. Farklı söylemler dünyaya farklı bakış açılarıdır, ve dünyanın farklı insanlarıyla ilişki içindedirler bu da dünyadaki konularına bağlı olarak değişir, sosyal ve kişisel kimlikleri ve diğer insanlarla içinde buldukları sosyal ilişkiler diğer insanlara karşı ayakta tutar. Söylemler yalnızca dünyayı olduğu gibi temsil etmekle kalmaz, aynı zamanda gerçek dünyadan farklı olası dünyaları temsil eden yansıtıcı, hayallerdir ve dünyayı belirli yönlerde değiştirecek projelere bağlıdır. Farklı söylemler arasındaki ilişkiler, farklı insanlar arasındaki ilişkilerin bir unsurudur- birbirlerini tamamlayabilirler, birbirleriyle rekabet edebilirler, biri diğerlerine hükmedebilir vb. Söylemler, insanların birbirleriyle ilişki kurarken kullandıkları kaynakların bir parçasını oluşturur- birbirinden ayrı tutmak, iş birliği yapmak, rekabet etmek, hükmetmek- ve birbirleriyle ilişki kurma biçimlerini değiştirmeye çalışır (Fairclough, 2003: 124).

Söylemdeki ana ifadenin bulunabilmesi için; öncelikle ne zaman, nasıl, ne şekilde ve kimler aracılığıyla kullanıldığına odaklanmak gerekmektedir. Toplumsal ve gruplar arasındaki ifadeler söylemin çalışma konusuna girmektedir. Bu nedenle söylem; toplumsal ve gruplar arasındaki ifadelere öncelik vermektedir. Özellikle 20. Yüzyılın başlarından itibaren oldukça önemli bir gelişime bağlı olarak dilbilimsel dönemeç (linguistic turn) ile daha da gelişmiştir (Ergin, 2017: 10- 11).

Dil, toplumu temsil eden ve toplumun birbiriyle iletişimin sağlanması aynı zamanda devam etmesi için elzem olan yegâne araçlardan biridir. Bu nedenle her toplumun birbiriyle anlaşması açısından ortak dilsel simgeler bulunmaktadır. Aynı zamanda bu simgeler çoğu zaman kişilerin kendi görüşlerine göre ifade olarak değişmektedir. Bu değişen anlam ifadelerin içerisinde ideolojiyi temsil eden söylemler de yer almaktadır. Bilimsel metinleri de içerin tüm ideolojik söylemler, eleştirel söylem çözümlemesinin konusu içerisinde yer almaktadır (Demir, 2020: 81).

Norman Fairclough ise söylem analizinin kavramları gibi göstergebilimin de kendine ait önemli üç kavramının üzerine odaklanmaktadır. Çalışma konusu içerisine giren bu kavramlar; genre (tarz), söylem ve (style) yani stildir. Bu üç kavramın araştırma konusu; yalnızca bilimsel kaynaklı söylemler değil aynı zamanda gündelik yaşantımızda karşımıza çıkan ifadeleri de kapsamaktadır. Gündelik hayatımızda kullandığımız ve kullanmaya alışkın olduğumuz çoğu ifadeyi söylem ve ideolojik temsiller oluşturmaktadır. Gündelik yaşantımızda ortaya çıkan bu ifadeler; kişilerin sosyal konumlarına göre farklı ifadeler ile karşımıza çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle; sosyal konumu değişen bireyin gündelik ifadeleri ya da söylemleri de değişebilmektedir. Yani söylem ve gündelik hayattaki sosyal aktörler arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır (Şah, 2020: 213).

Ancak yalnızca gündelik hayatımızda sık sık karşımıza çıkan ve yaygın kullanılan ifadeleri incelemek tek başına yeterli olmamaktadır. Söylemin içerisinde olduğu ortamı ve bu ortamın aktörlerini de incelemek gerekmektedir. Bu incelemenin asıl amacı; söylemi oluşturan ana ve görünmez etmenleri ortaya çıkarmak bu örtülü etmenler üzerinden bir sonuca varmaktır. Çünkü dil bilimcilerin en fazla incelediği yer; söylemdeki örtük bir şekilde ifade edilen ve önemli ayrıntılar içeren kısımdır (Çakmak ve Bilişli, 2019: 102).

Aynı zamanda Fairclough söylemin tanımlamasını şu şekilde devam ettirmektedir:

Bir metindeki farklı söylemleri nasıl tespit ederiz? Söylemi, dünyanın belirli bir bölümünü temsil eden madde- özellik olarak düşünebiliriz ve onu belirli bir perspektiften temsil etmesidir. Buna bağlı olarak, bir metin analizinde: 1) Dünyanın ana bölümünü belirlemek (sosyal yaşam alanlarını da içeren) ana temaları temsil eden. 2) Temsil edildikleri belirli bir perspektifi veya bakış açısını tanımlar (Fairclough, 2003: 129).

İfadeyi yorumlayan ve ayrıntıları ortaya çıkaran kişinin görüşlerine göre söylemin anlamı değişebilmektedir. Böylelikle söylemin sahip olduğu anlam, onu yorumlayan bireyin sahip olduğu görüşlere göre yeniden yorumlanmaktadır (Doyuran, 2018: 303).

Buna bağılı olarak Fairclough da söylemlerin sunma biçimlerine göre anlam üzerinden farklılığa gidebileceğini düşünmektedir. Söylemlerin anlamlarının farklılığı bu söylemi oluşturan kişi ve sosyal aktörlere göre de değişmektedir. Söylemin ana temsillerini belirlemek için dilbilim özelliklerine dikkat edilmesi gerekmektedir. Bunların arasında en çok göze çarpan ise sözcüklerle anlatmak veya sözlük oluşturmaktır. Ancak bunun yerine aynı bakış açısına odaklanmak yerine; farklı söylemlerin dünyanın farklı yapılarını nasıl oluşturduğuna odaklanmak daha verimli olacaktır (Fairclough, 2003: 129).

Eleştirel söylem analizi, metinleri yalnızca tek bir teknik üzerinden incelememektedir. Her okulun kendine ait çözümleme yöntemleri bulunmaktadır. Bu nedenle her dil bilimcinin eleştirel söylem çözümlemesi yöntemine kattığı yenilikler ve değişimler vardır. Bu söylemler arasında; ulusal, ırkçı söylem, cinsiyet, politika, reklam ve ikna söylemleri gibi birçok söylem yer almaktadır. Aynı zamanda İngiliz okulunun gerçekleştirdiği bilimsel çalışmalarda Michael Halliday'ın "dizgeci-işlevsel-dilbilgisi" metodu ön plana çıkmaktadır. İngiliz okul temsilcilerinden bir diğeri isimler; Norman Fairclough, Robert Hodge, Gunther Kress, Roger Fowler ve Theo van Leeuwen'dir (Büyükkantarcioglu, 2006: 106).

Aynı zamanda Ruth Wodak ise çalışılan ve araştırılan eleştirel söylem çalışmalarını; toplumsal olaylar üzerinden ele almaktadır. Toplumların yaşadığı bu değişimlerin mutlaka söylemlere de yansiyabileceğini açıklamaktadır. Ancak yaşanan bu değişimlerin incelemesinin kesinlikle dil bilimciler tarafından yapılması gerekmektedir. Örneğin Wodak, göçmenler üzerinde yaptığı çalışmada söylemlerin ve toplumsal değişimlerin ideolojik ve tarihsel ayrıntılarına dikkat çekmiştir. Yabancılara karşı yapılan bu söylemlerde siyasi söylemlerin genellikle ideolojik durumlarla ilişkili olduğu ve bu söylemlerin yabancılara karşı ırkçılığı artırdığı sonucuna varmıştır (Çakmak ve Bilişli, 2019: 120).

Öte yandan eleştirel söylem analizinde elde edilmek istenen asıl amaç; ortaya çıkan analizlere "eleştirel" bir yöntem doğrultusunda incelemek ve bu analizleri eleştirel bakış açısıyla çalışmaktır. Toplumda var olan sosyal aktörlerin söylemleri ve bu söylemlerin toplum tarafından nasıl alımlandığı, eleştirel söylem analizi için oldukça önem taşımaktadır.

Burada önem taşıyan bir diğer nokta; eleştirel söylem analizi yalnızca sosyal aktörlerin söylemlerine değil bununla birlikte söylemlerin nasıl ideolojik ya da politik bir anlam taşıdığını da incelemektedir. Bu nedenle söylemin geliştiği ideolojik yapı ile toplumun sosyolojisi birbiriyle ilişkilidir (Demir, 2020: 8).

Bu nedenle eleştirel söylem analizinde öncelikli olarak dikkat edilmesi gereken husus, söylem ve toplum arasındaki ilişkidir. Aynı zamanda toplumun söylemi nasıl anlamladığı da bir diğer önemli noktadır.

2.4.2. Teun A. Van Dijk'a Göre Eleştirel Söylem Analizi

Teun A. Van Dijk'a göre eleştirel söylem analizi metinlerdeki en küçük anlamlara ve ifadelere dahi odaklanmaktadır. Van Dijk, eleştirel söylem çözümlemesinde özellikle medyanın söylem rolü üzerinde araştırmalar yapmaktadır. Buna bağlı olarak medyanın içerisinde ortaya çıkan haberlerde; sosyal ve toplumsal birçok faktörün önemi büyüktür. Eleştirel söylem çözümlemesi böylelikle medyada ortaya çıkan haberlere “eleştirel” açıdan değerlendirmekte ve medya ile söylemin nasıl bir dengede olduğunu araştırmaktadır. Ancak sadece medyanın söylem yapısına değil bununla beraber medyadaki ideolojik yapının söylem üzerindeki etkisini de ele almaktadır. Buna oldukça önemli bir örnek olarak Van Dijk tarafından yazılan “Ideology and Discourse: A Multidisciplinary Introduction” eseri verilebilir. Dijk, bu çalışmasında göçmenler hakkında ortaya çıkan söylemler üzerinde çalışmıştır (Zor, 2017: 879).

Dijk, söylem analizi çözümlemesinin yapılabilmesi için disiplinler arası bir çalışmanın yürütülmesini vurgulamaktadır. Disiplinler arası çalışma alanları içerisinde; edebiyat, göstergebilim, sosyoloji, psikoloji, dilbilim, antropoloji ve konuşma iletişim alanları gibi beşerî ve sosyal bilimleri içerisine alan birçok bölümün ortak bir çalışma yürütebileceğinin sonucuna ulaşmaktadır. Bunun sonucunda ise modern söylem analizi diye adlandırdığımız söylem analizi; 1960'lı yılların sonu ile 1970'li yılların başında gelişmeye başlamıştır. Burada önem çeken bir diğer ayrıntı ise söylem analizi ile diğer sosyal bilimler alanlarının gelişim dönemlerinin aynı dönemlere denk gelmesidir. İlk dönemler bu gelişim,

çok fazla ilerleyememiştir. Ancak son on yıl itibariyle metin ve söylem üzerinde yapılan çalışmalar önemli bir hal aldı (Dijk, 1988: 17).

Söylem analizi, 1960'lı yıllardan 1972'li yıllara kadar araştırılan ve ortaya konan bilimsel çalışmaların nezdinde daha çok gelişmiştir. Hali hazırda modern söylem analizinin gelişimine destek olan dilbilim; yine de söylem analizinin bütünüyle gelişimine katkı sunmamaktadır. Bununla birlikte göstergebilim, toplum dilbilim, retorik, etnografya, mikro sosyolojide sunulan geleneksel gramer terimleri, çözümleme teknikleri ile düzenlenemez. Ancak söylem analizinde önemli ve dikkat çeken bir diğer ayrıntı ise retorik bölümü ve anlatı yapılarıdır. Dolayısıyla söylem analizinin sahip olduğu kuram ve yöntem bilimi her ne kadar farklı olsa da disiplinler arasında kullanılan ve gelişen bir çözümleme yöntemi olmuştur. Ancak nihayetinde disiplinler arası kullanılan bir yöntem olan söylem analizinin kendisine ait alt disiplinleri de bulunmaktadır (Dijk, 1988: 22).

Ancak yine de söylemin tüm temel özelliklerinin dilbilim kuramı içerisinde incelemek pek doğru olmayacaktır. Dilbilimin temel anlamıyla söylem analizi ile birebir aynı değildir. İkisi de anlam ve özellik bakımından birbirinden farklıdır. Dilbilimin sahip olduğu kural ve yöntem, söylem analizi ile bütünleştirilmeye çalışılmıştır (Dijk, 1977: 11).

Buna bağlı olarak Dijk'in eleştirel söylem analizi, İngiliz Kültürel Çalışmaları'nın etkisi altında olduğu görülmektedir. Özellikle İngiliz Kültürel Çalışmaları'nın önemli hareketlerinden olan "postmodernizm" ve "postyapısalcılık" çalışmalarından etkisi altında kalmıştır (Deren van het HOF, 2019: 211).

Van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesinde makro ve mikro yapı olmak üzere iki ana bölüm bulunmaktadır. Mikro düzeyde, metnin içerisindeki anlamın en küçük detayları incelenmektedir. Çözümleme esnasında öncelikle tematik yapının yani; tema çerçevesinde oluşan konunun anlamı ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir. Burada bir diğer önemli nokta; neden-sonuç ilişkisi dahil olmak üzere metindeki tüm bölümler ayrıntılı bir şekilde çözümlenmektedir. Makro yapıda ise; metin içerisindeki sözcük yapıları, cümleler ne anlatmak istiyorsa daha özet haliyle sunulmaktadır. Makro ve mikro yapının çözümlenmesi

bu yüzden birbirinden farklılık göstermektedir. Mikro yapıda bir metin analiz edilirken aynı zamanda kullanılan sözcüklerin yapısı, kullanılan kelime seçimleri hepsi birer teknik unsurdur. Dolayısıyla çözümleme esnasında bu detaylara çok dikkat edilmesi gerekmektedir (Devran, 2010: 65).

Van Dijk'a göre eleştirel söylem çözümlemesinin gerçekleştirilmesi için öncelikle toplumun ve kültürel kodların belirlenmesi gerekmektedir. Toplumsal ve gündelik yaşamda ortaya çıkan ve kullanılan dil; bütün ayrıntıları ile ele alınmaktadır. Buna bağlı olarak; kullanılan kelime seçimleri, cümle yapıları tek tek incelenmektedir. Bu incelenme esnasında ise makro ve mikro yapılar göz önünde tutularak sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik faktörler de değerlendirilmeye katılmalıdır. Dijk, bu çözümleme yöntemi ile gündelik hayat da dahil olmak üzere kullanılan dilin yapısal unsurlarını ayrıntılarıyla araştırmaktadır (Başdınç, 2020: 49).

Dijk'ın çalışmalarında da karşılaştığımız anlam bilim (formal semantics) biçimsel dillerin bir bölümüdür. Ancak biçimsel diller doğal dillere benzememekte aralarında farklılıklar bulunmaktadır. Resmi diller daha yapaydır ve aynı zamanda mantıkçılar ve matematikçilerin etkisi altındadır. Bununla birlikte yine de biçimsel diller ile doğal diller arasında bir bağ bulunmaktadır. Biçimsel ve doğal dillerin belirli somut olmayan yani soyut yapıları vardır. Ve bu yapılar, mantığın dil bilgisi ile uygulanmasına izin vermektedir. Buna ek olarak, biçimsel dillerin gelişime olan katkısının dışında matematik, doğa, mantık ve sosyal bilimler teorilerinin biçimlendirilmesine yardım edebilir (Dijk, 1977: 19).

Eleştirel söylem çözümlemesi, baskın ideolojinin ya da iktidarın toplumun kullandığı dil yapısında nasıl bir etki bıraktığına ve bu etkinin toplumsal dil pratiklerini nasıl yönlendirdiği üzerinde inceleme yapmaktadır. Bununla birlikte söylemin etkilerinin araştırılması için öncelikle söylemin içerisinde geliştiği ortamın kültürü, ekonomi politikası incelenmelidir. Dijk, söylemin oluştuğu bağlamı göz önünde tutarak dilbilim kurallarından yararlanmaktadır. Ortaya koyduğu çalışmalar ile söylemin haber üzerindeki etkilerini de sunmaktadır (Karaduman, 2017: 45). Söylemin araştırmalarda detaylı bir şekilde incelediği ideoloji kavramı, toplumun karışık yapısından kaynaklı bireylerin düşünce ve sözleriyle

farklı anlamlara dönüşmesine neden olmaktadır (Sabahçı, 2019: 21).

Van Dijk'ın araştırmalar sonucunda ortaya sunduğu söylem kuralında özellikle haber metninin sahip olduğu haber başlıkları önem taşımaktadır. Haber metninin başlıklarını incelemesi esnasında başlıkları üst ve alt olmak üzere iki kategoriye ayırmaktadır. Böylelikle haber metnindeki başlıkların önem sırası ve önceliği dikkate alınmaktadır. Burada diğer önemli kısım makro ve mikro boyutun ayrıntılı bir şekilde birbiriyle ilişkili bir şekilde incelenmesidir. Makro yapıda, çalışmanın daha çok ideolojik boyutu ile söylem üzerinde durulmaktadır. Öte yandan mikro yapıda, söylemin toplumsal etkileri kelime ve cümle yapıları üzerinden araştırılmaktadır (Başdinç, 2020: 51).

Söylemin etkileri incelemeden evvel söylemin etki altında bıraktığı düşünceleri ya da zihinleri denetim etmek oldukça güçtür. Bir diğer ifadeyle; toplumun söylem pratiklerini denetlemek bireylerin zihinleri denetlemek kadar zordur. Zihin kontrolü (mind control) bizlere söylem hakkında daha fazla bilgi vermektedir (Dijk, 2001: 357).

Eleştirel söylem çözümlemesi ayrıntılı bir şekilde haberin/ifadenin tüm detayları ile bağlam bilgisi de eklenerek incelenmesi gereken bir yöntemdir. Haber içeriklerinde söylem çözümlemesi yapılırken özellikle makro ve mikro yapı kategorilerine ayırmak; çözümlemenin daha kolay ve doğru yapılmasını sağlamaktadır. Haber başlığının ve haberde sıkça kullanılan kelimelerin çözümleme dahilinde teker teker göz önünde bulundurulması buna bağlı kalarak haber dilinin detaylı bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

Söylem analizi gerçekleştirilirken haber yapısında kullanılan her cümlenin ya da kelimenin, haber başlığının ve bir diğer önemli detay haber fotoğrafının en ince ayrıntısına kadar incelenmesi gerekmektedir. Bir haberde kullanılmak için seçilen haber fotoğrafı da bize söylem hakkında çok fazla bilgi vermektedir. Aynı zamanda haberin bağlı olduğu gazetenin ya da ajansın hangi yayın politikasını sürdürdüğü de haberin söylemine yansımaktadır. İnternet haber ve geleneksel haber yapılarında söylem değişebilmektedir. İnternet haberlerinde sitenin kullanıcılar tarafından daha fazla ziyaret edilmesini sağlamak için gerçek dışı fotoğraf ve haber başlıkları da kullanılabilir. Bu durum söylem

analizindeki tematik yapının farklı bir şekilde incelenmesine neden olmaktadır (Çelik, 2021: 51).

Söylemin detaylı bir şekilde incelenmesi için içerisinde geliştiği bağlamın dikkate alınması gerekmektedir. Yani söylem incelemesinde bağlam; kelime ya da cümlenin yer ve zamana göre kullanımının değişmesinden kaynaklanan yeni anlamlar kazanır.

Kazanılan bu yeni anlamlar toplumsal yapının sahip olduğu; politik, ekonomik, sosyolojik yapı ile ilgilidir. Söylem analizi hakkında yapılan araştırmalar söylem analizinin, içerisinde geliştiği toplum ve bağlamdan ayrı tutulması yönündedir. Buna bağlı olarak söylemin çözümlemesi yapılırken öncelikle haber metninin bağlam bilgisine ardından ise içerisinde geliştiği ekonomik, ideolojik, sosyolojik ayrıntılarına bakmak gerekmektedir. Haberci sıfatıyla bulunan haber kaynağının; yazdığı haberlerin oluşum aşamasında söylemin oluşumuna mesleki teknik bilgisi, bağlı olduğu ajans ya da kurumun sahiplik yapısı, editör etkisi gibi unsurlar büyük etki göstermektedir. Belirli bir ideolojik fikre sahip olan kurumda çalışan habercinin yazdığı haberlerde çok açık ifadeler ya da söylemler ön plana çıkmaktadır. İşte yazılan bu haber metinleri söylem çözümlemesinin konusu içerisine girmektedir (Karaduman, 2017: 43).

Söylem çözümlemesi çalışmalarında sıklıkla incelenen haber metinlerinde; oluşturulan dil, kullanılan fotoğraf ve yine haberi yazan muhabir tarafından tercih edilen kelime ya da cümle yapıları söylem açısından oldukça önemlidir. Muhabir haberi yazma süresince belli başlı detayları seçerek haberin en çarpıcı ayrıntılarını okuyucuya iletmektedir. Bu esnada hangi detayların daha önemli olduğunun karar verilme süresince oldukça dikkatli olunmalıdır. Herhangi küçük bir detayın dahi haber metninin anlamının değiştirebileceği unutulmamalıdır. Çünkü seçilen ya da kullanılmayan herhangi bir sözcük veya cümle de haber söyleminin değişmesine neden olacaktır. Bunun sonucunda haber metninin ana fikrinin muhabir tarafından müdahale edilerek değişime uğraması söz konusudur (Özdemir, 2019: 39).

Söylem çözümlemesinin doğru bir şekilde tamamlanabilmesi için haber metninin nasıl bir bakış açısıyla ya da nasıl bir ideolojik anlatı ile sunulduğu da önemlidir. Makro ve mikro çözümleme sürecinde haber metninde ya da haberi sınırları içerisinde olan her fotoğraf incelenmeye alınmalıdır. Metnin dilinin nasıl tercih edildiği örneğin sade ya da karmaşık olarak yazılması da çözümleme sürecinin içerisinde yer almaktadır. Metin içerisinde karşımıza çıkan kelime ve haber fotoğrafları metnin nasıl bir söylem ile oluştuğunun delilidir.

Bazı metinler fotoğrafsız olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gibi durumlarda fotoğraf olmadığı için öncelikle metnin ismine yani başlığına ardından ara girişlerine ve sonrasında asıl metne odaklanmak gerekmektedir.

Metin içerisinde sıklıkla kullanılan kelimeler ya da kelime tekrarları yine tekrarlayan cümle yapıları çözümleme için kolaylık sağlamaktadır. Zira bir metinde sık sık kullanılan kelime ya da kelime grupları bizlere metnin nasıl bir ideolojik yapıyı temsil ettiğini gösterebilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ENGELLİ BİREYLERİN MEDYADA SUNUMU

Engelli bireyin medyada nasıl bir söylemle temsil edildiğine dair yapılan çalışmada 6 farklı gazetenin haber söylemleri incelenmiş ve eleştirel söylem analizi yöntemi doğrultusunda bir araştırma yapılmıştır.

3.1. Yöntem

Bu çalışma yayın politikaları bağlamında farklı ideolojik konumlanmalara sahip olan Evrensel, Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Sabah ve Yeni Şafak gazetelerinin internet versiyonlarında 2020 yılının 3 Aralık Dünya Engelliler Günü, 21 Mart Down Sendromu Farkındalık Günü ve 2 Nisan Otizm Farkındalık Gününde yayınlanan haberlerin analizine odaklanmaktadır.

Farklı ideolojik saiklerle yayın politikalarını oluşturan gazetelerin haber içeriklerinde ne gibi benzerlik ve farklılıkların olduğu bu çalışmanın temel araştırma sorusunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın bir diğer araştırma sorusu ise gazetelerin engelli bireylere yönelik haberlerinde çalışmanın literatür kısmında değinilen modellerden hangisini ya da hangilerini yaygın olarak temel aldıklarıdır.

Evrensel ve Cumhuriyet gazetesi “sol”, Sabah ve Yeni Şafak gazetesi “sağ” ve Hürriyet ve Milliyet gazetesi de “liberal” ideolojik konumlanmalara sahip olduğu yaklaşımından hareketle seçilmiştir. Çalışma Van Dijk’in eleştirel söylem çözümlemesi tekniğini kendisine temel almıştır. Bu anlamda da gazeteler haber başlıkları, haber girişleri, ard alan bilgisi, kelime seçimleri ve haberin retorığı olarak beş başlıkta incelenmiştir.

3.2. Bulgular

3.2.1. Hürriyet Gazetesi

Hürriyet gazetesinde öncelikli olarak 3 Aralık 2020 (Dünya Engelliler Günü) tarihindeki haberler incelenmiştir. Ardından sırasıyla 21 Mart 2020 (Down Sendromu Farkındalık Günü) ve 2 Nisan (Otizm Farkındalık Günü) haberleri ele alınmıştır. Van Dijk'ın eleştirel söylem analizi tekniğiyle haberlerde yer alan makro ve mikro yapıları ayrıntılarıyla ele alınmıştır.

Hürriyet Gazetesi'nde yer alan haberlerde iki farklı modelin etkilerini görmek mümkündür. Özellikle spor haberlerinde engelli bireyin "engeli" üzerinde odaklanılmış bir haber teması bulunmaktadır. Engelli bireyin başarısından ziyade engeline yapılan vurgunun tıbbi modelin etkileri olarak görmek mümkündür. Aynı zamanda otizm farkındalık günü haberlerinde otizmlili bireyi "ayrıştıran" bir tutumun olduğu söylenebilir. Otizmle bir arada kullanılan kelimelerle otizmlili birey "edilgen" kişi olarak yansıtılmıştır. Bu doğrultuda tıbbi modelin engelli bireye yüklediği düşüncenin etkileri otizm farkındalık günü haberlerine de yansımıştır.

Ancak dünya engelliler gününde engelli bireylerin yaşamlarındaki sorunların ve bu sorunlara yönelik yapılan çözümcül haberlerde hak temelli yaklaşım modelinin etkileri görülmektedir. Hak temelli yaklaşımın etkisi engelli bireylerin sosyal yaşamlarındaki sorunların nasıl çözüme kavuşacağına ait yapılan haberlerde görülmektedir.

Dünya Engelliler Günü Haber Başlıkları

Hürriyet Gazetesi'nde 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nde 31 haberin yer aldığı saptanmıştır.

1. Haber Başlığı: Aşı için dört aşamalı plan

2. Haber Başlığı: Elektronik haberleşme hizmetinde yüzde 25 ek indirim
3. Haber Başlığı: Engel olmayın, destek olun
4. Haber Başlığı: İmamoğlu açılışa katıldı! Kalabalık içeriye sığmayınca sosyal mesafeye uyulmadı
5. Haber Başlığı: 'Kafaların içindeki engelleri kaldırmak için buradayız'
6. Haber Başlığı: Para-tekvandocu Fatih'ten 'Engelliler Günü' mesajı: "Her engelli, bir spor dalına yönelsin
7. Haber Başlığı: Hayatını engelli kızları ile anne ve babasına adadı
8. Haber Başlığı: Serebral Palsi hastası Sacit, azmiyle örnek oluyor
9. Haber Başlığı: Engelli milli yelkenci Hüseyin Akbulut: "Engellerinizi beyninizde aşıttıktan sonra başaramayacağız hiçbir şey yoktur
10. Haber Başlığı: Dünya Engelliler Günü'nde engelli milli sporcular "Engelleri sporla aşıyoruz" mesajı verdi
11. Haber Başlığı: Bakan Kasapoğlu: "Engelli sporcularımız, azimli mücadeleleri ve benzersiz başarılarıyla hepimize ilham veriyor
12. Haber Başlığı: Engel sadece düşüncemizde... Ali öğretmenin aydınlık dünyası
13. Haber Başlığı: Keloğlan işletme engelli çocuklar için anlatıyo
14. Haber Başlığı: Son dakika... Bilim Kurulu aşı gündemiyle acil toplandı: İlk aşılarda 11 Aralık'ta geliyor... Aşının ilk kimlere yapılacağı detayları da belli oldu
15. Haber Başlığı: Çocuklarla iletişimde aranızdaki 'engelleri' kaldırın
16. Haber Başlığı: YÖK, engelli öğrencileri mercek altına aldı
17. Haber Başlığı: Engel olmayın, destek olun
18. Haber Başlığı: EKPS sonuçları ne zaman açıklanacak? İşte ÖSYM'nin verdiği tarih
19. Haber Başlığı: Atta Festival çocuklarla beşinci kez buluşuyor
20. Haber Başlığı: Dislektik öğrencileri için özel alfabe geliştirdi

21. Haber Başlığı: Sümeyye Boyacı: "Gerçek engeller karşımıza çıkan zorluklardır"
22. Haber Başlığı: Fizik tedavi ve rehabilitasyon süreçleri engelli bireylerin bağımsızlığını artırıyor
23. Haber Başlığı: İstanbul Havalimanı'ndaki erişilebilir hizmetlerle yolculuk kolaylaştırılıyor
24. Haber Başlığı: 3 Aralık Engelliler Günü: Kendi hikâyeni yaz"
25. Haber Başlığı: Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan 'Dünya Engelliler Günü' mesajı
26. Haber Başlığı: Anne ve babası işitme engelli olan Deniz, işaret dili eğitmeni oldu
27. Haber Başlığı: Sahiplendiği engelli köpeği yanından ayırmıyor
28. Haber Başlığı: İzmir'de engelsiz bireyler farkındalık için engelleri aşmaya çalıştı
29. Haber Başlığı: Mucit öğretmenden, engellileri rahat ettirecek icat
30. Haber Başlığı: Okul duvarlarını gönül gözüyle renklendiriyor
31. Haber Başlığı: Ampute milli futbolcu Barış Telli: "Hiçbir zaman hayallerinizden vazgeçmeyin..."

Hürriyet Gazetesi'nin 3 Aralık Engelliler Gününe ilişkin başlıklar incelendiğinde; başlıkların genellikle birbiriyle tutarlı olmadığı gözlemlenmektedir. Kimi başlıklar engelli haklarını korumak ve duyurmak amacıyla seçilirken kimi başlıklar ise engelli bireyin yalnızca "engeli" üzerinde durmaktadır.

Örneğin 4. haber başlığında "Engel olmayın, destek olun" şeklinde bir başlık seçilmiş ve toplumun engellilere karşı desteğine vurgu yapılmıştır.

1. Haber başlığında ise "Ampute milli futbolcu Barış Telli: Hiçbir zaman hayallerinizden vazgeçmeyin..." şeklinde bir başlıkla engelli sporcunun açıklaması haberin başlığa taşınmaktadır. Böylelikle sporcunun başarısına odaklanılmıştır.

Haber Girişleri

Gazetenin haber girişlerinde, haber başlığını destekleyici yönde kelime seçimleri yapılmakta ve haberin başlığına uygun girişlerin seçildiği görülmektedir.

1. Haber Girişi: “Aşı gündemiyle toplanan Bilim Kurulu, ilk aşuların 11 Aralık’tan sonra geleceğini açıkladı. Kurul aşılamada uygulanacak planın detaylarını da paylaştı: “İlk aşama sağlık çalışanları, 65 yaş üstü ile engelli vatandaşlar.”

Bu haberde koronavirüs salgını döneminde engelli bireylerin aşı önceliğinin olacağı yönünde bir vurgu görülmektedir.

2. Haber Girişi: “Ulaştırma ve Altyapı Bakanı Adil Karaismailoğlu, ulaşım ve haberleşme alanında yapılan düzenlemeler ve verilen hizmetlerle engellilerin yaşamlarının kolaylaştırılmaya çalışıldığını bildirdi. “

İkinci haber girişinde, engellilerin sosyal haklarından aynı zamanda ulaşım hakkından bahsedilmektedir. Görüldüğü gibi haberde engelli bireylerin; engelsiz bireyler gibi topluma bağımsız bir şekilde katılması amacıyla ulaşım hakkından indirimli yararlanabileceklerini dile getirilmektedir.

3. Haber Girişi: “Toplumun çok önemli bir bölümünü kapsayan engelli bireylerin tek isteklerinin kendi başlarına eylemlerini yapabilmek olduğunu vurgulayan Uzman Klinik Psikolog M. Berk Karaoğlu, herkesin potansiyel engelli olduğunu söyledi.”

Bu haberde vurgu yapılan önemli nokta, engellilerin bağımsız olarak yaşamlarını sürdürmek istemeleridir.

4. Haber Girişisi: Ekrem İmamoğlu, ilk olarak inşaatı tamamlanan Başakşehir Kayabaşı'ndaki Özel Gereksinimli Bireyler Eğitim Merkezi'nin (ÖZGEM), açılış törenine katıldı. Merkezin tüm içeriğiyle faaliyete geçmesinin kendilerini çok mutlu edeceğini kaydeden İmamoğlu, "Özel gereksinimi olan çocuklarına ve vatandaşlarına o toplumun sağladığı imkanlar, o toplumun çağdaşlığına işarettir diye düşünüyorum. Bu manada, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nde burayı açıyoruz" dedi.

Haber girişinde engelli açıklamasına yerine "özel gereksinimli birey" tanımı tercih edildiği görülmektedir. Tercih edilen bu tanımlama sayesinde haberin girişi daha da anlamlı bir hale gelmekte ve doğru bir tanımlama yapılmaktadır.

5. Haber Girişisi: Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk, Dünya Engelliler Farkındalık Gününde özel öğrenciler ve aileleriyle bir araya geldi. "Dünya Engelliler Farkındalık Günü'nde yapmamız gereken en önemli iş, kafalarımızın içinde başlıyor: empati kurmak" diyen Bakan Selçuk, duyduğu her melodiyi çalabilen 'mutlak kulak' olarak isimlendirilen yeteneğe sahip Alper Samet Dede'nin kemaniyla çaldığı 'Vardar Ovası' türküsüne eşlik etti.

Haberde, "engelli öğrenci" yerine "özel öğrenci" tanımlamasının vurgulandığı ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda empati kurmak, farkındalık gibi kelime seçimleriyle haberde okuyucuya verilmek istenen mesajın üzerinde durulmaktadır.

6. Haber Girişisi: Türkiye Para Tekvando Milli Takımı Kaptanı Fatih Çelik, hazırlandıkları 2021 Tokyo Olimpiyatları'nda ülkeyi bu kategoride temsil edecek ilk takım olacaklarını belirtti. Adana'da antrenmanlarını sürdüren Çelik, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'ne dikkat çekerek, "Engel uzuvda değil, beyindedir. Engelli her kardeşim bir spor dalına yönelip büyük başarılar sağlayabilirler" dedi.

Engelli bireylerin başarılarına çoğunlukla spor haberlerinde yer verilmektedir. Yayımlanan bu haberde engelli bireyin spordaki başarı ve hedeflerinin diğer engelli bireylere

örnek olması gerektiğinin önemine değinmektedir.

7. Haber Girişi: *“Van'ın Başkale ilçesinin Örencik Mahallesi'nde yaşayan Naci Baydar (55), engelli olan 2 kızıyla, yaşlı olan anne ve babasının bakımını yıllardır özveriyle yapıyor. Baydar, zihinsel ve bedensel engelli olan küçük kızı nedeniyle de yaklaşık 20 yıldır geceleri uyumadığını söyledi.”*

Bu haberde, haber kurgusu engelli bireyin “muhtaçlığı” üzerinden inşa edilmektedir. Haberde tercih edilen kelime yapıları özellikle de “zihinsel ve bedensel engelli olan küçük kızı nedeniyle” gibi seçilen cümlelerle engelli bireye suçluluk algısı yüklenmektedir. Haber yazımında engelli birey ve ailesini incitici kelime ve yargılardan uzak durulmalıdır.

8. Haber Girişi: *Kayseri’de, Serebral Palsi (beyin felci) hastası Sacit Polat (30), yaptığı yazılımlarla macera oyunları tasarlıyor. Polat, “Ben bir şeyleri başarsam da göstersem de insanların önyargıları bunu engelleyebiliyor. Buradan bütün engellilere sesleniyorum. Kendinize güvenin. Size muhakkak ‘yapamazsın’ diyenler çıkacaktır ama siz yaparsınız. Azmettiğiniz zaman her şeyi başarıyorsunuz” dedi.*

Haberde öne çıkan kelimeler: “yapamazsın”, “başarmak”, “önyargı”. Bu kelime gruplarıyla okuyucuda vurgulanmak istenen mesaj; toplumda engellilere karşı oluşan önyargılardır. Engelli bireyin sahip olduğu nörolojik farklılık vurgulanmakta ve bu farklılıklara rağmen başarılar elde ettiğinin altı çizilmektedir.

9. Haber Girişi: *Muğla'nın Marmaris ilçesinde, 8 yaşında elektrik akımına kapılması sonucu sağ kolu dirsek altından ampute edilen milli yelkenci Hüseyin Akbulut (33), "Engellerinizi beyninizde aştıktan sonra başaramayacağız hiçbir şey yoktur" dedi. (...) Yaşanan olaylardan sonra uzunca bir süre çeşitli işlerini yapmakta zorlanan ve çevresindekilerin acıyarak bakmasına içerleyen Akbulut'un mücadelesi denize olan sevgisiyle başladı.*

Haber girişinde öncelikli olarak milli yelken sporcusunun engelini nasıl meydana geldiğinin nedenine odaklanılmakta. Ardından sporcunun kendi sözlerine yer verilerek engel durumunun vurgusu devam etmektedir. Sporcunun yelken sporu ile olan serüveninin öyküsü ise daha sonraya bırakılmıştır. Burada dikkat çeken bir diğer ifadeyse, toplumun engelli sporcuya yönelik acıma duygusunun ön plana çıkmasıdır. Sporcu, toplumun “acımasına” yönelik duyguyu eleştirmekte ve bunu kabul etmemektedir.

10. Haber Girişi: 3 Aralık Dünya Engelliler Günü kapsamında engelli milli sporcular farkındalık mesajları yayınladı. Dünya ve Avrupa şampiyonalarında madalya kazanmış milli sporcular çektikleri videolar ile "Engelleri Sporla Aşıyoruz" mesajı verdi.

Bu spor haberi de engelli sporcuların engelliler günü nedeniyle toplumda farkındalık oluşturması amacıyla oluşturulmuştur. Haber girişinde engelli bireylere yönelik olumsuz bir yargılama bulunmamaktadır. Haber devamında: “(...)’Engel yoktur asıl engel onları göremeyenlerdir. Fırsat verirseniz biz de varız (...)” gibi kullanılan ifadelerle; toplumun her alanında olduğu gibi sporda da engelli bireylere yönelik bir fırsat eşitsizliği vurgusu yapılmaktadır. Engelsiz sporcular gibi engelli sporcularının da sahip olduğu sporcu haklarından faydalanması gerektiği yönünde bir haberdir.

11. Haber Girişi: Gençlik ve Spor Bakanı Mehmet Muharrem Kasapoğlu, mesajında, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nün, dünyayı bütün bireyler için yaşanabilir kılmak ve insanlığın her bir ferdine engelsiz bir yaşam sunabilmek adına herkese yeni bir fırsat verdiğine işaret ederek, "Bu fırsatların bütün dünyada birer imkana dönüşmesini ve bütün toplumlarda taze bir bilinç ve farkındalık oluşturmasını umut ediyorum." ifadelerini kullandı.

Haberde yer alan “farkındalık” “engelsiz” kelimeleriyle haberin anlamı doğru bir şekilde oluşturulmuştur. Haberde karşımıza çıkan bu gibi ifadeler, engelli bireylerin

haklarını doğru bir şekilde savunmak amacıyla seçilmiştir. Bu nedenle haberde engelli ve engelsiz tüm bireylere eşit yaşam hakkı vurgusu yapılmış ve okuyucuya verilmek istenen mesaj kuvvetlendirilmiştir.

12. Haber Girişi: Ali Öztürk doğuştan görme engelli bir öğretmen. Ona göre görmemek bir kusur değil sadece bir özellik. İşte bu özellik Ali Öğretmeni hem gözü gören herkesten hem de meslektaşlarından ayırıyor. Ali Öğretmen bu özelliğinin kendisine neler kattığını çok iyi görüyor. Hem de gözleriyle görenlerden bile iyi.

Engelli bireyleri odak alan haberlerde seçilen ya da kullanılmak istenen kelimelere dikkat edilmesi gerekmektedir. Kimi zaman engelli bireyin başarısına kimi zaman ise toplum içerisinde yaşadığı sorunlara değinilen haber metinlerinde, aslında engelli bireyin yaşadığı tecrübeleri toplumun gözünde ötekileştirerek söylemin olumsuz şekilde yeniden üretimine neden olabilmektedir. (...) Ali Öztürk dünyaya gelmiş ama dünyaya gözlerini açamamış. Ne etrafında olup bitenleri görebilmiş ne anne babasını ne de kendi yüzünü. Dışardan bakılınca sanılır ki karanlığın içine doğup karanlıkta sürdürmüş yaşamını.” Haberlerde sıklıkla engelli bireylerin yaşamı mağdurlaştırılarak okuyucuya sunulmaktadır. Bu anlam engelli birey hakkında okuyucuda olumsuz yargının oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

13. Haber Girişi: Türkiye İşitme Engelliler Derneği, “Türk İşaret Dili Kullanan Sağır Çocuklar İçin İkidilli Okuma Gelişimi Uygulamaları” projesi kapsamında, 4 yaş üstü sağır çocukların dil ve bilişsel gelişimlerini desteklemek için Keloğlan Gemi Mühendisi adlı e-kitap uygulamasını hayata geçirdi.

Haber girişi, kesin ve sade ifadelerle sunulmaktadır. Ancak “sağır” kelimesi yerine işitme ya da duyma engelli” ifadesi kullanılabilir.

14. Haber Girişi: “Aşı gündemiyle toplanan Bilim Kurulu, ilk aşuların 11 Aralık’tan sonra geleceğini açıkladı. Kurul aşulamada uygulanacak planın detaylarını da paylaştı: “İlk aşama sağlık çalışanları, 65 yaş üstü ile engelli vatandaşlar.”

Engelli bireyleri de kapsayan bir sağlık haberi ve haberde engelli birey ya da engelli kişi yerine “vatandaş” söylemi tercih edilmiş olduğu görülmektedir.

15. Haber Girişi: Engelli çocukları hayata bağlamak bizim elimizde... Bedensel veya zihinsel, engeli her ne olursa olsun çocukluk döneminde birtakım becerilere yönlendirilen ve doğru iletişim kurulan bireyler topluma kazandırılabilir. “ocuğun engeline rağmen birçok yeterliliğe sahip olduğunu ön plana çıkartarak iletişim sağlanmalı” diyen Ergoterapist Cahit Burak ebi, konuyla ilgili önemli sorulara yanıt verdi.

Burada “topluma kazandırmak” ve “engeline rağmen” gibi kullanılan ifadelerle olumsuz bir yargılama yapılmaktadır. Kullanılan ifadelerle engelli bireyler “eksik” “pasif” kişiler olarak sunulmaktadır.

16. Haber Girişi: Yükseköğretim Kurulu (YK), COVID-19 küresel salgın önlemleri kapsamında yürütülen uzaktan eğitim sürecinde üniversitelerde engelli öğrencilere yönelik alınan tedbirleri ve mevcut durumu 195 niversitenin katılımıyla yapılan anketle analiz etti.

17. Haber Girişi: “Toplumun çok önemli bir bölümünü kapsayan engelli bireylerin tek isteklerinin kendi başlarına eylemlerini yapabilmek olduğunu vurgulayan Uzman Klinik Psikolog M. Berk Karaoğlu, herkesin potansiyel engelli olduğunu söyledi.”

Yukarıda kullanılan “potansiyel engelli” söylemi aslında engelli bireye karşı bir farkındalık oluşturmaktan ziyade engelli bireye “acıma” duygusu oluşturmaktadır.

18. Haber Girişi: “lme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) Başkanlığınca 15 Kasım'da yapılan Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı'nın (EKPS) ardından şimdi de sonuçlar merak konusu oldu”

19. *Haber Girişi: Atta Festival 2020, festivalin içinden doğan yeni platform attahygge ile aileleri ve çocukları Danimarka'nın meşhur mutluluk felsefesi hygge ile tanışmaya davet ediyor. Festival ayrıca bu sene itibariyle özel gereksinimli çocuklar için 'Engelsiz Atta' yı hayata geçiriyor.*

Haberde “engelli çocuk” ifadesi yerine “özel gereksinimli” tanımlaması kullanılmıştır. Böylelikle haberin okuyucuda farkındalık oluşturmaya ve “özel gereksinimli çocuklar” tanımlaması üzerinde bilgi sahibi olmalarına ortam hazırlanmıştır.

20. *Haber Girişi: “Eğitmen Şafak Coştu, sınıfında disleksi tanılı öğrenci sayısının fazla olduğunu fark edince soruna değil çözüme odaklanmaya karar verdi.”*

Haber girişi, disleksi tanılı öğrencilerin yaşadıkları sorunlara çözüm bulmak amacıyla konuya odaklanmaktadır.

21. *Haber Girişi: “3 Aralık Dünya Engelliler Günü hakkında konuşan Sümeyye Boyacı, "Bana göre bugünün diğer günlerden pek bir farkı yok. Bugünün kutlanması gereken bir gündən ziyade diğer insanlar için farkındalık oluşturulmak adına önemli bir gün olduğunu düşünüyorum." sözlerini kullandı.”*

Haberde milli yüzücü Sümeyye Boyacı'nın ifadelerine yer verilerek; 3 Aralık Engelliler Günü'nün “farkındalık” oluşturmaya amaçlanmaktadır. Paralimpik sporcunun açıklamasıyla da görüleceği üzere 3 Aralık Dünya Engelliler Günü kutlama değil, farkındalık günüdür.

22. *Haber Girişi: “Dünya Sağlık Örgütü'nün vermiş olduğu son rakamlara göre dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 15'i yani bir milyardan fazla insan bir tür engele sahipken, Türkiye'de ise bu oran yüzde 12 seviyelerinde yer alıyor. Bu kişilerin hayata katılımları*

noktasında ise fizik tedavi ve rehabilitasyon süreçleri büyük rol oynuyor.”

Engelli haberlerini sık sık sağlık haberciliğinde yer aldığı görülmektedir. Bu haberde sağlık haberi olarak, engelli bireylerin fiziki tedavisine vurgu yapmaktadır.

23. Haber Girişi: “İstanbul Havalimanı'nda otizm, serebral palsi, görme engeli ile hareket kısıtlılığı gibi farklı zorluklar yaşayan bireyler için havalimanı kapısından uçuş kapılarına kadar engelsiz ulaşım sağlanıyor.”

Haberde “farklı zorluklar yaşayan bireyler” olarak tanımlanan bireyler engellilerdir. Bu tanımlama ulaşım sıkıntısı yaşayan engelli bireyleri temsil etmektedir.

24. Haber Girişi: “Maltepe Üniversitesi, 3 Aralık Engelliler Gününde Türkiye'nin dört bir yanında hikâyesiyle ilham veren kişileri bulup bir araya getirdiğini duyurdu. Üniversite, başarılarıyla örnek olan engellilerin hikâyelerini üç kısa filmle anlattı.”

Engelliler Günü'nde dikkat çeken ve farklılığı olan bu haber, engellilerin temsilini farklı şekilde göstermektedir. Haberde “ilham” ve “başarı” kelimelerinin seçimi haber yapısını güçlendirmektedir.

25. Haber Girişi: CUMHURBAŞKANI Recep Tayyip Erdoğan, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü dolayısıyla yayınladığı mesajında, " Engelli kardeşlerimizin sosyal hayatta daha çok yer almaları, huzur ve refahlarının artması için çalışmalarımıza devam edeceğiz" dedi.

26. Haber Girişi: “İzmir'in Urla ilçesinde işitme engelli anne ve babasıyla yaşayan Deniz Serin (18), onların hem kulağı hem dili oluyor. Anne ve babasına günlük hayatında yardımcı olan Serin, hayalini gerçekleştirerek, işaret dili eğitimci oldu. İşitme engellilerle ilgili birçok sosyal sorumluluk projesi fikri olduğunu belirten Deniz Serin, Milli Eğitim

Bakanı Ziya Selçuk ve Haluk Levent'le tanışmak istediğini söyledi. “

Haber girişi, engelli bireyin başarısına odaklanarak tüm engelli bireylere ilham vermesi amacıyla hazırlanmıştır. Haberde “işitme engelli” olarak yapılan tanımlama engellilere yönelik medya dili kılavuzuna uygundur.

27. Haber Girişi: “Zonguldak’ın Alaplı ilçesinde ayakkabı boyacısı Hüseyin Öztürk (42), yavrurken otomobilin çarpması sonucu ön sağ ayağını kaybeden sokak köpeğini sahiplendi.”

28. Haber Girişi: “İzmir’in Torbalı ilçesindeki bir rehabilitasyon merkezinde 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nde farkındalık oluşturmak için düzenlenen etkinlikte engelsiz bireyler, 5 kategoride hazırlanan parkurlarda, engelleri aşmaya çalıştı.”

Haberde “engelsiz birey” ve “farkındalık” tanımlaması engelli bireylere karşı olan ön yargıları kaldırmak amacıyla seçildiği görülmektedir.

29. Haber Girişi: “Muğla’da lise öğretmeni Emin Necat Doğan tarafından üretilen 'akülü engelli aracının' tanıtımı yapıldı. 15 ayda tamamlanan ve 'Oğuzhan' ismi verilen aracın patenti alınarak seri üretime geçilecek.”

30. Haber Girişi: “Balıkesir’in Ayvalık ilçesinde yaşayan görme engelli Namık Tuncel, eşi Sandy Tuncel ile birlikte başlattıkları ‘Hayalim gerçek olsun’ adlı proje kapsamında 12 okulu boyadı.”

Engelli ayrımcılığına karşı medya dili kılavuzuna göre görme engelli tanımı haber yapısına uygundur. Kimi haberlerde bu tanım “görme özürlü” olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle “görme özürlü” açıklaması kullanım dışı olarak kabul edilmektedir (Egbatan, 2017:4).

31. Haber Giriş: *“Ampute Milli Futbol Takımı oyuncularından Barış Telli, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nde "Hiçbir zaman hayallerinizden vazgeçmeyin." mesajını verdi.”*

Daha önce de incelediğimiz haber girişleriyle spora ilişkin birçok haberin olduğu görülmektedir. Bu haberde de engelli sporcunun başarısına odaklanılmaktadır:

“(…)Engelli bireylerin eve kapanmamasını isteyen Barış, "Ben hayatımı spor yaparak kazandım. Hayata küsüp eve kapanmak yerine siz de spor dallarında hayatınıza profesyonel şekilde devam edebilirsiniz." diye konuştu.”

Engelli bireylerin engelsiz bireyler gibi sporla ilgilenmesinin oldukça normal ve mümkün olduğu gösterilmektedir. Bu tür başarı haberlerinde mümkün olduğu kadar sporcunun kendi görüşlerine yer verilmeli ve sporcunun gözünden kendi yaşamı aktarılmalıdır.

Ard Alan Bilgisi

Hürriyet gazetesinde yayımlanan 31 haber içerisinde 1 haberde ard alan bilgisi olduğu görülmektedir. Yayımlanan haberler içerisinde engelli bireyler genellikle başarı odaklı haberler içerisinde yer almaktadır. Ard alan bilgisinin yer aldığı haber girişi şu şekilde:

“Sağlık Örgütü'nün vermiş olduğu son rakamlara göre dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 15'i yani bir milyardan fazla insan bir tür engele sahipken, Türkiye 'de ise bu oran yüzde 12 seviyelerinde yer alıyor. Bu kişilerin hayata katılımları noktasında ise fizik tedavi ve rehabilitasyon süreçleri büyük rol oynuyor.”

Kelime Seçimleri

Haberde yer alan kelimeler incelendiğinde kelime seçimleri engelli bireylere karşı farkındalık oluşturmak amacıyla tercih edildiği görülmektedir. Örnek kelimeler aşağıda verilmektedir.

“(...) hayallerinizden vazgeçmeyin”, “Engelleri sporla aşıyoruz”, “Engel sadece düşüncemizde”, “(...) sosyal hayatta daha çok yer alma”, “(...) azmiyle örnek oluyor”, “engelleri aşmaya çalıştı”, “(...) azimli mücadeleleri ve benzersiz başarıları”, “Engel olmayın, destek olun”.

Özellikle “aşmak”, “başarı”, “spor” ve “mücadele” kelimelerinin kullanımıyla engelli bireyin engelinin değil başarısının ön planda tutulduğu görülmektedir.

Haberin Retoriği

Haberin retoriğini, haberin içerisinde kullanılan haber fotoğrafı, sayılar aynı zamanda haberde yer alan istatistiksel veriler olarak tanımlamak mümkündür. Haberlerde kullanılan haber fotoğraflarının okuması haberin retoriği başlığı altında gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda başlık altında haberlerde öne çıkan haber fotoğraflarının okuması yapılmıştır.

Hürriyet gazetesinde 3 Aralık Dünya Engelliler Günü’ne ilişkin yayımlanan bütün haberlerde haber fotoğrafı bulunmaktadır. Kullanılan görseller haber metni ve başlığı ile tutarlıdır. Haberde adı geçen kişilerin görselde de yer aldığı görülmektedir. Örnek olarak incelenen haber fotoğrafları aşağıda verilmiştir.

(Sümeyye Boyacı: "Gerçek engeller karşımıza çıkan zorluklardır", 2020).

Burada milli yüzücü Sümeyye Boyacı'nın olduğu haber başlığına uyumlu bir görsel seçildiği görülmektedir. Sporunun milli forma ile yüzme havuzunun önünde verdiği bu görselle okuyucuya, engelli bireylerin de engelsiz bireyler gibi sporun her dalıyla ilgilenebileceği mesajı verilmektedir. Aynı zamanda sporda engelli vurgusunun olmadığı ve spora emek veren her bireye başarı getirebileceği görülmektedir.

(Ampute milli futbolcu Barış Telli: "Hiçbir zaman hayallerinizden vazgeçmeyin...", 2020).

Bu fotoğrafta milli futbolcu Barış Telli'nin futbol sahasında, futbol topu ve oyun esnasında da hareket etmesini kolaylaştıran ve kendisine destek olan koltuk değnekleri ile görmekteyiz. Fotoğrafta milli futbolcunun koltuk değnekleriyle futbol sahasında olması, okuyucuya bu durumun "olağan" ve engelli bireylerin engelsiz bireyler gibi sporla profesyonel olarak ilgilenebileceği düşüncesini oluşturmaktadır.

Down Sendromu Farkındalık Günü Haberleri

Hürriyet gazetesinde 21 Mart 2020 tarihinde Down Sendromu Farkındalık Günü vesilesiyle yalnızca 2 haber bulunmaktadır. Bu nedenle down sendromuna ilişkin farklı haberlerin olmadığı görülmektedir. Haber çeşitliliği açısından oldukça eksiktir.

Haber Başlıkları

Her iki haber başlığı da down sendromu farkındalık gününe ilişkin yeterli bilgi vermemektedir.

1. *Haber Başlığı:* "Özgün: O gün ailece ağladık!"

2. *Haber Başlığı:* "21 Mart Down Sendromlular Günü.. Down sendromu nedir?"

Haber başlıkları göz önüne alındığında birinci haber başlığı, haberin dikkat çekmesi amacıyla hazırlandığı görülmektedir. Ancak yeteri kadar bilgi vermemekte ve farkındalık oluşmasına öncülük etmemektedir. İkinci haber başlığı da down sendromunu tanımlamaya yönelik bir şekilde hazırlanmış ancak tanımlama üzerinde durulmamıştır.

Haber Girişleri

Haber girişleri incelendiğinde başlıklarla haber girişlerinin tutarlı olduğu söylenebilir.

1. *Haber Girişi:* "21 Mart Dünya Down Sendromlular Farkındalık Günü'nde oğlu Ediz ve eşi Nida Uğurlu ile birlikte hurriyet.com.tr'den Ferit Ömeroğlu'na videolu konferans ile bağlanan Özgün, ailece geçirdikleri zamanları, Ediz ile olan özel anılarını ve

Corona virüsüne karşı aldıkları tedbirleri anlattı.”

2. Haber Girişi: “Bugün 21 Mart Down Sendromlular Günü. Ülkemizde çeşitli farkındalık projeleri ile kutlanan bu özel günde down sendromuna sahip bireylerimizi en güzel vakit geçirecek şekilde etkinlikler düzenlenirdi. Fakat bu yıl corona virüsü nedeniyle düzenlenmesi planlanan bir çok etkinlik iptal edildi ve 'evdekal' mesajları verildi.”

Her iki haber girişinde de tüm dünyada ve ülkemizde yaşanan salgın sebebiyle farkındalık gününün bu yıl evde kalarak kutlanacağı belirtilmektedir. İkinci haberin başlığı ve girişinin uyumlu olmadığı ve haber girişinde down sendromuyla ilgili herhangi bir açıklama yapılmadığı görülmektedir.

Ard Alan Bilgisi

21 Mart Down Sendromu Farkındalık Günü’ne ilişkin iki haberden yalnızca birinde ard alan bilgisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Ard alan bilgisinin yer aldığı haberin detayı aşağıda verilmektedir.

“Down Sendromu, bir kromozom anomalisidir. Sıradan bir insan vücudunda bulunan kromozom sayısı 46 iken Down Sendrom’lu bireylerde ki kromozom sayısı 47’dir. Hücre bölünmesi sırasında yanlış bölünme sonucu 21. kromozom çiftinde fazladan bir kromozom yer alması ile meydana gelir. Bu sebepten dolayı Down Sendromu Trisomy 21 diye de bilinmektedir.”

Haberde down sendromuna neden olan genetik faktörler açıklanmakta ve sendromun farklı bir isimle de bilindiği bilgisi okuyucuya sunulmaktadır.

Kelime Seçimleri

İki haber teması bakımından birbirinden oldukça farklıdır. Zira bir haber sağlık odaklı bilgi vermekte bu nedenle genel olarak down sendromunu bilimsel anlamda anlatmaktadır.

Diğer haber ise ailesinin gözünden down sendromlu bir çocuğun gelişimini odak noktası olarak anlatmaktadır. Örnek kelimeler aşağıda verilmektedir.

“(...)Down Sendrom'lu bireylerde”, “kromozom sayısı 47'dir.”, “...Down Sendromu Trisomy 21”, “(...)tek etmen hamilelik yaşısıdır;”, “(...)3 tip Down Sendromu”.

Haberin Retoriği

Hürriyet gazetesi, down sendromu farkındalık günüyle ilgili yayımladığı her 2 haberde de fotoğraf ve video kullanmıştır. Yayımlanan haberlerin 1'i video-haber olduğu için fotoğraf yerine video kullanılmıştır. Haber, Hürriyet'in Kelebek eki sayfasında yayımlanmıştır. Haberde sanatçı Özgün ve oğlunun video kaydının görüntüsü bulunmaktadır.

(21 Mart Down Sendromlular Günü.. Down sendromu nedir?, 2020).

Yukarıdaki haber görselinde down sendromlu bir çocuk bulunmakta. Burada dikkat çeken ayrıntı çocuğun ellerindeki farklı renklere ait boyalardır. Bu farklı renkler aslında down sendromlu bireyleri tanımlamak için kullanılmıştır. Toplumun her bireyinin birbirinden farklı olduğu hiç kimsenin aynı olmadığı bu nedenle de down sendromlu bireylerin de toplumda farklılıklarıyla kabul edilmesi gerektiği fikri vurgulanmaktadır.

Otizm Farkındalık Günü Haberleri

Hürriyet gazetesinde otizm farkındalık gününe ilişkin 2 Nisan 2020 tarihinde yayımlanan 9 haberin olduğu saptanmıştır.

Haber Başlıkları

Haber başlıklarının genel itibariyle otizm tanısı ve eğitimi üzerinde durduğu görülmektedir. Başlıklarda sık sık tekrar eden “farkındalık” kelimesiyle otizm farkındalığına daha fazla vurgu yapılmak istenmektedir. Haberlerde özellikle “otizmlı çocuk” üzerine bir odaklanma olup otizmlı çocukların gelişimlerinin nasıl sağlanması gerektiği üzerinde durulmaktadır.

- 1. Haber Başlığı: “Otizm nedir? Otizm belirtileri neler? Otizm Farkındalık Günü'nün anlam ve önemini anlatan mesajlar”*
- 2. Haber Başlığı: “Otizmlı çocuğunuza hayatta tutunabileceği yollar açın”*
- 3. Haber Başlığı: “Erken teşhis ile otizmi engellemek mümkün mü?”*
- 4. Haber Başlığı: “Otizmlı çocuklar, son teknoloji sayesinde duyguları daha kolay öğrenecek”*
- 5. Haber Başlığı: “Otizmlı çocuklar için huzurlu bir ortam oluşturulmalı”*
- 6. Haber Başlığı: “Otizm farkındalığı neden önemli?”*
- 7. Haber Başlığı: “2 Nisan Dünya Otizm Farkındalık Günü”*

8. Haber Başlığı: *“Türk bilim insanları veliler için otizm kitabı hazırladı”*

9. Haber Başlığı: *“Otizimli Halil'e polisten büyük jest”*

Haber Girişleri

Otizm Farkındalık Günü'ne ilişkin haber girişleri incelendiğinde; haber girişlerinde okuyucuya bilgi verme aşamasında aynı zamanda okuyucunun “korku” duygusunu da hedef alan içerikler üretildiği görülmektedir. Örneğin “2025 yılında çocukların yarısının otizimli olacağı açıklandı.” haber girişiyile topluma otizmin giderek artacağı bilgisi verilmektedir. Haber girişinde bu söylem yerine; otizme neyin neden olduğu bilimsel çerçevede anlatılmalıdır. Aynı zamanda otizmin çocuklarda nasıl davranışlarda ilk olarak anlaşılacağı üzerinde durulmalıdır.

Yine bir başka haber girişinde “(...) bağıрма gibi davranışlar varsa otizm ile karşı karşıya olabilirsiniz.” gibi bir söylem kullanılmıştır. Burada da aynı şekilde korku duygusu odak noktaya alınmıştır. *“Karşı karşıya olmak”* ifadesi otizm tanılı bireyleri farklı ya da anormal bireyler gibi algılanmasına neden olabilmektedir. Haber metninde kullanılan kelimelerle haberdeki olumsuz anlam pekiştirilmekte bunun sonucunda bu durumun normal olmayan “endişe verici” bir durum gibi algılanmasına neden olmaktadır.

Otizm farkındalık günüyle ilgili diğer haber girişleri aşağıdadır.

1. Haber Girişi: *“Dünya Otizm Farkındalık Günü sosyal medyanın en çok konuşulan konularından biri oldu. Her yıl olduğu gibi bu yıl da aralarında sanat, siyaset ve spor dünyasından isimlerinde olduğu binlerce kişi başta sosyal medya olmak üzere çeşitli mecralarda Otizm Farkındalık Günü'nün anlam ve önemini anlatan mesajlar paylaşıyor.”*

2. Haber Girişi: *“Çocuğunuzda göz teması kuramama, sürekli ağlama ve bağıрма gibi davranışlar varsa otizm ile karşı karşıya olabilirsiniz. Ancak bu durum sizi korkutmasın.”*

3. Haber Giriş: “Dünyanın en büyük ve en saygın araştırma enstitüsü MIT'in geçtiğimiz yıllarda yayınlanan raporuna göre 2025 yılında çocukların yarısının otizmlili olacağı açıklandı.”

4. Haber Başlığı: “Dijital operatör Turkcell otizmlili çocuklar için geliştirdiği ‘İçimdeki Hazine’ uygulamasına yeni bir özellik ekledi.”

5. Haber Başlığı: “Koronavirüsün sebep olduğu Covid -19 salgını nedeniyle yaşanan kaygı ve stresten otizmlili bireylerin de etkileneceğine dikkat çeken uzmanlar, aileleri uyarıyor.”

6. Haber Başlığı: “2 Nisan Otizm Farkındalık Günü... Tohum Otizm Vakfı Özel Eğitim Okulu'nun eğitim direktörü Hayal Korkmaz, otizmi ve otizm farkındalığının önemini Hürriyet Gazetesi aile-çocuk yazarı Ömür Kurt'a anlattı.”

7. Haber Başlığı: “Bugün 'Dünya Otizm Farkındalık Günü'. Uzman Klinik Psikolog Pelin Özeydin, otizm hakkında bilgilendiriyor... #otizmemeavişkyak”

8. Haber Başlığı: “Milli Eğitim Bakanı Selçuk, "Oslo Üniversitesinden bilim insanları Kamil Özerk ve Meral Özerk, velilerimiz için çok değerli bir kitap yazdılar. Bugüne armağan olsun diye. 3 Nisan'dan itibaren dijital kitabımızı ücretsiz olarak okuyabilirsiniz" dedi.”

9. Haber Başlığı: “Adana'da 2 Nisan Dünya Otizm Farkındalık Günü'nde, otizmlili Halil İbrahim Orhan'ı (7), polis ekibi, maskot polis ile evinde ziyaret etti.”

Ard Alan Bilgisi

Hürriyet gazetesinde 2 Nisan Otizm Farkındalık Günü haberlerinde ard alan bilgisine ulaşılmıştır. Örnek ard alan bilgisi aşağıda verilmektedir.

“Otizm yaygınlığı ürkütücü bir hızla artmaktadır. 90’lı yıllarda binde 1 otizme rastlanma oranlarından söz edilirken, günümüzde seksende 1 hatta altmış altıda 1 oranlarından söz eden çalışmalar olduğunu görüyoruz. Ülkemizin dünya verilerinden farklılık gösterdiğini düşündürtecek bir durum olduğunu sanmıyorum. Bunun küresel bir problem olduğunu ve gidişatın trajik olduğunu söylemek zorundayız.”

Yukarıdaki haberde ard alan bilgisi okuyucuya sunulmuştur. Haber ard alan bilgisi açısından doğru olsa da haberde kullanılan ifadeler de olumsuz bir anlam bulunmaktadır. “ürkütücü”, “trajik” ya da “küresel problem” gibi ifadelerle otizmlili olma hali anormal bir durum olarak ifade edilmektedir. Yapılan bu tanımlama yanlış olup daha doğru ifadeler tercih edilmelidir.

“(…) aileler ve özel eğitim öğretmenlerine de çocukların gelişimlerini takip edebilecekleri anlık raporlar ve bilgilendirici içerikler sunuyor. Şubat 2019’da hayata geçirilen İçimdeki Hazine mobil uygulaması üzerinden aylık yaklaşık 400 binden fazla oyun oynanıyor. Şu ana kadar 30 bin kez indirilen uygulama, 15 bin kişi tarafından da aktif olarak kullanılıyor.”

Görüleceği üzere her iki haberde konunun geçmişle bağlantısı kurulmuş ve haberin bağlamı günümüzle olan ilişkisi doğrultusunda oluşturulmuştur. Ard alan bilgisinin haberde verilmesiyle haberin okuyucuda daha güvenilir bir hale gelmesine yardımcı olmaktadır.

Kelime Seçimleri

Otizm farkındalık günü haberlerinde genel olarak öne çıkan kelimeler aşağıda verilmektedir. Kelime seçimlerinin, gazetenin yayıncılık diliyle örtüştüğü görülmektedir.

“Otizm yaygınlığı ürkütücü”, “Otizm hastalık değil, farklılıktır”, “(...)fark edin, görmezden gelmeyin!”, “Otizm eksiklik değil, farklılıktır.”, “Otizmli bireyler”.

Haberin Retoriği

Hürriyet gazetesinde 2 Nisan Otizm Farkındalık Günü'yle ilgili tüm haberlerde fotoğraf kullanılmıştır. Bazı haberler video-haber olduğu için yalnızca video kaydı bulunmaktadır. Ayrıca yayımlanan 9 haberin 4'ünde istatistiki bilgilerin de kullanıldığına saptanmıştır. Örnek haber fotoğrafı aşağıda verilmiştir.

(Erken teşhis ile otizmi engellemek mümkün mü?, 2020).

Haber görselinde bir çocuk dışarıya pencerenin arkasından bakmaktadır. Burada dışarıya bakan çocuk, otizmli çocukları temsil etmektedir. Otizmli çocukların yaşam özgürlüğünün kısıtlanması ve bu sorunun çocuğa yansımaları olarak fotoğrafı görmek mümkündür. Haber başlığında kullanılan kelimelerle (erken teşhis) ve haber görselinin bu şekilde seçimi okuyucuda otizm hakkında olumsuz bir algının oluşmasına neden

olabilmektedir.

Haberde kullanılan örnek istatistiki bilgi aşağıda verilmektedir.

“Dünyanın en büyük ve en saygın araştırma enstitüsü MIT'in geçtiğimiz yıllarda yayınlanan raporuna göre 2025 yılında çocukların yarısının otizimli olacağı açıklandı.”

Ancak haberde kullanılan kelime seçimleriyle otizimli bireylere karşı olumsuz duygu veya düşüncenin oluşmasına neden olabilecek ifadeler yer almaktadır. “Yarısının otizimli olacağı” ifadesiyle otizmin oldukça tehlikeli bir farklılık olduğu anlamı okuyucuya verilmektedir. Bu ifadenin yerine durumu daha doğru ifadelerle açıklayan kelimeler seçilmelidir.

3.2.2. Milliyet Gazetesi

Milliyet gazetesinde otizm farkındalık günü haberlerinde özellikle tıbbi modelin etkileri güçlü bir şekilde görülmektedir. Tıbbi modelde engelli bireyin engeli iyileştirilebilir bir durum olarak ele alınmaktadır.

Bu doğrultuda otizm farkındalık günü haberlerinde öne çıkan ifadelerde engelli birey özne olarak ifade edilmemiştir. Engelli bireyin farklılıklara ilişkin yapılan vurgu daha çok hastalık olarak sunulmuştur. Dolayısıyla tıbbi modelin engelli bireye yüklediği anlamı, Milliyet Gazetesi'nin otizm farkındalık günü haberlerinde görmek mümkündür.

Dünya Engelliler Günü Haberleri

Milliyet gazetesinin 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nde 4 haberin yer aldığı görülmektedir.

Haber Başlıkları

Haber başlıklarında dünya engelliler gününe ilişkin farkındalık ya da dikkat çekmek amacıyla bir başlık vurgusunun olmadığı görülmektedir. Ancak 4. Başlıkta kullanılan “engelli birey” ifadesi haberde doğru bir kullanımdır.

1. *Haber Başlığı: “Dünya Engelliler Günü nedir? 3 Aralık Dünya Engelliler Günü’nün anlam ve önemi nedir?”*

2. *Haber Başlığı: “Dünya Engelliler Günü mesajları 2020! 3 Aralık Dünya Engelliler Günü yeni resimli sözleri ve mesajları burada!”*

3. *Haber Başlığı: “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Dünya Engelliler Günü mesajı”*

4. *Haber Başlığı: “Engelli bireyler unutulmadı”*

Özellikle ikinci haberde kullanılan ifadelerle, yalnızca haberin kullanıcı tarafından okunmasını böylelikle sitenin ön plana çıkması için düzenlendiği görülmektedir.

Haber Girişleri

Haber girişlerinde, başlık ve haber girişi uyumu sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak özellikle ikinci haberde giriş ve başlık arasında bir uyum bulunmamaktadır. Aynı zamanda ikinci haber yalnızca kullanıcı tarafından sitenin ziyaret edilmesi amacıyla hazırlandığı görülmektedir.

1. *Haber Girişi: “Dünya Engelliler Günü nedir sorusu vatandaşlar tarafından araştırma konusu olmaya devam ediyor. Birleşmiş Milletler tarafından 1992 yılından bu yana 3 Aralık’ta kutlanan uluslararası bir farkındalık günü olarak bilinmektedir.”*

2. *Haber Girişi: “Dünya Engelliler Günü 3 Aralık tarihine denk geliyor. Bu günde*

engellilerin sorunlarına dikkat çekmek için mesajlar ve sözler gündemde araştırılan konular arasında yer alıyor. İşte 3 Aralık Dünya Engelliler Günü mesajları ve sözleri..."

3. Haber Girişi: Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, "Hayatın tüm alanlarında yer alarak toplumun ayrılmaz bir parçası olduklarını gösteren engelli kardeşlerimiz spor, sanat, siyaset, eğitim ve iş dünyasında elde ettikleri nice başarılarla bizleri gururlandırmaktadır." ifadelerini kullandı

4. Haber Girişi: "ANTALYA'da Hasta ve Engelliler ile Yakınları Hakları Derneği (HEYAD) Başkanı Hüseyin Ayhan ile dernek üyeleri, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü dolayısıyla Atatürk Anıtı'na çelenk bıraktı"

Yalnızca birinci, üçüncü ve dördüncü haberde doğru bir haber girişi bulunmaktadır. Kullanılan ifadeler açık, sade ve anlaşılır şekilde seçilmiştir. Engelli bireylerin sosyal yaşamın her alanında aktif olarak rol alması gerektiği üzerinde bir anlatım benimsenmiştir.

Ard Alan Bilgisi

Milliyet gazetesinin 3 Aralık Engelliler Günü'ne ilişkin yayınladığı haberlerin yalnızca 1'inde ard alan bilgisine ulaşılmıştır. Ard alan bilgisinin olduğu giriş bölümü aşağıdadır.

"Birleşmiş Milletler tarafından 1992 yılından bu yana 3 Aralık'ta kutlanan uluslararası bir farkındalık günü olarak bilinmektedir."

Haber girişinde ard alan bilgisiyile, engelliler gününün geçmişi hakkında bilgi vermekte ve günün günümüzde de kutlandığı bilgisi sunulmaktadır.

Kelime Seçimleri

Haberlerde kullanılan kelimelerle dünya engelliler gününün toplumda daha çok farkındalık oluşturması amaçlanmıştır. Kelimelerin özellikle engellilerin yaşamlarındaki sorunları yansıtması amacıyla seçildiği görülmektedir. Örnek olarak seçilen kelimeler aşağıdadır.

“engellilerin sorunları”, “fırsat eşitliği”, “farklılıklara saygı gösterilmesi”, “Engel değil destek olun.”, “engellilerin haklarının”.

Haberin Retoriği

Milliyet gazetesi, engelliler gününe ilişkin haberlerinde istatistiki bir bilgi sunmamıştır. Ancak tüm haberlerde haber görseli bulunmaktadır. Haberlerin görsellerinde dünya engelliler gününü anlatan herhangi bir detay bulunmamakta bu nedenle haber retoriği için yeteri kadar veri bulunamamıştır.

Otizm Farkındalık Günü Haberleri

Milliyet gazetesinde 2 Nisan 2020 tarihinde otizm farkındalık günüyle ilgili yalnızca 1 haberin olduğu görülmektedir.

Haber Başlıkları

Milliyet gazetesinin 2 Nisan Otizm Farkındalık Günü ile ilgili yayımlanan haberinde bugünün anlam önemini ortaya çıkaran herhangi bir farkındalık örneği bulunmamaktadır. Haber başlığı, farkındalık amacıyla değil kullanıcının haber sitesine girmesini sağlaması amacıyla yazılmıştır. Haber başlığı aşağıdadır.

1. Haber Başlığı: “Otizm Farkındalık Günü önemi nedir? 2 Nisan Otizm Farkındalık Günü mesajları - sözleri!”

Haber Girişleri

Haber girişi ve haber başlığı birbiriyle uyumludur. Başlıkta kullanılan açıklayıcı olmayan ifadeler, haber girişinde de kullanılmıştır. Ancak otizm farkındalık gününde açıklayıcı ve günün önemini anlatan haber girişinin olması gerekmektedir. Otizmin açıklamasının yapılması gerekmekte aynı zamanda günün önemine uygun haber içeriği sunulmalıdır.

1. Haber Girişi: 2 Nisan Otizm farkındalık günü bugün...Bugünün anlam ve önemi oldukça önemli. Herkesin yaşayabileceği otizmin, farkındalık gününde otizm hakkında bilinmeyenleri herkes öğrenmeli. Bugünün önemini öğrenen ve konuya ilişkin bilgi sahibi olmak isteyenler, otizm nedir arayışa geçerken, bu özel günün anlam ve önemini çevresindekilere de anlatmak isteyenler harekete geçti. Otizm Farkındalık Günü mesajları yoğun ilgi görmeye başladı.İşte 2 Nisan otizm farkındalık günü hakkında merak edilenler ve bilinmesi gerekenler..

Haberde kullanılan ifadelerden de anlaşılacağı üzere haberin girişi oldukça yetersizdir. Otizmi tanımlayan herhangi doğru bir açıklama yapılmamıştır.

Ard Alan Bilgisi

Milliyet gazetesinde yer alan haberlerde otizm farkındalık gününe ilişkin tarihsel arka planı açıklayan ard alan bilgisine yer vermediği görülmektedir.

Kelime Seçimleri

Haberde yer alan kelimeler incelendiğinde otizmliler bireyleri tanımlamada yetersiz olduğu ve otizmliler bireylerin aleyhine bir kapanmanın olduğu görülmektedir. Kelime seçimleriyle otizmliler bireyler “hasta” kişi olarak gösterilmekte ve normal olmayan bireyler olarak tanımlanmaktadır. Örnek kelimeler aşağıda verilmektedir.

“bir rahatsızlıktır.”, “otistik kültür ortaya çıkmıştır.”, “ömür boyu süren,”, “iletişime zarar veren”, “sınırlı”, “doğum sakatlıklarına”.

Kelime seçimlerinin habere olan etkisi oldukça büyüktür. People First Language (PFL) temsilcileri önce insan dilinin benimsenmesi gerektiğini söylemektedir.

Yani “rahatsızlık” ya da “doğum sakatlığı” ifadeleri yerine “otizmliler çocuk” ya da “otizmliler birey” tanımlamaları kullanılmalıdır. Böylelikle engellilik durumundan önce kişi ön plana çıkar ve böylelikle kişi engelliliğin önünde tutulur (“Office of Disability Rights”, 2021).

Haberin Retoriği

Milliyet gazetesinin 2 Nisan 2020 tarihinde otizm farkındalık gününe ilişkin yaptığı haberde görsel kullanımı haberin retoriği bölümü için incelemeye uygun değildir. Habere ait istatistikî bilgiler de bulunmaktadır.

“Yakın dönem araştırmaları otizmin prevalansını 1.000 kişiye bir ya da iki vaka olarak tahmin eder; aynı araştırmalardaki tahminlere göre OSB yaklaşık 1.000 kişide altı vakadır ve erkeklerde rastlanma oranı kadınlara göre 4,3 kat daha fazladır. Otizm vakalarının sayısı 1980’lerden beri oldukça fazla oranda artmıştır.”

Haberin bu bölümünde habere ait istatistiki bilgilere yer verilmiştir. Verilen istatistiki verilerle haberin okuyucudaki inandırıcılığı artırılmaya çalışılmış ve kesin bilgiler verilmek istenmiştir. Haberlerde istatistiki bilgiler verilirken aynı zamanda bilimsel verilerden de faydalanılması gerekmektedir. Haberin kesin ifadelerle sunulabilmesi için bilimsel arka plan doğru ve açıklayıcı şekilde oluşturulmalıdır.

3.2.3. Sabah Gazetesi

Sabah gazetesinde yayımlanan haberlerde engelli bireylerin hak arayışlarını dile getirdiği aynı zamanda kamu kurum ve kuruluşlarının dünya engelliler günüyle ilgili açıklamalarının ön plana çıktığı görülmektedir.

Bu anlamda Sabah Gazetesi, engelli bireylerin haklarına yönelik haberlerle ön plandadır. Engelli bireylerin haklarını ön plana çıkaran haberlerin hak temelli yaklaşım modelinin etkisi altında olduğu söylemek mümkündür.

Dünya Engelliler Günü Haberleri

Sabah gazetesinde 3 Aralık 2020 tarihinde dünya engelliler gününe ilişkin 209 haberin olduğu görülmektedir. İncelenen gazeteler içerisinde en yüksek haber sayısı Sabah Gazetesi'ndedir.

Haber Başlıkları

Sabah gazetesinde dünya engelliler gününe ilişkin yer alan 209 haber üç kategoriye ayrılmıştır. Üç tematik kategoride öne çıkan haber başlıkları; kamu kurum ve kuruluşlarının dünya engelliler gününe ilişkin verdiği mesajlar, kamu kuruluşlarının engelli bireylere

yaptığı ziyaretler ve engelli bireylerin başarılarıdır.

Yapılan haberlerde kamu kurum ve kuruluşlarının engelli bireylere yönelik yaptığı ziyaretleri içeren içerik sayısı 33 ve engelli sivil toplum kuruluşlarının açıklamaları 2 olarak belirlenmiştir. Örnek olarak seçilen haber başlıkları aşağıda verilmektedir:

1. Haber Başlığı: *“Engelli olmak asla bir kusur değildir”*
2. Haber Başlığı: *“Erzurum İl Milli Eğitim Müdürü 3 Aralık Dünya Engelliler Günü mesajı”*
3. Haber Başlığı: *“Başkan Büyükgöz özel çocuklarla buluştu”*
4. Haber Başlığı: *“Özel çocuklar ve aileleri unutulmadı”*
5. Haber Başlığı: *“Başkan Tören’den 3 Aralık Dünya Engelliler Günü mesajı”*
6. Haber Başlığı: *“Engelli Barış, dalış hayalini 2300 yıllık Kleopatra Havuzunda gerçekleştirdi”*
7. Haber Başlığı: *“Başkan Şahiner; "Onların bir gün değil her zaman yanındayız”*
8. Haber Başlığı: *“Kaymakamdan engelli vatandaşa tekerlekli sandalye sürprizi”*
9. Haber Başlığı: *“İŞKUR’dan destek alan engelli, kendi iş yerini açtı”*
10. Haber Başlığı: *“Engelliler için fidan dikip hatıra ormanı oluşturdular”*
11. Haber Başlığı: *“Düzce belediye başkanı Özlü ‘Aşamayacağımız engel yok”*
12. Haber Başlığı: *“Fethiye’de 8 engelli vatandaşa akülü sandalye hediye edildi”*
13. Haber Başlığı: *“Erişilebilirlik belgesi” alan ilk kamu kurumu Kars Adliyesi oldu”*
14. Haber Başlığı: *“Minik Ebubekir’in hayatı uzay terapisiyle değişti”*
15. Haber Başlığı: *“Başkan Orhan’dan engelli vatandaşlar için pozitif ayrımcılık çağrısı”*
16. Haber Başlığı: *“Bu araç, engellilerin hayatını kolaylaştıracak”*
17. Haber Başlığı: *“Aksaray’da 3 Aralık Dünya Engelliler Gününde engelli*

koordinasyon merkezi açıldı”

18. Haber Başlığı: “Karaköprü’de engelli vatandaşlar için engelsiz park”

19. Haber Başlığı: “AİÇÜ, özel gereksinimi olan muhataplarının hayatını ışıyla aydınlatıyor”

20. Haber Başlığı: “Engelliler Günü’nde yaşadıkları sıkıntılara dikkat çektiler”

Haber başlıklarında öne çıkan ayrıntı, başlıkların genel olarak kamu kurum ve kuruluşların açıklamalarından tercih edildiğidir. Aynı zamanda engelli bireylerin başarılarının haber başlıklarında yer aldığı görülmektedir. Engelli bireylere yönelik haberlerde engelli bireylere yönelik açılan rehabilitasyon merkezlerinin önemi ve gündelik yaşamlarındaki sorunların ciddiyeti görülmektedir.

Haber Girişleri

Sabah gazetesinin 3 Aralık Dünya Engelliler Günü haber girişleri incelendiğinde haber başlıkları ile arasında bir uyum olduğu görülmektedir. Haber girişlerinde öne çıkan haber girişi teması, haber başlıklarında olduğu gibi kamu kurum ve kuruluşlarının ziyaretleri, engelli bireylerin başarıları ve kamu kurum ve kuruluşlarının mesajları olarak göze çarpmaktadır. Bu temaları içeren haber girişleri aşağıda verilmektedir.

1. Haber Girişi: “Kütahya Valisi Ali Çelik, 'Engelli olmak asla bir kusur değildir, asıl kusur onları göz ardı etmek ve yok saymaktır' dedi.Kütahya’da 5 engelli merkezinin bulunduğunu kaydeden Çelik, 'Dünya Engelliler Günü, engelli vatandaşlarımızı anlayabilme açısından oldukça büyük öneme sahip; çünkü gündelik hayatta karşılaştıkları sorunlar sadece engellilerin değil, hepimizin sorunudur.’”

2. Haber Girişi: “Erzurum İl Milli Eğitim Müdürü Salih Kaygusuz, 'Dünya Engelliler Günü' dolayısıyla bir mesaj yayımladı.Engelliliğin yalnızca engellilerin karşı karşıya bulunduğu bir sağlık sorunu değil, sosyal boyutlarıyla toplumu yakından ilgilendiren bir

konu olduğunu aktaran Kaygusuz, mesajında şunları kaydetti: “3 Aralık, Birleşmiş Milletler tarafından “Dünya Engelliler Günü” olarak kabul edilmiştir. Bugün, engelli bireylere yönelik toplumsal bilincin ve farkındalığın artırılması adına çok anlamlı ve değerlidir.İlimizdeki okul ve kurumlarda eğitim gören öğrencilerimizin çalışmaları, elde ettikleri başarıları bizlere gösteriyor ki, engelli bireylerimiz kendilerine imkân sağlandığı...”

Haberde de sık sık vurgulanan konu, engelli bireylere karşı olan farkındalığın toplumda daha çok oluşturulmasıdır.

3. Haber Girişi: “Gebze Belediye Başkanı Zinnur Büyükgöz 3 Aralık Engelliler Günü’nde Gebze’de özel çocuklarla bir araya geldi.Gebze Belediye Başkanı Zinnur Büyükgöz, 3 Aralık Engelliler Günü vesilesiyle Gaziler Dağı Atlı Binicilik Merkezi’nde düzenlenen programa ev sahipliği yaptı. Başkan Büyükgöz özel çocuklar ve aileleriyle yakından ilgilendi.”

4. Haber Girişi: “3 Aralık Dünya Engelliler Günü nedeniyle Malatya’nın Yeşilyurt Belediye Başkanı Mehmet Çınar ve Eşi Semra Çınar ziyaretlerde bulundu.Yeşilyurt Belediye Başkanı Mehmet Çınar, Eşi Semra Çınar, Yeşilyurt Kent Konseyi Genel Sekreteri Mehmet Ercan ve Yeşilyurt Kent Konseyi Kadın Meclisi Başkanı Semra Özcan ile birlikte Aşağıbağlar Mahallesinde oturan Güzel ailesini ziyaret etti.”

5. Haber Girişi: “Altınordu Belediye Başkanı Aşkın Tören, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü dolayısı ile bir mesaj yayımladı.Başkan Aşkın Tören, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü dolayısıyla yayımladığı mesajında, engelli dostu şehir anlayışıyla çıktıkları yolda çalışmaların devam ettiğini kaydederek, şu ifadelerle yer verdi:“Türkiye’imiz, son yıllarda engelli vatandaşlarımızın hayat şartlarının iyileştirilmesi noktasında dünyada parmakla gösterilen ülkelerin başında geliyor. “

6. Haber Girişi: “Denizli’de 26 yaşındaki Serebral Palsi hastası Barış Tercan, en büyük hayali olan dalışı belediye ve dalış uzmanlarının yardımıyla Pamukkale’nin 2300

yıllık Kleopatra Havuzunda gerçekleştirdi. Merkezefendi Belediyesi Engelsiz Yaşam Akademisinde eğitimini sürdüren 26 yaşındaki Serebral Palsi hastası Barış Tercan, yıllardan beri istediği suya dalış hayalini Pamukkale Kleopatra Antik Havuzu'nda 3 Aralık Dünya Engelliler Günü etkinliği kapsamında gerçekleştirdi.”

7. Haber Girişi: “Belediye Başkanı Abdulkadir Şahiner’in talimatıyla Başkan Yardımcısı Sakine Sarıyüce, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü dolayısıyla engelli çocuğu olan ve engelli personellerini ziyaret ederek yanlarında olduklarını belirtti. Konuyla ilgili bir açıklama yapan Başkan Şahiner, ”Engelli bireylerimizin yalnızca bir gün değil her zaman yanında olan bir belediye olarak huzur içerisindeyiz”

8. Haber Girişi: “Tunceli'nin Çemişgezek ilçesi Kaymakamı Mehmet Güder, daha önce evinde ziyaret ettiği bedensel engelli 55 yaşındaki Nazir Gündoğdu'yu 3 Aralık Dünya Engelliler Günü nedeniyle tekrar evine giderek akülü tekerlekli sandalye hediye etti”

9. Haber Girişi: “Ağrı'nın Eleşkirt ilçesinde yaşayan işitme engelli Tekin Polat (32), İŞKUR'un engelli ve eski hükümlülere yönelik projesinden faydalanarak kendi iş yerini açtı. Yıllardır gündelik işlerde çalıştığını İŞKUR sayesinde hayalini kurduğu kuruyemiş dükkanını açtığını anlatan Polat, "İnşallah pandemi biterse hem iş yerimi genişleteceğim hem de İŞKUR'dan elaman alıp çalıştıracağım" dedi.”

10. Haber Girişi: “Mersin'in Erdemli ilçesinde AK Parti Erdemli Gençlik Kolları tarafından Dünya Engelliler Günü dolayısıyla engelliler için hatıra ormanı oluşturuldu. AK Parti Erdemli Gençlik Kolları, Dünya Engelliler Günü dolayısıyla Karahıdırlı Mahallesi'nde Erdemli Orman İşletme Müdürlüğü'nün de işbirliğinde fidan dikmesi mümkün olmayan engelliler adına hatıra ormanı oluşturdu.”

11. Haber Girişi: “Düzce Belediye Başkanı Dr. Faruk Özlü, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü dolayısıyla yayınladığı mesajında; " Türkiye Cumhuriyeti Devleti olarak engelli vatandaşların sosyal hayatın içinde yer almalarını, toplumla bütünleşmesi ve fırsat

eşitliği ilkelerinden yararlanması için birçok düzenleme yapılmış ve engelli vatandaşlarımızın tüm hizmetlerden yararlanma imkanı sağlanmıştır.”

Haberde yinelenen düşünce engelli bireylerin de toplumun her bireyi gibi eşit olarak haklardan yararlanabilmesidir. Yaşamın her alanında eşit haklara erişebilmek engelli bireyler için büyük önem arz etmektedir.

12. Haber Girişi: “Muğla'nın Fethiye ilçesinde, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nde ihtiyaç sahibi engelli vatandaşlara 8 akülü sandalye hediye edildi. 3 Aralık Dünya Engelliler Günü olması nedeniyle, Fethiye Belediyesi Başkan Vekili Melek Gözde Gürsoy Hoşafcı, beraberinde Başkan Yardımcısı Sabri Oğuz Bolelli, Belediye Meclisi Engelli Komisyonu Başkanı Devrim Deniz Öztürk ve Engelli Komisyon Üyesi Taner Boz ile birlikte, Fethiye Belediyesi'ne başvuru yapan 8 engelli vatandaşın evlerine gidilerek akülü sandalye hediye edildi.”

13. Haber Girişi:” Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından ilan edilen “2020 Erişilebilirlik Yılı” kapsamında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kars Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü tarafından Kars Adliye Sarayı seçildi.Engelli bireylerin toplumsal ve ekonomik hayata katılımına katkı sağlayan erişilebilirlik alanında çalışmalar yapan gerçek kişiler ile kamu kurum ve kuruluşları, kamu ve özel hukuk tüzel kişilerine bilimsel araştırmaları, başarılı projeleri, hayata geçirdikleri uygulamaları ve sundukları hizmetler için en erişilebilir kurum Kars Adliye Sarayı yılın en erişilebilir kurumu seçildi.”

14. Haber Girişi: “3 Aralık Dünya Engelliler Günü dolayısıyla Zeytinburnu Aile Kadın Destekleme ve Engelliler Merkezi'ne (AKDEM) bir ziyarette bulunan Zeytinburnu Belediye Başkanı Ömer Arısoy, merkezde yürütülen eğitim ve tedavi programlarını inceledi. Minik hastalarla sohbet edip, rehabilitasyon süreci hakkında bilgiler aldı. Pandemi dolayısıyla tedbirleri artırarak AKDEM'de eğitim, rehabilitasyon ve tedavi programlarına devam kararı aldıklarını söyleyen Başkan Arısoy, "Biz Zeytinburnu Belediyesi olarak, elimizden geldiği sürece engelli bireylerimizin, çocuklarımızın yanında olmaya devam

edeceğiz.”

15. Haber Girişi: “Aziziye Belediye Başkanı Muhammed Cevdet Orhan, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü dolayısıyla bir mesaj yayınladı. Mesajında özellikle yerel yönetimlerin engelli vatandaşlara pozitif ayrımcılık çağrısında bulunan Başkan Orhan, Aziziye Belediyesi olarak engelli vatandaşların huzurlu bir ortamda yaşamaları için gayretlerinin sürdüğünü hatırlattı.”

16. Haber Girişi: “Muğla’da 3 Aralık Dünya Engelliler Günü kapsamında Ziya İlhan Dağdaş Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Makine Öğretmeni Emin Nejat Doğan ve öğrencileri tarafından engellilere dağıtılması için hazırlanan engelli aracının prototipi tanıtıldı. Engelli aracının tanıtımında açıklamalarda bulunan Makine Öğretmeni Emin Nejat Doğan, engelli aracının 15 ayda tamamlandığını belirterek, “Dünyadaki engelli araçlarını araştırdım. Engellilerin ulaşım hakkını rahat bir şekilde kullanabilmesi için, tekerlekli sandalyesi ile binip inebileceği ve belirli yerlere bağımsız olarak gidebileceği bir araç tasarlamak istedim”

Yukarıdaki haberde de gündelik yaşamda önemli bir sorun olan ulaşım sıkıntısının engelli bireyler üzerindeki etkileri sunulmaktadır. Ulaşım hakkının engelsiz bireyler gibi engelli bireyler için de temel hak olduğu vurgulanmaktadır.

17. Haber Girişi: “Aksaray Belediyesi tarafından 12 engelli derneğinin hizmetine sunulan Engelli Koordinasyon Merkezi’nin açılışı yapılan törenle gerçekleştirildi. Piri Mehmet Paşa Çarşısı içerisinde bulunan Engelli Koordinasyon Merkezi önünde Belediye Başkanı Evren Dinçer ve beraberindeki protokol üyeleri kurdele kesti. Protokol üyeleri Engelli Koordinasyon Merkezini gezdikten sonra toplantının yapılacağı Bilim Merkezine geçti.”

18. Haber Girişi: “3 Aralık Dünya Engelliler Günü nedeniyle Şanlıurfa Bedensel Engelliler Derneği Başkanı İbrahim Tapşık, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Bedensel

Engelliler Basketbol Takımı Kulüp Başkanı Serdar Yıldırım ve bedensel engelli sporcular, Karaköprü Belediyesi'nin ilçeye kazandırdığı Engelsiz Park ve Yaşam Merkezi'ni ziyaret ettiler.”

19. Haber Girişi: “Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi (AİÇÜ), Engelsiz Yaşam Merkezi, yüzme eğitimi kursları ve engellilere yönelik yapılan düzenlemeler sonucu alınan Engelsiz Erişim Ödülleri ile engellilerin hayatını Doğudan yükselen ışığıyla aydınlatıyor.AİÇÜ Rektörü Prof. Dr. Abdulhalik Karabulut, özel gereksinimi olan tüm muhatapların sabır ve çabalarını takdir ettiklerini, yaşamı paylaşan çalışmalarla onların yanında olmaya devam edeceklerini söyledi.”

20. Haber Girişi: “Nilüfer Belediyesi Bizim Ev Engelliler Sosyal Yaşam Destek Merkezi katılımcıları, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nde gerçekleştirilen çevrimiçi buluşmada, engellilerin pandemi döneminde yaşadıkları sıkıntıları ele aldı. Engellilerin sosyal hayatta rol alması, hizmetlerden eşit bir şekilde faydalanabilmesi için çalışmalar yapan Nilüfer Belediyesi Bizim Ev Engelliler Sosyal Yaşam Destek Merkezi, pandemi döneminde de eğitici ve öğretici atölyelerini aralıksız sürdürüyor. Pandemi nedeniyle evlerinde daha fazla zaman geçirmek zorunda kalan engelli bireyler, Bizim Ev'in düzenlediği çevrimiçi atölyelerle bu zamanlarını verimli geçirerek, pandemi dönemini fırsata çeviriyor.”

Sabah gazetesinin dünya engelliler günü haberlerinde sık sık engelli bireylere karşı fırsat eşitliği sağlanması gerektiği, engelli bireylerin hak taleplerinin yerine getirilmesinin ve tüm hizmetlerden eşit şekilde faydalanmalarının önemine vurgu yapılmaktadır.

Ard Alan Bilgisi

Sabah gazetesinde yer alan haberlerde engellilere yönelik tarihsel arka planın yalnızca 1 haberde sağlandığı görülmektedir.

“Biz engellilerimizi önemsiyoruz 2005 yılında çıkarılan engeliler ile ilgili bir kanun var çeşitli yönlerden, sosyal ekonomik, barınma sağlık ve eğitim tedbirleri yönünden onları korumaya hayata adapte etmeye çalışıyoruz” diye konuştu”

Haberin geçmiş yıllara ait tarihsel arka planı verilerek günümüzle arasındaki tarihsel bağlantı kurulmaya çalışılmıştır.

Kelime Seçimleri

Haberlerde yer alan kelimeler incelendiğinde engelli bireyleri koruyucu ve haklarını savunan bir anlatımın olduğu belirlenmiştir. Örnek olarak seçilen kelimeler aşağıda verilmektedir.

“Engellilerimizin sorunlarına”, “engellilerimizin her zaman yanındayız,” “engelliler günü bir farkındalık günüdür”, “Engelli bireylerimizin”, “hayat şartlarının iyileştirilmesi”, “elde ettikleri başarıları”, “özel çocuklar”, “toplumsal bilincin”.

Haberin Retoriği

Sabah gazetesinde yer alan haberlerde tüm haberlerin görseli mevcuttur. Görsel seçiminde gazete, haber içeriği ve haber başlığıyla haberin görselinin uyumlu olmasına dikkat etmiştir. Örnek olarak seçilen haber görseli aşağıda verilmiştir.

(Engelli Barış, dalış hayalini 2300 yıllık Kleopatra Havuzunda gerçekleştirdi, 2020).

Haber fotoğrafında dalış hayali olan Barış Tercan, bu hayalini dalış hocaları eşliğinde gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu fotoğrafta Barış Tercan'la aynı durumu paylaşan her bireyin hayalini gerçekleştirebileceği ve bu durumda olan her bireye farkındalık yaratması sağlanmıştır.

Okuyucunun haber görseline baktığında haber başlığı ve haber girişi hakkında bilgi sahibi olabilmektedir. Haberde yer alan örnek istatistiki bilgiler de aşağıda verilmektedir:

“İlimizde mevcut 5 Engelli Bakım Merkezi'nde Ekim ayı itibarıyla 305 engelli vatandaşımıza 'Kurum Bakımı Hizmet Modeli' kapsamında yatılı kurum bakımı hizmeti verilmekte olup bu hizmetin karşılığında 5 Engelli Bakım Merkezine her bir engelli vatandaşımız için aylık 3 bin 336 TL ücret ödenmektedir. 2020 yılı Ekim ayı itibarıyla toplam 8 milyon 489 bin 460 TL ödeme yapılmış, 2020 yılı içerisinde özel bakım merkezlerine toplam 2 milyon 301 bin 165 TL teşvik ödemesi gerçekleştirilmiştir" diye konuştu.”

“Aralık Uluslararası Engelliler Günü' olarak kabul edilmiştir. Türkiye'de Ulusal Engelli Veri Tabanına göre nüfusunun yüzde 13 ' ü engelli bireyden oluşmaktadır.”

“(...)Kars'ta 2 bin 207 aileye evde bakım hizmeti ve 686 kişinin de engelli maaşı aldığını kaydeden Öksüz,(...)”

Haberlerde yer alan istatistiki bilgilerle haberin retoriği ayrıntılı şekilde oluşturulmuştur. Aynı zamanda açık ifadelerle istatistiksel bilgiler okuyucuya sunulmuştur. Böylelikle istatistiki bilgilerle haberde kesin ve açık ifadelerin okuyucuya sunulmasına ortam sağlanmıştır.

Down Sendromu Farkındalık Günü Haberleri

Sabah gazetesinin 21 Mart Down Sendromu Farkındalık Günü'ne ilişkin 2 habere aşılmıştır.

Haber Başlıkları

Haber başlıkları ilk bakışta down sendromu hakkında okuyucuya yeteri kadar bilgi vermemekte olup açıklayıcı değildir. İki haber başlığı da aşağıda verilmektedir.

1. Haber Başlığı: *"Down sendromu nedir, kaç kromozomludur? Bugün Dünya Down Sendromlular günü! İşte bugünün anlam ve önemi..."*

2. Haber Başlığı: *"Down sendromlu iki arkadaşın mehter tutkusu"*

Haber Girişleri

Haber girişlerinde, daha önce haber başlığında eksik kalan bilgiler girişte yapılan açıklamalarla tamamlanmaya çalışılmıştır. Girişlerde yapılan açıklamada down sendromlu bireylerin lehine bir kapanma olduğu görülmektedir.

1. Haber Girişi: *"Her yıl tüm dünyada farkındalık yaratmak amacıyla 21 Mart tarihinde Dünya Down Sendromu günü adı altında etkinlikler düzenlenirken bugün vatandaşlar konu ile ilgili olarak "Down sendromu nedir, kaç kromozomludur?" gibi sorularını araştırıyor. İnsanlarda genetik düzensizliğin bir sonucu olarak bilinen bu sendrom çeşidi bir hastalık olmamakla beraber hamilelik sırasında tesadüfen meydana gelir ve tam olarak belirli bir sebebi bulunmamaktadır. Hafif veya orta seviyede zihinsel ve fiziksel gelişim geriliğine neden olsa da fazladan bir kromozomu bulunması nedeniyle kişinin*

toplumda "farklı" olarak nitelendirilmesi kesinlikle doğru değildir."

İlk haber girişinde down sendromuna neden olan etmenlerin bilimsel çerçevesi sağlanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda haberde "hastalık" olmadığı bu durumun bir "sendrom" olduğu belirtilmektedir.

Genetik düzensizlik ifadesiyle, down sendromuna neden olan genetik sorunlara vurgu yapılmıştır. Bu ifadeyle down sendromunun bilimsel arka planı öne çıkarılmıştır.

2. Haber Girişi: "ANKARA'DA devlet korumasında yaşayan down sendromlu Adil Yıldırım (49) ile Cemil Kolancı (45), Saray Engelsiz Yaşam Merkezi Mehter Takımı'nın vazgeçilmez iki üyesi olarak çalışmalara katılıyor. Yıldırım ile Kolancı, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Saray Engelsiz Yaşam Merkezi'nde engellilerden oluşan mehter takımında 4 yıldır çeşitli etkinliklere katılıyor."

Ard Alan Bilgisi

Sabah gazetesinin down sendromu farkındalık gününe ilişkin haberlerinin 1'inde ard alan bilgisinin yer aldığı ulaşılmaktadır. Ard alan bilgisinin yer aldığı bölüm aşağıda verilmektedir.

"Birleşmiş Milletler'in, 10 Kasım 2011 kararıyla 21 Mart tarihini resmi Dünya Down Sendromu Günü olarak tanınmasının ardından dünya genelinde çeşitli etkinlikler farkındalık yaratıyor"

Kelime Seçimleri

Down sendromu farkındalık gününe ilişkin haberlerde kullanılan kelimelerin down

sendromlu bireylerin haklarını koruyucu olduğu bu nedenle kelime seçimlerinin doğru yapıldığı görölmektedir. Örnek kelime seçimleri aşağıdadır.

“Down Sendromu genetik bir farklılıktır”, “Bu bir hastalık değil”, “farkındalık yaratıyor”.

Haberin Retoriği

Her iki haberde de görsel kullanımı mevcuttur. Aynı zamanda iki haberin birinde istatistiki bilgiler bulunmaktadır. Haberde yer alan örnek istatistiki bilgi aşağıdadır.

“Ancak genel olarak genç kadınlar daha fazla bebek sahibi olduğundan Down sendromlu çocukların %75-80'i genç annelerin bebekleridir. Ülke, milliyet, sosyo-ekonomik statü farkı yoktur. Ortalama her 800 doğumda bir görülür.”

Bu haberde istatistiki bilgi okuyucuya sunulurken yalın bir anlatım dili benimsenmiş olup okuyucunun haberi daha iyi anlamasına ortam sağlanmışır.

Otizm Farkındalık Günü Haberleri

Sabah gazetesinde 2 Nisan Otizm Farkındalık Günü'nde 6 haberin yayımlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Haber Başlıkları

Haber başlıkları incelendiğinde başlıkların genellikle otizm farkındalık gününe ilişkin mesajlara yönelik olduğu ve kamu kurum kuruluşlarından yalnızca 1 haberin olduğu görölmektedir. Haber başlıkları aşağıda sunulmaktadır.

1. Haber Başlığı: “Otizm Farkındalık Günü'nün önemi ve anlamı nedir? Otizm nedir, belirtileri nelerdir?”

2. Haber Başlığı: “Bakan Albayrak'tan otizm farkındalık gününde paylaşım”

3. Haber Başlığı: “’Hediye almayın bağış yapın’”

4. Haber Başlığı: “2 Nisan Dünya Otizm Farkındalık Günü mesajları ve sözleri: En güzel ve anlam dolu Otizm Farkındalık Günü mesajlarıyla sevdiklerinizi hatırlayın!”

5. Haber Başlığı: “2 Nisan Dünya Otizm Farkındalık Günü! Bu günün anlam ve önemi nedir?”

6. Haber Başlığı: “Evdeyken HAYATA iyilik kat”

Haber Girişleri

Haber girişlerindeki açıklamalarla haber başlıklarında kullanılan ifadeler birbiriyle tutarlıdır. Haber girişlerinde genellikle otizm farkındalık gününün anlam ve önemine uygun mesaj vurgusu ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte otizm farkındalık günüyle bağdaştırılmış renkler de haber girişlerinde sıkça vurgulanmaktadır.

Haber girişleri örnek olarak aşağıda verilmektedir:

1. Haber Girişi: “Bugün tüm dünyada 2 Nisan Otizm Farkındalık Günü olarak kutlanıyor. Dünyanın birçok bölgesinde otizm ile ilgili farkındalık çalışmaları yapılıyor. Bugüne özel dünya genelinde kamuoyu bilgilendirme ve erken teşhise olanak sağlanıyor. Bilindiği üzere otizmde erken tanı ve tedavi en önemli unsurlardan biridir. Birleşmiş Milletlerin aldığı kararla tüm dünyada farkındalık günü olarak kabul edilen " Otizm nedir, belirtileri nelerdir?" sorusuna yanıt arıyor.”

2. Haber Girişi: “Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak "Otizmli bireyler sadece ailelerinin değil hepimizin ortak meselesi olmalı. Unutmamalıyız ki otizm bir eksiklik değil farklılıktır." dedi.”

3. Haber Girişi: “Özge Özpirinçci, yaşgününde hediye yerine bağışta bulunulmasını istedi. Özpirinçci, paylaştığı çocukluk fotoğrafının altına şu çağrıyla yaptı: "Evde kaldığımız bu zamanlarda kutlama olamayacağı için doğum günümü Tohum Otizm Vakfı'na bağışlıyorum! Lütfen profilimdeki linke tıklayın ve bağışlarınızı gerçekleştirin."

4. Haber Girişi: “Bugün Dünya Otizm Farkındalık Günü mesajları, sözleri ve etkinlikleriyle anlam kazanıyor. Her sene olduğu gibi farklı kurum ve kuruluşlar Otizm ile ilgili farkındalık mesajları yayınlayacak. Öte yandan Otizme dikkat çekmek ve farkındalığı artırmak amacı ile tüm dünyada eşzamanlı düzenlenen “Otizme Mavi Işık Yak” kampanyasıyla ülkemiz mavi renge bürünecek.”

5. Haber Girişi: “2 Nisan, dünyanın otizm spektrumunun karmaşıklıklarını ve benzersizliğini yansıtan mavi, kırmızı, sarı ve mor renklerle bu hastalığa dikkat çekilen, Dünya Otizm Farkındalık Günüdür. Bugünü anlamak için öncelikle otizmi bilmek gerekir.”

6. Haber Girişi: “2 Nisan Dünya Otizm Farkındalık Günü'nde Türkiye bir kez daha 'Mavi'ye bürünecek. 'Otizme Mavi Işık Yak' kampanyası kapsamında ülkemizdeki önemli ikonik yapılar 2 Nisan'da mavi ışıkla aydınlatılacak”

Otizm farkındalık gününde otizmin bir farklılık olduğu ve otizme dikkat çekmek amacıyla kullanılan renklere vurgu ön plana çıkmaktadır. Haberlerin genel olarak otizme farkındalık oluşturmak ve bu konuya dikkat çekmek amacıyla oluşturulduğu görülmektedir. Ancak beşinci haberde otizmin “hastalık” olarak yansıtıldığı görülmektedir. Diğer haberlerde farkındalık oluşturması istenirken bu haberle oluşturulmak istenen farkındalık otizmli bireyleri “hasta” olarak sunarak olumsuz bir kapanmaya neden olmuştur. Bu nedenle

bütüncül bakış açısını engellemiştir.

Ard Alan Bilgisi

Sabah gazetesinde otizm farkındalık günüyle ilgili haberlerin yalnızca 1’inde ard alan bilgisine ulaşılmıştır. Haberde otizm farkındalık gününün geçmişine değinilerek ard alan bilgisi oluşturulmuştur. Ard alan bilgisinin yer aldığı haber bölümü aşağıdadır:

“2 Nisan, tüm dünyada otizm konusunda farkındalık yaratarak otizmden kaynaklanan sorunlara çözümler yaratmak amacıyla, 2008 yılında Birleşmiş Milletler tarafından "Dünya Otizm Farkındalık Günü" olarak ilan edildi. Her yıl, "Otizm Farkındalık Ayı" olan Nisan ayı boyunca dünya genelinde otizmin sorunlarını ve çözümleri konuşuluyor; araştırmaların teşvik edilmesi ve erken teşhisle tedavinin yaygınlaştırılması hedefleniyor. “

Öncelikle haberde otizm farkındalık gününün hangi gün kabul edildiğine ardından da otizm farkındalık gününde otizmliler için ne gibi çalışmalar yapılabileceği üzerinde durulmaktadır.

Kelime Seçimleri

Otizm farkındalık gününe ilişkin haberlerde kullanılan kelime seçimlerinde otizmliler lehine bir kapanmanın olduğu görülmektedir. Tercih edilen kelime kullanımları ile otizmlilerle farkındalık oluşturulmak istenmiştir. Örnek olarak seçilen kelime seçimleri aşağıdadır.

“otizm bir eksiklik değil farklılıktır.”, “Toplumsal bilinçlenme”, “otizm memavişkyak”

Haberin Retoriği

Otizm farkındalık günüyle ilgili haberlerde herhangi istatistiki bir bilgiye ulaşılmamıştır. Sabah gazetesinde otizm farkındalık günüyle ilgili yayımlanan haberlerin hepsinde görsel kullanımı bulunmaktadır. Ancak haber fotoğrafları otizm farkındalık günüyle uyuşmamaktadır. Haberlere ait görsel seçimi yapılırken haber fotoğrafının haberin içeriğiyle uyumlu olmasına özen gösterilmelidir. Aynı zamanda görsel seçiminde farkındalık oluşturması amacıyla seçimler yapılmalıdır. Nitekim otizm farkındalık gününe ilişkin kullanılan fotoğraflarda bu ayrıntılar dikkate alınmamıştır.

3.2.4. Yeni Şafak Gazetesi

Yeni Şafak Gazetesi'ndeki haberlerde öne çıkan engelli haklarını koruyucu ve engelli bireylerin yaşamlarındaki sorunların çözümlerine yönelik içeriklerin olmasıdır.

Özellikle dünya engelliler gününde yayımlanan haberlerde engelli bireylerin en büyük sorunlarından olan ulaşım sorununa değinilmiştir. Gazete, ulaşım sorununun engelli bireylerin günlük yaşamına getirdiği zorlukları ele almıştır. Bu bakış açısında hak temelli yaklaşım modelinin etkileri görülmektedir. Hak temelli yaklaşım modelinde, engelli birey hakları birinci sıradadır. Engelli bireyin yaşamında karşı karşıya kaldığı zorluklar hak temelli yaklaşım modeli içerisinde çözümcül bir bakış açısıyla ele alınmaktadır.

Dünya Engelliler Günü Haberleri

Yeni Şafak Gazetesi'nde 3 Aralık 2020 tarihinde dünya engelliler gününe ilişkin 3 habere ulaşılmıştır.

Haber Başlıkları

Haber başlıkları göz önüne alındığında, başlıkların oldukça sade olduğu görülmektedir. Engellilerin gündelik yaşamlarındaki ulaşım sorununa değinilmiş ve diğer başlıklarla örtük bir anlatım kurulmaya çalışılmıştır. Başlıkların daha açıklayıcı olması gerekmektedir.

1. *Haber Başlığı: “İstanbul Havalimanı'ndaki yolculuk kolaylaştırılıyor: Engelsiz ulaşım sağlanıyor”*

2. *Haber Başlığı: “Askere gidemeyen engelli boyacı askerlerin ayakkabılarını ücretsiz boyuyor”*

3. *Haber Başlığı: “Jahovic minik hayranı Furkan'ın gönlünü fethetti”*

Haber Girişleri

Her 3 haberin haber girişleri incelendiğinde girişlerinin ve haberin içeriğinin oldukça sade şekilde özetlediğini söylemek mümkündür. Girişlerde verilen habere ait bilgilerle haberin okuyucu tarafından daha iyi anlaşılması sağlanmıştır.

1. *Haber Girişi: Erişilebilir havalimanı olma hedefiyle çalışmalarını sürdüren İstanbul Havalimanı, otizm, serebral palsi, görme engeli ile hareket kısıtlılığı gibi farklı zorluklar yaşayan bireylerle, havalimanı süreçlerini terminal giriş kapısından uçuş kapısına kadar deneyimleyerek, yeni uygulamaları hayata geçiriyor.*

2. *Haber Girişi: Zonguldak'ta Terakki Mahallesi'nde kaldırım üzerinde 13 yıldır ayakkabı boyacılığı yapan 2 çocuk babası Erol Arat, 6 aylıkken çocuk felci geçirerek yürüme engelli hale geldi. Fiziksel engeli sebebiyle askere de gidemeyen Arat, sandığının üzerine astığı “Er ve erbaşların ayakkabıları ücretsiz boyanır” yazısıyla da büyük takdir topladı.*

3. Haber Giriş: *Süper Lig ekiplerinden Fraport TAV Antalyaspor'un futbolcusu Adis Jahovic, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nde down sendromlu minik hayranı Furkan Tez ile bir araya geldi. Atilla Vehbi Konuk Tesisleri'ndeki buluşmada, Jahovic ile Furkan, sahada birlikte koştu, futbol oynadı.*

Engelliler gününe ilişkin yapılan haberlerde engelli bireyler özellikle spor haberlerinde daha çok yer almaktadır. Yeni Şafak gazetesi spor haberlerinde yine aynı örneği görmek mümkündür.

Ard Alan Bilgisi

Yeni Şafak Gazetesi'nin dünya engelliler gününe ilişkin yapılan haberlerinde ard alan bilgisine ulaşılmamıştır.

Kelime Seçimleri

Yeni Şafak Gazetesi'ndeki engelliler günü haberleri incelendiğinde tercih edilen kelime seçimleriyle engelli bireyin durumu anlatılmakta ve açıklama engelli birey üzerine odaklanmaktadır. Haberlerdeki kelime seçimlerinde, engelli bireylerin haklarını koruyucu bir anlatım benimsenmiş ve birçok engel durumunu kapsayıcı kelimeler kullanılmıştır. Örnek olarak seçilen kelimeler aşağıdadır.

“Engelsiz ulaşım”, “otizm, serebral palsi, görme engeli ile hareket kısıtlılığı”, “farklı zorluklar yaşayan bireyler”, “engele sahip bireyler”, “engelli boyacı”.

Haberin Retoriği

Üç haberde de görsel kullanımı bulunmaktadır. Ancak haberin içeriği ve görseliyle uyumu sağlayan yalnızca 1 haber bulunmaktadır. Bu haber örnek olarak aşağıda verilmiştir.

(İstanbul Havalimanı'ndaki yolculuk kolaylaştırılıyor: Engelsiz ulaşım sağlanıyor, 2020).

Haber fotoğrafında yer alan sembollerle haber başlığında verilen bilgiler örtüşmektedir. Fotoğrafta engelsiz ulaşım için okuyucuya birtakım bilgiler sunulmaya çalışılmıştır. Böylelikle görselle engelsiz ulaşım imkanının, havalimanlarında da yer aldığı bilgisi verilmektedir. Aynı zamanda görselde yer alan engelli bireyleri tanımlayan sembollerle bu alanın yalnızca engelli bireylere ait olduğu görülmektedir.

Down Sendromu Farkındalık Günü Haberleri

Yeni Şafak Gazetesi 21 Mart Down Sendromu Farkındalık Günü'ne ilişkin bir habere ulaşılmıştır. Yapılan haber "Yeni Şafak News" kategorisinde İngilizce olarak yayımlanmıştır.

Haber Başlıkları

Haber başlığında "down sendromlu, çaba ve anne" kelimeleriyle fedakârlık üzerine bir anlam kurulmaya çalışılmıştır. Ancak yeteri kadar bir açıklama verilememiştir. Bu

nedenle haber başlığı açıklayıcı ve anlaşılır değildir. Haber başlığı aşağıdadır.

1. Haber Başlığı: "For Down syndrome mother; 'marathon' efforts bear fruit"

Çeviri: "Down sendrom annesi için 'maraton' çabaları meyve veriyor"

Haber Girişleri

Haber girişinde okuyucuya haberin öznesinden örtük bir şekilde bahsedilmekte ve kapalı bir anlatımla giriş yapılmıştır.

"The mother of a boy with Down syndrome offers a ray of hope for other parents through her discipline and determination to help her son."

Çeviri: "Down sendromlu bir çocuğun annesi, disiplini ve oğluna yardım etme kararlılığıyla diğer ebeveynler için bir umut ışığı sunuyor."

Haberde kullanılan bu girişle "umut" kelimesi kullanılarak ailesinde down sendromlu birey bulunan diğer ailelere örnek olması amacıyla oluşturulduğu görülmektedir.

Ard Alan Bilgisi

Haberde konunun geçmiş ve günümüz durumu arasında bir bağlantı kurulamamıştır. Yalnızca günümüzdeki durumu üzerinde durmaktadır. Bu nedenle haberde ard alan bilgisine ulaşılmamıştır.

Kelime Seçimleri

Haberde kullanılan kelime seçimleriyle down sendromlu bireylere farkındalık oluşması sağlanmış ve bireylerin lehine bir anlatım benimsenmiştir. Özellikle bağımsız, özgüven gibi kelimelerin sık sık kullanımıyla down sendromlu bireylerin bağımsız yaşamına ve kendini toplumda bağımsız temsil etmesinin önemine vurgu yapılmıştır. Örnek olarak seçilen kelimeler aşağıdadır.

“kendini savunabilme-kendini temsile etme”, “sosyal uyum”, “bilinçli”, “özgüven”.

Haberin Retoriği

Haberde ismi geçen down sendromlu birey ve ailesine yine haberin görselinde yer verilerek haberin görseli ve haber başlığı arasında uyum sağlanmıştır. Haber görselinde down sendromlu bireyin ve annesinin fotoğrafı yer almaktadır. Böylelikle haberde down sendromlu bireye ait verilen bilgilerin pekiştirilmesi açısından fotoğraf seçiminde yine kendisi verilmiştir.

Haberde kullanılan istatistiki bilgi aşağıda verilmektedir:

“They performed in front of 15,000 people at the EuroLeague match”:

Çeviri: “EuroLeague maçında 15 bin kişinin önünde performans sergilediler”

3.2.5. Evrensel Gazetesi

Evrensel Gazetesi'nin haber içeriklerinde sıklıkla iki modelin etkilerini görmek mümkündür. Özellikle sosyal ve hak temelli yaklaşım modelinin etkileri Evrensel gazetesinde ön plandadır.

Hak temelli yaklaşım ve sosyal modelin savunduğu birey hakları Evrensel Gazetesi'nin haber içeriklerine de yansımıştır. Zira bu iki modelin savunduğu görüşe göre, engelli bireylerin hak arayışları yaşamlarını devam ettirmeleri açısından önemlidir. Görüldüğü üzere haberlerde özellikle engelli bireylerin yaşadıkları sorunlar ve sorunların çözümlerine yönelik hak arayışları etkili olmaktadır.

Dünya Engelliler Günü Haber Başlıkları

Evrensel Gazetesi'nde 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'ne ilişkin 4 haberin olduğu görülmektedir. Kullanılan haber başlıkları haberin içeriyle uyumludur. Haber başlıkları aşağıdadır.

1. *Haber Başlığı: “Engelliler pandemide de yok sayıldı”*
2. *Haber Başlığı: “Engelliler; Kovid-19'un etkilerine en açık grupların başında geliyor”*
3. *Haber Başlığı: “Engellilerden Meclis önünde 5 acil talep”*
4. *Haber Başlığı: “CHP'li Tanrıku: Engelli bireylerin yüzde 77'si sosyal dışlanmışlık riski altında”*

Haber Girişleri

Haber girişleri ve haber başlıkları birbiriyle uyumludur. Haber başlıklarında öne çıkan detay, salgın döneminde engelli bireylerin yaşam koşullarının zorlaştığını vurgulamaktadır.

1. *Haber Girişi: “Bugün 3 Aralık Dünya Engelliler Günü. Halihazırda pek çok engelle mücadele etmek zorunda olan engelliler, pandeminin getirdiği ek zorluklar ve*

engellerle karşı karşıya kaldı. Konuyla ilgili görüştüğümüz, Türkiye Sakatlar Derneği Genel Başkan Yardımcı Ali Güler, pandemide engellilerin yok sayıldıklarını belirtirken, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği Başkanı Süleyman Akbulut ise pandemide alınan önlemlerde engellilerin gözetilmediğine dikkat çekti.”

2. Haber Girişi: “Dünya genelinde her yedi kişiden biri, yani toplamda 1 milyardan fazla birey bir engelle yaşamını sürdürüyor ve engelli bireyler, yeni tip koronavirüs (Kovid-19) salgını karşısında en savunmasız grupların başında geliyor.”

3. Haber Girişi: “Engellilerin İstihdamda Hakları Platformu, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü kapsamında Meclis Parkı’nda basın açıklaması yaptı. Açıklamaya, CHP, HDP ve İyi Parti’den milletvekilleri katıldı. Taşınan beş ayrı dövizde sorunlara dikkat çekilen açıklamada, elinde döviz bulunan katılımlar sorunları ve talepleri ifade etti.”

4. Haber Girişi: “CHP Milletvekili Sezgin Tanrıku, Türkiye’de engelli bireylerin yüzde 77,1’inin sosyal dışlanmışlık riski altında olduğunu söyledi.”

Evrensel gazetesi dünya engelliler gününe ilişkin haber girişlerinde sivil toplum kuruluşlarının görüşlerine de yer vermiştir. Türkiye Sakatlar Derneği, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği, Engellilerin İstihdamda Hakları Platformu gibi sivil toplum kuruluşları engelli haklarını koruyucu ve gözetleyici açıklamalar yapmış ve engellilere yönelik hakların iyileştirilmesini talep etmişlerdir.

Ard Alan Bilgisi

Evrensel gazetesinde 3 Aralık Dünya Engelliler Günü’ne ilişkin haberlerde yalnızca 2 haberde ard alan bilgisine ulaşılmıştır. Ard alan bilgisinin olduğu örnek haber aşağıdadır.

“CHP İstanbul Milletvekili Sezgin Tanrıku, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü ile

ilgili yaptığı açıklamada engelliler ile ilgili istatistikleri paylaştı. Tanrıkulu, 2020 yılı Temmuz ayı verilerine göre, Türkiye’de Ulusal Engelli Veri Tabanında kayıtlı engelli birey sayısının 2 milyon 530 bin 376 olduğunu belirterek Türkiye’de engelli bireylerin yüzde 77,1’nin sosyal dışlanmışlık riski altında olduğunu belirtti.”

Yapılan açıklamayla engellilerin sosyal dışlanmışlık yaşadığı ve bu sorunun engelli bireyler için oldukça önemli olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda haberde kullanılan ard alan bilgisiyle 2020 yılındaki habere ait verilerle 2021 yılı arasında haberde tarihsel bir bağlantı sağlanmıştır.

Kelime Seçimleri

Evrensel gazetesinde kullanılan kelime seçimleriyle yayın politikası uyumludur. Haberlerde tercih edilen kelime seçimleriyle engelli haklarını koruyucu bir yol izlenmiştir. Genellikle salgın döneminde engellilerin yaşadığı sorunlar dile getirilmiştir. Örnek kelimeler şu şekildedir:

“...yok sayıldı”, “...engelliler gözetilmedi”, “...en savunmasız grup”.

Haberin Retoriği

Evrensel gazetesinde yapılan her haberde fotoğraf kullanılmıştır. Görsel kullanımı haberlerin içeriğiyle uyumlu olduğu görölmektedir.

(Engelliler, Kovid-19’un etkilerine en açık grupların başında geliyor, 2020).

Bu haberde tekerlekli sandalye kullanan bir kişiye ait görsel bulunmaktadır. Haber başlığında verilen bilgiyle fotoğrafta yer alan unsurlar haberin pekiştirilmesine ortam sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Fotoğrafta tekerlekli sandalye ayrıntısının kullanımıyla engelli bireylerin temsil edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Bununla birlikte yayımlanan 5 haberin 4'ünde istatistiki veriler de bulunmaktadır. Haberlerde verilen istatistiki bilgiler de haberin retorliğini oluşturmaktadır. Buna ilişkin örnek istatistiki bilgi aşağıdadır.

“OECD-AB ve Türkiye verilerine göre, dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 15'i engelli bireylerden oluşuyor (yaklaşık 1 milyar engelli birey). Yaşla birlikte engellilik oranı artıyor: OECD ülkelerinde 20-34 yaş arasındaki engelli birey oranı yüzde 6. Bu oran 35-49 yaş arasında iki katına çıkıyor. 50-64+ yaş arasında ise yüzde 24'ü buluyor.

Avrupa Birliğinde 15-64 yaş arası temel etkinlik problemi yaşayan engelli birey sayısı 44 milyon, yaşam boyu süren bir sağlık problemi nedeniyle kısıtlı çalışma imkanına sahip engelli birey sayısı 35 milyon.”

Haberde sunulan istatistiki verilerle haberin anlam bütünlüğü sağlanmıştır. Aynı zamanda haberde verilen ya da verilecek olan tüm istatistiki bilgilerin güvenilir ve doğru kaynaklardan alınmasına dikkat edilmelidir. Bu haberde kullanılan veriler de güvenilir kaynaklardan sağlanmış böylelikle doğru bir anlatım ortaya çıkmıştır.

Otizm Farkındalık Günü Haberleri

Evrensel gazetesi 2 Nisan 2020 tarihinde Otizm Farkındalık Günü haberi olarak yalnızca bir haberin olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Haber Başlıkları

Haber başlığında engelli ve otizimli tanımının aynı anda kullanıldığı görülmektedir. Burada “yüzde 76” rapor derecesini ifade ettiği için bu açıklama belirtilmeli ve daha açık bir ifade kullanılmalıdır. Haber başlığı aşağıdadır.

“Zeliha Yıldırım, yüzde 76 engelli otizimli oğlunu darbeden şahsın tahliyesine tepkili”

Haber Girişleri

Haberin, haber girişi ve başlığı arasında tutarlılık olduğu görülmektedir. Başlıkta kullanılan “yüzde 76 engelli” söylemi haberin giriş kısmında da verilmiştir. Ancak haber başlığında kullanılan yanlış tanımlama haberin giriş kısmında düzeltilmiş ve yerine “yüzde 76 engelli raporu bulunan” olarak kullanılmıştır. Haberin giriş kısmı aşağıdadır.

“Avcılar'da yüzde 76 engelli raporu bulunan, otizimli Taha Alper'i darp ettiği gerekçesiyle tutuklanarak 1,5 yıla kadar hapsi istenen Okan Metin'in, tahliye edilmesine annesi Anne Zeliha Yıldırım tepki gösterdi. Yıldırım, oğlu için verilen 'Kendisini savunabilecek durumda' raporuna ilişkin, "5 yaşındaki çocuk konuşsun, Alper'in sorunlu olduğunu anlar. Aklım almıyor. Milyarlarca hücremiz var, 1 hücreme bu raporu kabul ettiremiyorum” dedi.”

Ard Alan Bilgisi

Evrensel gazetesinin 2 Nisan 2020 tarihinde yayınladığı haberde ard alan bilgisine ulaşılmıştır. Haberin 2 Nisan günü yayınlandığı görülmekte ancak haberin tarihi geçmişide haberde verilmektedir.

“Demirören Haber Ajanının aktardığına göre 8 Mart’ta Avcılar Cihangir Mahallesi Sefer Sokak’ta meydana gelen olayda Taha Alper adlı engelli genç, Okan Metin tarafından darbedilmişti..”

Görüldüğü üzere habere ait ayrıntıların 8 Mart 2020 tarihine kadar verilmiş olup haberin ard alan bilgisi oluşturulmuştur.

Kelime Seçimleri

Otizm farkındalık günüyle ilgili haberde yer alan kelimeler incelendiğinde kelimelerin engelli bireyi doğru bir şekilde tanımlayamadığı görülmektedir. Kullanılan ifadelerle engelli bireyin mağduriyeti anlatılamamakta ve “pasif” kişi olarak sunulmaktadır.

Örnek kelimeler şu şekildedir:

“yüzde 76 engelli otizimli”, “engelli genç”.

Haberin Retoriği

Habere ait haber fotoğrafı bulunmaktadır. Ancak haberde kullanılan haber fotoğrafında şiddet gören engelli bireyin kendisi ve annesinin fotoğrafı açık bir şekilde kullanılmıştır. Darbedilen engelli bireyin fotoğrafının herhangi bir sansür olmadan

paylaşılması etik değildir. Engelli bireyin fotoğrafının açık bir şekilde yayımlanması engelli bireyin mağduriyetinin daha da artmasına neden olmaktadır.

3.2.6. Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi'nin haber içerikleri değerlendirildiğinde özellikle hak temelli yaklaşım modelinin etkileri hakimdir. 3 farklı özel güne ilişkin yayımlanan haberlerde haber dilinin engelli birey haklarına yönelik olduğu ve engelli bireylerin haklarını haber konusu yaptığı görülmektedir.

Dünya Engelliler Günü Haberleri

Cumhuriyet Gazetesi 3 Aralık 2020 tarihinde dünya engelliler günüyle ilgili 2 haberin olduğu görülmektedir.

Haber Başlıkları

Haber başlıklarında 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'ne ilişkin açıklamalarda resmi kurum ve belediyenin ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir. Her iki haberinde başlığı dikkat çekicidir.

1. Haber Başlığı: *“UNICEF Türkiye, Dünya Engelliler Günü'nde yaptığı tepki çeken paylaşımı kaldırdı”*

2. Haber Başlığı: *“Engelsiz kent: Çiğli”*

Haber Girişleri

Haber başlıklarıyla haber girişleri arasında uyumluluk bulunmaktadır. Haber başlığında adı geçen kurum ve belediyenin haber girişinde de ayrıntılı ve açıklayıcı bir şekilde yer aldığı görülmektedir.

1. Haber Girişi: “UNICEF Türkiye'nin 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nde yaptığı paylaşım sosyal medyada tepki topladı. Cumhuriyet'in ulaştığı UNICEF Temsilcisi Regina De Dominicis yapılan değerlendirme sonrasında paylaşımı kaldırmaya karar verdiklerini belirtti.”

2. Haber Girişi: Çiğli Belediye Başkanı Utku Gümrükçü, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nde farkındalık oluşturmak için “Engelli vatandaşlarımızın yaşama katılım mücadelesinde karşı karşıya kaldıkları ayrımcılık ve dışlanma sorunlarını eşit ve hak temelli bir bakış açısıyla ortadan kaldıracacağız” dedi..”

Haber girişinde belediye başkanının ve kurum temsilcisinin ifadelerine de yer verildiği saptanmıştır. Aynı zamanda haberlerde engelli bireylerin haklarına odaklanılmış engelli haklarını koruyucu bir anlatım sağlanmıştır.

Ard Alan Bilgisi

Cumhuriyet Gazetesi'nde dünya engelliler gününe ilişkin haberlerin 1'inde ard alan bilgisine ulaşılmaktadır. Ard alan bilgisinin olduğu haber bölümü aşağıdadır:

“Başkan Utku Gümrükçü yaptığı açıklamada;“Göreve geldiğimizde ilk olarak, bağımsız yaşamın desteklenmesi ilkesi doğrultusunda hak temelli engellilik hizmetlerimizin kurumsallaştırmak amacıyla 10 Aralık 2019 tarihinde Yerel Yönetimlerde Hak Temelli Engellilik Politikası Çalıştayı gerçekleştirdik. Çalıştayda, engellilik politikası hakkında

politik tutum belgesi ile tüm belediye hizmetlerinin kapsayıcı şekilde sunulmasına yönelik talepleri deklare edip, uygulamaya geçirmeyi amaçladık.”

Haberin 3 Aralık 2020 tarihinde yayımlandığı görülmektedir. Aynı zamanda haberin 2019 yılına ait bilgileri de haberde yer almakta böylelikle haberin ard alan bilgisi tamamlanmaktadır. Haberde de görüleceği üzere engelli bireylerin tüm haklarına engelsiz bireyler gibi ulaşmaları ve bağımsız bir yaşam sürdürmelerinin önemi vurgulanmaktadır.

Kelime Seçimleri

Haberde kullanılan “hak temelli” “eşit” gibi kelimelerle engelli bireylerin leyhine bir kapanma gerçekleştirilmiştir. Habere ilişkin örnek kelimeler aşağıda verilmektedir.

“kapsayıcı, erişilebilir ve sürdürülebilir bir dünyayı”, “eşit ve hak temelli”, “hak temelli engellilik”.

Haberin Retoriği

Cumhuriyet Gazetesi’nde dünya engelliler günüyle ilgili yapılan haberlerde görsel kullanımı bulunmaktadır. Fakat “*UNICEF Türkiye, Dünya Engelliler Günü’nde yaptığı tepki çeken paylaşımı kaldırdı*” başlıklı haberde kullanılan fotoğraf bulanıklaştırılarak paylaşılmıştır.

Gazete bu başlık altında verilen haberin içeriğinde, UNICEF temsilcilerinin tekerlekli sandalye kullanan bir çocuğun görselinin açık ve sansürsüz bir şekilde kullanılmasından oluşan ciddi sorunun üzerinde durmuştur. UNICEF Türkiye’nin Twitter sayfasında paylaşılan bu görsel haberde de bahsedildiği gibi çocuk ihlaline neden olmuştur. Bir çocuğun özel hayatına ait olan bu fotoğrafın bu şekilde açık bir şekilde paylaşılması asla doğru değildir.

Aynı zamanda 2 haberin 1'inde istatistiki bilgi de verilmiştir. Sunulan istatistiki bilgiler haberin detaylı şekilde oluşmasını ve okuyucu tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Örnek istatistiki bilgi aşağıda sunulmuştur.

“(...) down sendromlu 32, zihinsel engelli 513 otizmlı 39, Epilepsi 52, Kronik 1445 kişi olarak belirledik. Talep eden vatandaşlarımıza 25 adet manuel ve 5 akülü olmak üzere toplamda 30 adet tekerlekli sandalye ulaştırdık. Görme engelli vatandaşlarımıza 50 adet beyaz baston dağıtımını gerçekleştirdik. Duyuma engeli olan vatandaşlarımıza 44 adet şeffaf maske hediye ettik”

İstatistiki bilgilerin de verilmesi durumunda aynı şekilde verilerin sunumu engelli bireylerin haklarını koruyucu olmalı ve engelli bireylere karşı ayrımcılığa neden olabilecek ifadelerden kaçınılmalıdır.

Otizm Farkındalık Günü Haberleri

Cumhuriyet gazetesinde otizm farkındalık günüyle ilgili yalnızca 1 haberin olduğu görülmektedir.

Haber Başlıkları

Haber başlığında dünyada ve ülkemizde yaşanan zorlu salgın dönemine ilişkin bir vurgu yapılmakta ve bu salgın döneminde otizmlı çocukların nasıl etki bıraktığı üzerinde bir anlam oluşturulmaktadır.

1. Haber Başlığı: “Koronavirüs günleri otizmlı çocukları nasıl etkiliyor?”

Haber Girişleri

Haber başlığı ve girişi arasında oldukça tutarlı bir bağlantı olduğu görülmektedir. Başlıkta sorulan sorunun cevabı haber girişinde tamamlanmaya çalışılmıştır. Haber girişinde, koronavirüs salgını süresince otizmliler çocukların yeni düzenlenen eğitim karşısında uyum sağlamakta zorlandığı vurgusu yapılmaktadır. Haberin girişi aşağıda verilmektedir.

“Koronavirüs salgını tüm dünyanın yaşam biçimini, alışkanlıklarını değiştirdi. Türkiye’de okulların kapanmasıyla birlikte öğrenciler uzaktan eğitim sistemine adapte olmaya çalışıyor. Verimli bir eğitim için rutin bir düzene ihtiyaç duyan otizmliler çocuklar yeni düzenlemeler karşısında en çok zorlananlar arasında.”

Girişte, salgın döneminde yaşanan olumsuz durumun otizmliler çocuklar üzerindeki etkileri de belirtilmiştir. Haber girişi oldukça açıklayıcı ve anlaşılır şekilde hazırlanmıştır.

Ard Alan Bilgisi

Cumhuriyet gazetesinin otizm farkındalık gününde yayımladığı haberde ard alan bilgisine ulaşılmıştır. Haberin ard alan bilgisi Otizm Güçlü Aile Derneği’nin kuruluş yılıyla (2013) sağlanmıştır. Habere ait ard alan bilgisi aşağıda sunulmaktadır.

“2013 yılında kurulan Otizm Güçlü Aile Derneği (OGAD) yönetim kurulu başkanı ve kurucu üyelerinden Demet Ayşe Uyar, "Her ne kadar ilk ve orta öğretim, lise ve üniversite öğrencilerimiz için EBA tv, online eğitim modeline geçilmiş olsa da bu eğitim maalesef otizmliler çocuklarımız için yetersiz kalıyor" diyor.”

Kelime Seçimleri

Cumhuriyet gazetesinin otizm farkındalık günü haberlerinde öne çıkan kelimeler salgın döneminde otizmliler öğrencilerin birtakım sorunlar yaşadığını ve salgın dönemine uyum sağlamasında bu sorunların devam ettiğini vurgular niteliktedir. Örnek olarak seçilen kelimeler aşağıdadır.

“en çok zorlananlar arasında.”, “adapte olmaya çalışıyor.”, “yetersiz kalıyor”, “pasif bir hayata geçti”.

Haberin Retoriği

Haberin retoriği bölümü haberde yer alan görsel kullanımıyla sağlanmıştır. Habere ait haber fotoğrafı aşağıda verilmiştir.

(Koronavirüs günleri otizmliler çocukları nasıl etkiliyor?, 2020).

Haberde koronavirüs salgını nedeniyle otizmli çocukların eğitim haklarına erişim sağlama konusunda sorunlar olduğu ve salgın döneminde eğitim alanına getirilen teknolojik yeniliklerin otizmli çocuklara kolaylık sağlamada sorunlar teşkil ettiği açıklanmıştır.

Haber fotoğrafında bir çocuğun ekrana bakarken fotoğrafı kullanılmıştır. Bu fotoğrafta kullanılan çocuğun yüzü açık bir şekilde kullanılmamıştır. Görselde yer alan çocuk fotoğrafının açık bir şekilde verilmemesiyle fotoğraf üzerinde ihlale neden olmamıştır. Dolayısıyla fotoğrafta kullanılan çocuk, otizmli çocukları ifade etmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

Engelli bireylerin Türk medyasında temsiline ilişkin gerçekleştirilen bu çalışmada farklı yayın politikasına ve ideolojisine sahip 6 farklı ulusal gazete içerisinde olan Hürriyet, Milliyet, Sabah, Yeni Şafak, Evrensel ve Cumhuriyet gazetelerinin 3 Aralık, 21 Mart ve 2 Nisan 2020 tarihinde yayımlanan internet versiyonlarındaki haberler Van Dijk'ın eleştirel söylem analizi tekniğiyle ele alınmıştır.

Van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesinde ortaya koyduğu makro ve mikro söylem çözümleme unsurları, incelenen haber analizinin en önemli ayrıntılarını oluşturmuştur. Buna istinaden incelediğimiz haber gazetelerinin içerikleri makro ve mikro olarak 2'ye ayrılmıştır. Haber söylemleri içerisinde yer alan ve içeriğinin en küçük detayına kadar kapsayan her söylem incelenmiştir.

Haberlerin başlıkları, girişleri, ard alan bilgisi, kelime seçimleri ve haberin retorik bölümünü oluşturan haberde yer alan fotoğraf bilgisi de söylem çözümlemesi kapsamında değerlendirilmiştir. Özellikle haber başlıklarının, haberde kullanılan kelime gruplarının ve haberin önemli kısmını oluşturan fotoğraf detaylarının 6 gazetede farklı olduğu görülmektedir. Kullanılan fotoğraf ve kelimelerin gazetelerin yayın politikasını temsil ettiğini göstermektedir. Engelli bireylerin haber başlığı ya da girişinde sunumuyla yine haber fotoğrafında tercih edilen seçimlerle benzerlik göstermektedir. Zira haberin başlığı, girişi ve fotoğrafı bir bütündür.

Gazete içerikleri değerlendirildiğinde özellikle 3 farklı modelin etkileri görülmektedir. Bu modeller; tıbbi model, sosyal model ve hak temelli yaklaşım modelidir. Gazetelerin sahip olduğu farklı yayın politikası ve ideolojileri nedeniyle aynı haber farklı bir söylem aracılığıyla okuyucuya aktarılmıştır. Engelli bireylerin haklarını savunan ve koruyan

haber söylemlerinde hak temelli yaklaşım modelinin etkileri görülmektedir. Öte yandan engelli bireyin haklarından ziyade “engel” durumuna vurgu yapılmasıyla tıbbi modelin yansımaları ön plandadır. Kanaatimizce haberlerde tıbbi model yerine engelli birey haklarını benimseyen, koruyan ve savunan bir dilin hâkim olması gerekmektedir. Buna bağlı olarak insan odaklı habercilik anlayışının kabullenildiği ve yalnızca amacın engelli birey haklarını korumak ya da savunmak olduğu hak temelli yaklaşım modelinin haberlerde tercih edilmesi gerekliliğidir.

Haber içeriklerinin sayısına bakıldığında Hürriyet Gazetesi’nde 3 Aralık Dünya Engelliler Günü’ne ilişkin haberlerin sayısı 31, down sendromu farkındalık günü haberlerinin 2 ve otizm farkındalık günü haberlerinin ise 9’dur.

Milliyet Gazetesi, dünya engelliler gününde 4 habere yer vermiştir. 21 Mart Down Sendromu Farkındalık Günü’yle ilgili herhangi bir haber bulunmamakta ve 2 Nisan Otizm Farkındalık Günü nedeniyle ise yalnızca 1 haber yayımlanmıştır.

Sabah Gazetesi 3 Aralık Dünya Engelliler Günü’nde 209 habere yer vermiştir. 21 Mart Down Sendromu Farkındalık Günü’nde 2 haber, otizm farkındalık gününde ise 6 haber yayımlanmıştır. Yayımlanan haber sayısı doğrultusunda bakıldığında 3 Aralık Dünya Engelliler Günü vesilesiyle Sabah Gazetesi’nde 209 haber yayımlanmıştır. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde engelli bireylere yönelik en fazla haberin olduğu gazete Sabah Gazetesi’dir.

Yeni Şafak gazetesinde 3 Aralık Dünya Engelliler Günü’nde 3 haberin, 21 Mart Down Sendromu Farkındalık Günü’nde 1 haberin İngilizce olarak Yeni Şafak News kategorisinde olduğu ve 2 Nisan Otizm Farkındalık Günü’nde haberin olmadığı görülmektedir.

Evrensel Gazetesi’nde 3 Aralık Dünya Engelliler Günü haber sayısı 5’tir. Gazetede 21 Mart (2020) Down Sendromu Farkındalık Günü’ne ilişkin haber bulunmamaktadır.

Haberlerin 21 Mart tarihinde koronavirüs salgınına odak haline getirdiği bu nedenle down sendromuyla ilgili herhangi bir haberin olmadığı görülmektedir. 2 Nisan Otizm Farkındalık Günü'ne ilişkin haber sayısı ise yalnızca 1'dir.

Cumhuriyet Gazetesi'nde dünya engelliler gününe ilişkin 2 haber bulunmaktadır. 21 Mart Down Sendromu Farkındalık Günü'yle ilgili habere ulaşılmamıştır. 2 Nisan Otizm Farkındalık Günü'nde ise sadece 1 haber bulunmaktadır.

6 farklı yayın politikasına sahip gazetenin 3 farklı önemli güne ilişkin haber sayıları da birbirinden oldukça farklıdır. Buna bağlı olarak gazetelerin haber içerikleri, haber görseli, kelime seçimleri gibi önemli yayın politikalarının birbirinden de farklı olduğu sonucuna varılmıştır. Gazetelerin genellikle 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'yle ilgili haberlere yoğunluk verdiği, 21 Mart Down Sendromu ve 2 Nisan Otizm Farkındalık Günü'yle ilgili haberlere daha az yer verildiği görülmektedir.

Engelli Ayrımcılığına Karşı Medya Dili Kılavuzu'na göre belirlenen haber yazım pratikleri doğrultusunda gazetelerin haber içeriklerine bakıldığında; gazetelerin çoğunluğunun haber yazım pratiklerinde engelli bireylere karşı hassas olduğu ancak kullanılan ifadelerin tümünün doğru olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kılavuzda belirtilen engelli bireylerin başarılarının “kahramanlaştırması” doğrultusundaki haberlere bakıldığında Hürriyet gazetesinde engelli bireylerin bireysel başarıları dikkat çekmektedir.

Hürriyet gazetesinde ele alınan spor haberlerinde haber dilinin engelli bireyi “kahramanlaştırdığı” yönünde olduğu görülmektedir. Örnek olarak gazete haberinde kullanılan “Ampute edilmesine rağmen” ifadesi verilebilir. Bu ifade engelli bireyin engeline daha çok vurgu yapmakta ve bireyin başarısı engeli üzerinden anlatılmaktadır. Engelli birey haberde başarı üzerinden kahramanlaştırılmaktadır. Kılavuzda belirtilen “kahramanlaştırma” algısı; okuyucuda ve aynı zamanda toplumda engelli bireyin sahip olduğu engel durumu sebebiyle daha fazla başarı göstermesinin ya da daha çok çalışarak öne

çıkmasının, engelli birey için zorunluluk olduğu düşüncesinin oluşmasına neden olabilmektedir.

Hürriyet Gazetesi'nde haberlerin genel olarak engelli bireylerin yaşamlarındaki sorunlarına yönelik hazırlandığı da göze çarpmaktadır. Özellikle engelli bireylerin hayatlarını daha yaşanabilir kılmak amacıyla hazırlanan uygulamalara ve bu anlamda erişebilir hizmetlerin neler olduğu ya da olması gerektiğini anlatan dilin de haberlerde yer aldığı görülmektedir. Hak temelli yaklaşım modelinde, engelli bireyin temel haklarını savunmak ve erişebildiği tüm haklara eksiksiz ve eşit bir şekilde ulaşabilmesini sağlamak ön plana çıkmaktaydı. Bu anlamda Hürriyet Gazetesi'ndeki haberlerde hak temelli yaklaşım modelin etkilerinin bulunduğu söylenebilir.

Örneğin fizik tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin engelli bireylerin yaşamlarında ne büyük bir öneme sahip olduğu aynı zamanda koronavirüs salgını nedeniyle engelli bireylerin aşı önceliği gruplar arasında yer alması gerekliliği, elektronik haberleşme hizmetinde engelli bireylere yönelik indirim yapılması olgusu, havalimanlarında engelli bireylere karşı sunulan erişilebilirlik hizmeti hak temelli yaklaşım modelinin haberlerdeki örnekleri olarak okunabilir. Zira hak temelli yaklaşım kişinin tüm bireyler gibi eşit bir şekilde haklarına erişebilmesini temsil etmektedir.

Ancak buna rağmen otizm farkındalık gününe ilişkin yapılan bir haberde kullanılan ifadelerle otizmliler; toplum tarafından daha farklı bireylermiş gibi görmesine neden olabilecek anlatım ortaya çıkmıştır. "Otizmliler" olma korkunç bir durum gibi gösterilmiştir. "Erken teşhis ile otizmi engellemek mümkün mü?" başlığıyla yer alan haberin otizmliler yeterli ve doğru ifade edemediği söylenebilir.

Nitekim bu doğrultuda otizm farkındalık gününe ilişkin yapılan haberde tıbbi model yaklaşımının etkilerini görmek mümkündür. Zira tıbbi model engelli bireyi toplumdan ayırıştırır ve engelliliği bir hastalık olarak gören bir yaklaşımdır. Yaklaşımın etkisiyle engelli birey toplumdan dolayısıyla toplum da engelli bireyden ayrılmaktadır.

Milliyet gazetesinde yer alan haberler incelendiğinde ise bu gazetede çıkan haberlerin genel olarak Tıbbi modele daha yakın olduğu söylenebilir. Haberde kullanılan kelime seçimleriyle otizmliler bireyler hasta olarak ifade edilmekte ve bu ifade altında otizmliler birey pasifleştirilmektedir. Özellikle “ömür boyu süren”, “sınırlı” olarak tanımlanan otizm, bir “hastalık” gibi gösterilmektedir. Farklılıkları “hastalık” olarak ifade etmek; tıbbi modelin savunduğu görüş ile örtüşmektedir.

Tıbbi model, engelli bireyin fiziksel ya da zihinsel yetersizliklerine odaklanmakta ve içerisinde yaşadığı toplumdan bireyi farklılaştırmaktadır. Gazetenin yayımladığı bu haberle, otizmliler birey içerisinde bulunduğu toplum tarafından “sınırlı” kişi olarak tanımlanabilmektedir. Dolayısıyla ilgili haberde otizmliler bireyin sorunlarına çözümcül bakış açısı getirmediği ve bu nedenle hak odaklı bir anlatımın bulunmadığı saptanmıştır.

Sabah Gazetesi, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü sebebiyle haber içeriği bakımından en yüksek içeriğe sahip gazetedir. Gazetede yayımlanan haberlerde sıklıkla engelli birey ya da engelli yerine “özel birey” ya da “özel çocuk” ifadeleri kullanılmıştır. Kullanılan haber dili olarak incelendiğinde haber dilinin engelli haklarının koruyucu yönünde olduğu belirlenmiştir.

Haberlerde sık sık kamu kurum ve kuruluşlarının aynı zamanda resmi yetkililerin kendi açıklamalarıyla hak temelli yaklaşımın etkileri görülmektedir. Engelli bireylerin yaşadıkları sorunlar, başarıları ve karşı karşıya kaldıkları ayrımcılık genel olarak gazetenin haber içeriklerinin konusunu oluşturmuştur.

Aynı zamanda gazetede dikkat çeken önemli bir detay, haberlerde engelli bireylerin karşı karşıya kaldığı ayrımcılığın engelli bireylerin bir sorunu olarak değil toplumun bu duruma neden olduğu bir sorun olarak aktarmasıdır. Burada birey-toplum açısından sorunun ortak olarak kabul edildiği ve sorunların yalnızca “bireysel” olmadığı düşüncesi ortaya çıkmıştır. Engelli bireylerin yaşamlarında maruz kaldıkları olumsuz durumların temelinde

asında toplumun da etkileri olduğunu görmek mümkündür. Engelli birey, içerisinde yaşadığı toplum tarafından zaman zaman ayrımcılığa uğramaktadır. Bu nedenle Sabah Gazetesi'nde ele alınan haberlerde engelli bireyin karşı karşıya kaldığı sorunların yalnızca bireysel olmadığı aynı zamanda toplumsal bir sorun olduğu görülmektedir. Gazetenin bu tutumunda hak temelli yaklaşım modelinin temsili bulunmaktadır. Çünkü hak temelli yaklaşım modeli bireyin haklarına ve ötekileştirilmesine karşı oluşturduğu doğru ifadelere yer vermektedir.

Resmi yetkililerden gelen açıklamalarda, engelli bireylere karşı toplumun daha fazla duyarlı olması gerektiği bu nedenle toplumsal bilincin önemi anlatılmaktadır. Buna bağlı olarak otizm farkındalık gününde otizmi bireylerin yaşadığı sorunlara çözüm odaklı yaklaşım ve farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır. Nitekim Sabah Gazetesinde, dünya engelliler günü ve otizm farkındalık günü haberleriyle hak temelli yaklaşım modeli örtüşmektedir.

Yeni Şafak gazetesinde 3 Aralık Dünya Engelliler Günü haberlerinde kullanılan dil oldukça sade ve engelli bireyleri kapsayıcıdır. Yeni Şafak News kategorisinde İngilizce olarak yayımlanan haberde down sendromlu bireyi tanımlayan kelimelerin iyi seçilmiş ve yerinde bir kullanım olduğu görülmektedir. Kelime seçimleriyle beraber haberin daha doğru ifade edilmesi sağlanmıştır.

Aynı şekilde dünya engelliler gününde yayımlanan haberde havalimanlarında engelli bireylerin yaşadığı ulaşım zorlukları da dile getirilmiştir. Engelli bireylerin ulaşım zorluklarına değinen bu haberde hak temelli yaklaşımın etkileri görülmektedir. Engelli bireylerin ulaşım alanında yaşadığı sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm arayışları haber içeriğinde sunulmakta olup bu durum hak temelli yaklaşımla örtüşmektedir.

Evrensel gazetesinde dünya engelliler günü haberlerin sayısının az fakat haber dili sunumunun engelli bireylerin haklarını koruyucu nitelikte olduğu görülmektedir. Özellikle engelli bireylerin, korona virüs salgın döneminde oldukça ciddi sorunlarla karşı karşıya kaldığını ve salgın döneminde en fazla etkilenen grupların başında geldiği anlatılmaktadır. Engelli bireylerin yaşam şartlarının salgınla daha da zorlaştığı haberlerde vurgulanmaktadır.

Buna bağlı olarak korona virüs salgını nedeniyle engelli bireylerin haklarından uzak kaldığı ve haklarına eşit bir şekilde erişemediğı belirtilmiştir.

Dolayısıyla haklarından uzak kalan engelli bireylerin salgın süresince mağdur olduğı belirtilmiştir. Bu anlamda hak temelli yaklaşım modelinden bahsetmek mümkündür. Hak temelli yaklaşım modeli, engelli bireyin haklarını korumaktadır. Aynı şekilde insan hakları vurgusu bulunmaktadır. Bu bağlamda gazete, engelli bireylerin salgın döneminde yaşadığı sorunları dile getirmiş ve bu sorunun nasıl bir çözüme kavuşması gerektiğı noktasında tartışmış yani engelli bireylerin haklarını savunucu bir dil tercih etmiştir.

Gazetede öne çıkan bir diğer önemli ayrıntı haberlerde sivil toplum kuruluşlarının da fikirlerine yer verilmesidir. Sivil toplum kuruluşlarının ifadeleri de engelli bireylerin hak talepleri üzerinde odaklanmaktadır. Böylelikle engelli bireylerin hakları sivil toplum kuruluşları aracılığıyla da dile getirilmiştir. Sonuç olarak hak temelli yaklaşım modelinin etkisini haberlerde görmek mümkündür. Ancak gazetede down sendromu farkındalık günüyle ilgili habere yer verilmemesi nedeniyle down sendromlu bireylerin haklarının yeterince ifade edilmediğı bu nedenle de down sendromu farkındalık gününde gazetenin yetersiz kaldığı görülmektedir.

Son olarak incelenen Cumhuriyet Gazetesi'nde ise haber sayılarının diğer gazetelere oranla daha az olduğı görülmektedir. Gazetenin haber içeriklerine bakıldığında ise engelli birey haklarını savunucu ve koruyucu bir dilin hâkim olduğı öne çıkmaktadır. Engelli bireylerin toplumda maruz kaldığı ayrımcılık ve ötekileştirilme ve buna bağlı olarak engelli bireylerin haklarından uzak kalmalarına değinilmiştir.

Aynı zamanda resmi yetkililerin açıklamalarına da yer verilerek engelli bireyin hak talepleri, yetkililer tarafından dile getirilmiştir. Bir diğer önemli nokta engelli bireylerin tüm hizmetlerden diğer bireyler gibi tam ve eksiksiz bir şekilde faydalanmalarına haberlerde ayrıntılı şekilde yer verilmesidir. Otizmlili çocukların salgın döneminde uzaktan eğitimde birçok sorunla karşı karşıya kaldığı ve bu nedenle uzaktan eğitimden eksik kaldıkları haberlerde vurgulanmıştır.

Otizimli çocuk ve bireylerin eğitim eşitsizliği ve eğitim haklarına ulaşmalarındaki bu zorlu süreç, hak temelli yaklaşım modeli içine girmektedir. Zira hak temelli yaklaşım, insan haklarının toplumun her ferdi için eşit ve eksiksiz olması gerektiğini savunur. Çünkü odağı insan haklarıdır ve bu nedenle engelli bireylerin eşit olmayan bir yaşam sürdürmesi ya da haklarından mahrum kalması hak temelli yaklaşımın araştırma alanıdır. Dolayısıyla Cumhuriyet Gazetesi'nin haberlere bakış açısı hak temelli yaklaşım çerçevesinde gelişmiş ve engelli bireylerin sorunları ele alınarak haklarını koruyan bir dil benimsenmiştir.

6 farklı haber gazetesinin internet versiyonları incelendiğinde gazetelerin haber dilinin birbiriyle kimi yerlerde benzerlik kimi yerlerde de farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Gazetelerin yayın politikaları birbirinden farklı olsa da haber metinleri arasında bir tutarlılık bulunmaktadır. Ancak gazete haberlerindeki kelime seçimlerinde birtakım farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. Gazete haberlerinin çoğunda ard alan bilgisinin olmadığı görülmektedir. Haberin daha iyi anlaşılabilmesi açısından haber metin öyküsünün arka planının verilmesi de önemlidir.

Sonuç olarak kelimelerin dildeki etkisi oldukça yüksektir. Dil, toplumu etkileyen ve yönlendiren önemli bir araçtır. Bu nedenle engelli bireyleri konu alan haberlerde haber için seçilen kelimelere çok önem verilmeli ve dikkatle kelime seçimi yapılmalıdır.

Negatif anlam içeren kelimelerin kullanımıyla olumsuz anlamlar ya da hatırlatmalar okuyucu da oluşabilir. Engelliliği tanımlamada seçilecek kelimeler de titiz olunmalıdır. Örneğin engelli bireyi mağdur gösterebilecek kelimelerden ya da ifadelerden kaçınılmalıdır. Engellilik ve mağduriyet aynı ifade içerisinde sunulmamalıdır.

Bağlı, hasta, muhtaç, bağımlı gibi ifadeler engelli bireyi ötekileştirmekte ve engelli bireyi bir başkasına muhtaç ya da bağımlı hale getirmektedir. Bu nedenle ötekileştirici ya da ayrımcılığa neden olabilecek ifadelerin kullanımından uzak durulmalıdır. Engelli bireyleri yalnızca engelliliği üzerinden açıklayan ya da tanımlayan ifadeler yerine öncelikle bireyleri

tanımlayan ifadelere yer verilmelidir.

Engelli bireyin yaşam öyküsü dramatikleştirilmeden sunulmalıdır. Haberlerde toplumun her bireyinin sahip olduğu gibi engelli bireylerin sahip olduğu, olması gereken eşit haklara vurgu yapılmalıdır.

Bu nedenle hak temelli yaklaşım modeli haberlerde örnek alınmalı ve haber bu hassasiyetler dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Zira toplumda yaşayan her bireyin eşit hak ve önceliklere sahip olduğu fikrinden yola çıkarak engelli bireylerin her hakkı haber boyunca korunmalı ve dikkate alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akpınar, M. E. (2021). “Televizyon ve İnternet Haberciliğinin Karşılaştırmalı Analizi”. Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi, 3(1), 61 – 70.
- Ak, Y. (2019). Çoklu Bir Dezavantajlılık Olarak Engelli Yoksulluğu: Türkiye Örneği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Akyıldız, F. (2019). Habere Ulaşmada Geleneksel Medyadan Yeni Medyada Geçiş. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul.
- Aksaç, G. T. ve Akdağ, A. Ş. (2016). “Ayrımcılık ve Engelli Hakları”. A.Ş. Akdağ, G. T. Aksaç, N. T. Şimşekcan ve Ö. Kara (der.) içinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Engelli Kadın El Kitabı, (s. 6-24), Engelli Kadın Derneği: Ankara
- Arıkan, Ç. (2002). “Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım”. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 2 (1) 3-7.
- Arslan, H., Topal, A. ve Gürel Dönük, G. (2020). “Türkiye’de Geleneksel Medya ve Yeni Medyada Kadın Kimliği Üzerinden Üretilen Haberlere Eleştirel Bakış”. Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergi, 3 (1), 21-38. DOI: 10.33464/dorduncukuvvet.709061
- Arslan, H. (2019). “Eleştirel Medya Okuryazarlığı Kapsamında Çocuğa ve Kadına Yönelik Olarak Önerilen Özel Haber Dili”. Erciyes İletişim Dergisi, 6(1), 111-136.
- Arslan, Y., Şahin, H. M., Gülnar, U. ve Şahbudak, M. (2014). “Görme Engellilerin Toplumsal Hayatta Yaşadıkları Zorluklar (Batman Merkez Örneği)”. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 4 (2), 1-14.
- Aslan, M. ve Şeker, S. (2011). “Engellilere Yönelik Toplumsal Algı ve Dışlanmışlık (Siirt Örneği)”, Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu 449- 463.
- Aşkan, H. (2013). Türk Basınında Okur Temsilciliği: Hürriyet, Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşeleri Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basın ve Yayın Ana Bilim Dalı, Eskişehir.
- Ayerdem, İ.T. (2019). Türkiye’deki Dijital Medya Platformları ve İzler Kitle Profili. Yüksek

- Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul.
- Babaoğlu, Pelin (2019). Engellilerin Karşılaştığı Toplumsal Sorunlar: Ankara'daki Sivil Toplum Kuruluşları Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Karaman.
- Başdınç, G. (2020). Ana Akım Medya Dilinin Halkbilimi Açısından Eleştirel Söylem Analizine Tabi Tutulması. Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Van.
- Barış, Ö. (2019). “Geleneksel ve Sosyal Medya Gündem Uyumu İncelemesi: Twitter, Fox TV ve ATV Ana Haber Bülten Karşılaştırılması”. Erciyes İletişim Dergisi, 6 (1), 169-184. DOI: 10.17680/erciyesiletisim.434508
- Bavelas, J. B., Kenwood, C. and Phillips, B. (2002). “Discourse Analysis”. Handbook of Interpersonal Communication, 102-129.
- Bezmez, D., Yardımcı, S. ve Şentürk, Y. (2011). Sakatlık Çalışmaları Sosyal Bilimlerden Bakmak, Koç Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Boyer, A. (2010). “Haber Nedir, Nasıl Biçimlendirilir? Geleneksel ve İnternet Gazetelerindeki Farklılık ve Benzerlikler”. Humanities Sciences, 5(1), 114-125.
- Brown, G. and Yule, G. (1984). Discourse Analysis. Cambridge University Press: United Kingdom.
- Burch, S. (Ed). (2009). “Disability Studies” in Encyclopedia of American Disability History, (s. 286-287), Facts On File: New York.
- Burcu, E. (2002). “Üniversitede Okuyan Özürlü Öğrencilerin Sorunları: Hacettepe-Beytepe Kampüsü Öğrencileri Örneği”. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 19(1), 85-103.
- Burcu, E. (2006). “Özrürlülük Kimliği ve Etiketlemenin Kişisel ve Sosyal Söylemleri”. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 23 (2).
- Burcu, E. (2007). Türkiye’de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma. Hacettepe Üniversitesi Yayınları: Ankara.

- Burcu, E. (2017). Engellilik Sosyolojisi. Anı Yayınları, Ankara. Büyükaşar, M. ve Özçağlayan, M. (2019). “Haber ve Doğruluk İlişkisi: Doğruluk Sorununun Geçmişi ve Haberin Dönüşümü”. Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, (1), 29-49.
- Büyükkantarcıoğlu, N. (2006). “Söylemden İdeolojiye: Eleştirel Söylem Çözümlemesi”. A. Kocaman (ed.). içinde Dilbilim Temel Kavramlar, Sorunlar Tartışmalar. Dil Derneği Yayınları: Ankara.
- Cambridge Dictionary (2021, 3 Nisan). Erişim adresi: <https://dictionary.cambridge.org/>
- Can, G. (2019). “Yeni Medya ile Geleneksel Medya Çerçevesinde Sayfa Tasarımın (Mizanpajın) Dönüşümü: Hürriyet Gazetesi Örneği”. Yeni Medya, 2019 (6), 20-31.
- Cereci, S. (2013). “Türkiye’deki Televizyon Kanallarında Yayınlanan Haber Bültenlerinde Dilin Kullanılma Biçimi: Masalsı Anlatım”. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2(1), 7-24.
- Coşar, H. (2018). Geleneksel Medyadan Dijital Medyaya Geçiş Sürecinde Türkiye’de Medya ve Reklam Yatırımlarının Değişen Yapısı. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Cumhuriyet Gazetesi, 2020.
- Çakmak, F. ve Bilişli, Y. (2019). “İdeoloji, Söylem ve İletişim Çalışmalarında Ruth Wodak”. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19 (2), 99-124.
- Çapacıoğlu, F. B. (2021). Bedensel Engelli Bireylerde Sosyal Dışlanma: Ataşehir Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı, Sosyal Hizmet Bilim Dalı, İstanbul.
- Çelenk, S. (2010). “Ayrımcılık ve Medya”. B. Çaplı ve H. Tuncel (ed). İçinde Televizyon Haberciliğinde Etik. (s.211-218). Fersa Matbaacılık: Ankara.
- Çelik, R. (2021). “Pandemi ile İlgili Haberlerde Söylem Analizi: En Çok Tıklanan Haber Sitelerinde Tematik Yapı Üzerine Bir İnceleme”. Bilişim Teknolojileri Online Dergisi, 12 (45), 46-64, doi: 10.5824/ajite.2021.02.003.x
- Çetinkaya, P. (Ed). (2017). Mine Egbatan: Engelli Ayrımcılığına Karşı Medya Dili Kılavuzu. Engelli Kadın Derneği: Ankara.

- Çevikel, T. (2004). “Türkçe Haber Siteleri ve Türkiye’de İnternet Gazeteciliğinin Gelişimini Sınırlayan Faktörler”. Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, 1 (1), 147-163.
- Çilek, E. (2019). “Haber Değeri Kriterlerinin Geleneksel ve Yeni Medya Bağlamında Karşılaştırılması: Hürriyet Gazetesi ve ensonhaber.com Örneği”. Yeni Medya, (6), 1-19.
- Dalbay, R. S. (2009). Özürlü Yakınlarının Özürlülere Yönelik Sosyal Politikalara İlişkin Bilgi, Beklenti ve Memnuniyet Dereceleri (Isparta Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Isparta.
- Demir, A. E. (2020). ““Kardeş” Kavramının Eleştirel Söylem Analizi: Engelli Bireyler Örneği”. Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 4(4), 78-96. DOI: 10.47525/ulasbid.805574
- Demirhan, E. S. (2020). Geleneksel Medyadan Yeni Medyaya Geçişte Habercilik: İnternet Gazeteciliğinde Haber Üretim Süreci. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara.
- Deren Van Het Hof, S. (2019). ““Gökyüzüne Çılgılık: Öncülerden Eleştirel Söylem Yaklaşımları ve Özgün Çözümlenmeler” Üzerine Bir Değerlendirme”. Etkileşim Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, (3), 210-213. DOI: 10.32739/etkilesim.2019.3.54
- Devran, Y. (2010). Haber Söylem İdeoloji. Başlık Yayın Grubu: İstanbul.
- Doyuran, L. (2018). “Medyatik Bir Çalışma Alanı Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi (Televizyon Dizileri Örneğinde)”. Erciyes İletişim Dergisi, 5(4), 301-323.
- Duman, K. (2017). “Yeni Medya Çağında Haberleri Yeniden Düşünmek: Teknoloji ile İçeriğin Kesişmesi ve Yenilikçi Davranışlar”. Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 4 (8), 107-119. DOI: 10.20860/ijoses.338911
- Durgeç, A. P. (2016). Yeni Medya Düzeni ve Dijital Habercilik: Kaynak ve Alıcı Bağlamında Bir Araştırma. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Durmuş, S. K. (2020). “Sosyal Medya Kaynaklı Olayların Geleneksel Haber Mecralarında Kullanımı”. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (2020)11,

218- 236. DOI: 10.34086/rteusbe.749432.

Egbatan, M. (2017). Örgütlenme, Savunuculuk ve Engelli Kadın El Kitabı. Engelli Kadın Derneği, Ankara.

Engelliler Hakkında Kanun 5378 Sayılı (2005). Sayı: 25868. Erişim: 2 Aralık 2021, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>.

Engelliler İçin Bilgilendirme Rehberi (2019) T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Erişim: 14 Kasım 2020, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/35694/engelli-bilgilendirme.pdf>

Erdoğan, İ. (2013). “Yeni Medya Gazeteciliğinde Etik Bir Paradigma Belirlemenin Kapsamı ve Sınırları”. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, (36), 255-272.

Ereke, B. C. (2017). Yeni Medya ve Sahiplik Yapısı: Türkiye'de İnternet Haberciliği Örneği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Medya ve Kültürel Çalışmalar Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Erkan, G. (2004). “Özürlülüğe İlişkin Modeller ve Sosyal Hizmet Uygulamaları”. Toplum ve Sosyal Hizmet, 15 (2), 31-38.

Ersoy, M. ve Balyemez, M. (2013). “Geleneksel ve Sosyal Medyanın Haber Dili: “Zaytung Örneği”, II. International Conference on Communication, Media, Technology and Design, 02-04 May 2013, Famagusta – North Cyprus, 350-354.

Evrensel Gazetesi, 2020.

Fairclough, N. (2003). Analysing Discourse, Textual Analysis For Social Research. by Routledge 11 New Fetter Lane, London.

Gelmez, S. Ö. (2018). “Engelliliğe İlişkin Varsayımların Keşfi: Görmezden Gelme” Ya Da “Normal Dışı Görme”. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 5 (5), 192-200.

Giresunlu, G. ve Akıncı, V. (2012). Engellinin El Kitabı. Destek Yayınları: İstanbul.

Gül, İ. I. (2012). Engellilerin Haklarına İlişkin BM Sözleşmesi, İstanbul.

Gültekin, T. ve Sezer, S. (2017). “Engelli Ailelerin Yaşadıkları Sosyal ve Ekonomik Sorunlar”. Aydın İktisat Fakültesi Dergisi, 2(2), 81-100.

Güneş, D. C. (2013). “Michel Foucault’da Söylem ve İktidar Kaygı”. Uludağ Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 21 (55), 56-69.

Gürbüz, G. (2010). Geleneksel ve Yeni Medyada Haber Üretim Tarzı. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara.

Hürriyet Gazetesi, 2020.

Ilkım, M. ve Karataş, Ö. (Ed). (2019). Spor Bilimlerinde Güncel Çalışmalar, Akademisyen Kitabevi: Ankara.

Kara, B. (2016). “Türkiye’de Engelli Bireylerin Yasal Hakları ve Uygulamadık Yeri”. The Journal of Academic Social Science Studies, 7(48), 249-260, DOI:10.9761/JASSS3582

Karaduman, S. (2017). “Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Eleştirel Haber Araştırmalarına Katkısı ve Sunduğu Perspektif”. Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 4(2), 31-46.

Kencana, H. W. ve Djamal, M. F. (2021). “Startup Television: New Form In Digital Journalism”. Jurnal IKRA-ITH Humaniora, 2 (5), 106-117.

Kırmızıtaş, O. ve Özkan, B. (2020). “Geleneksel ve Yeni Medyada Yalan Haber”. M. Arlı (ed.). içinde International Congress of Science Culture, Health and Sport Full Text Book. (s.84-91). Çizgi Kitabevi Yayınları: İstanbul.

Koca, C. (2010). Dışlanmadan Eşitliğe, Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, Dünya Engelliler Vakfı.

Kocaman, A., Ruhi, Ş., Zeyrek, D., Doltaş, D., Öner, I. ve Doğan, G. (2003). Söylem Üzerine, ODTÜ Yayıncılık: Ankara.

Mackelprang, R. W. and Salsgiver, R. O. (1996). “People with Disabilities and Social Work: Historical and Contemporary Issues”. Social Work, 1(49), 7–14, <https://doi.org/10.1093/sw/41.1.7>

Manovich, L. (2001). The Language of New Media. The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England.

Meşe, İ. (2014). “Engelliliği Açıklayan Sosyal Model Nedir”. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, (33), 79-92.

Milliyet Gazetesi, 2020.

Nazlı, A. (2012). ““Öteki Beden”: Bir Ötekilik Biçim Olarak Engelli Beden ve Engellilik”.
Sosyoloji Dergisi, (27), 15-32.

Office of Disability Rights (2021, 2 Aralık). Erişim Adresi: <https://odr.dc.gov/page/people-first-language>

Okur, N.ve Erdugan, F.E. (2010). “Sosyal Haklar ve Özürlüler: Özürlülük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme”, II. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, 4-6 Kasım 2010, Pamukkale Üniversitesi Yayını, Denizli, 245-263.

Oxford Learner’s Dictionaries (18, Kasım 2020). Erişim Adresi: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>

Özdemir, B. ve İlhan, E. (2012). “Geleneksel ve İnternet Gazeteciliği’nde Haber ve Fotoğraf Kullanımı: Milliyet Örneği”. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 1(1), 807 – 816.

Özdemir, B. (2019). Engele Sahip İnsanlara İlişkin Haber ve Köşe Yazılarının Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak Gazetelerindeki Sunumu. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basın ve Yayın Anabilim Dalı, Eskişehir.

Özgökçeler, S.ve Alper, Y. (2010). “Özürlüler Kanunu’nun Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi”. İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 1(1).

Özkan, A. (2016). Dijital Medya ve Çocuk: Sosyalleşmenin Yeni Boyutları. Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Sakarya.

Özkan, B. ve Kırmızıtaş, O. (2020). “İnstagram’da Haber”. M. Arlı (ed.). içinde International Congress of Science Culture, Health and Sport Full Text Book. (s. 70-76). Çizgi Kitabevi Yayınları: İstanbul.

Öztekin, H. ve Şahin, M. (2020). “Medyanın Bilimle İmtihanı: Türkiye’de Gazetelerde Yer Alan Bilim Haberleri Üzerine Bir İnceleme”. Akdeniz İletişim Dergisi, 0 (33), 178 – 197.

Özyal, B. (2016). Postmodern Tüketim İdeolojisi Perspektifinden Dijital Habercilik Pratikleri. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Gazetecilik Anabilim Dalı, İzmir.

- Parlak, M. O. (2018). “Yeni Medya ve Haberciliğin Dönüşümü”. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (14), 60-82.
- Rabia, A.B., Genç, E. ve Nişli, İ. (2005). “Toplumsal Bir Sorun Olan Engellilik ve Hemşirelik Yaklaşımı”. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 21 (2), 181-190.
- Resmî Gazete (2019). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığından: Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik, Sayı: 30692. Erişim: 3 Aralık 2021, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/02/20190220-1.htm>
- Resmî Gazete (2009). Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, Erişim: 14 Kasım 2020, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm>
- Sabah Gazetesi, 2020.
- Sabahçı, B. (2019). İnternet Haberlerinde Nefret ve Ayrımcı Söylemlerin Örnek Olaylar Bağlamında İncelenmesi. Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Ana Bilim Dalı, Antalya.
- Sakın, B. ve Büyükbirer, S. (2021). “Manipülatif Dil Üzerine Eleştirel Söylem Analizi”. *Anasay*, (16), 81-99. DOI: 10.33404/anasay.917215
- Sarıca, G. (2020). Yeni Medya Çağında Değişen ve Dönüşen Televizyon Haberciliği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Medya ve Kültürel Çalışmalar Programı, İstanbul.
- Serenli, A. (Ed). (2011). Mustafa Öztürk: Türkiye’de Engelli Gerçeği. Ajansvista Matbaacılık: İstanbul.
- Şah, U. (2020). “Eleştirel Söylem Analizi: Temel Yaklaşımlar”. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (7), 210-231.
- Şahinsoy, K. (2017). “Kriz Yönetimi Açısından Geleneksel ve Sosyal Medya”. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 9 (4), 1-19. DOI: 10.17932/IAU.IAUD.13091352.2017.9/36.1-19
- Şen, A. F. ve Yılar, Ö.E. (2020). “Türkiye’de Gazeteciliğin Dijital Dönüşümü: Ensonhaber, Hürriyet ve Medyascope Haber Siteleri Örnekleri”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(2), 391-414. DOI:10.18069/firatsbed.726524

- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020). Erişim: 4 Nisan 2020, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/2022-ayliklari/>
- Tokgöz, O. (1981). Temel Gazetecilik. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Tuygun, Ç. (2019). Görme Engelli Öğretmenlerin Sorunları ve Çözüm Önerileri: İstanbul Örneği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu. (2021, 2 Nisan). Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Türker, H. (2018). Uluslararası Televizyon Haberciliğinde Dijital Uygulamalar: TRT World Örneği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul.
- Ünal, S. Z. (2019). Dijital Ortamda Gazetecilik ve Haber Dili. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Ünal, V. (2018). “Toplumsal Değişim Sürecinde Engelliler”. Turkish Studies Social Sciences, (13), 1323-1342.
- Van Dijk, T. A. (1988). News As Discourse. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.: New Jersey.
- Van Dijk, T. A. (1977). Text and Context. Longman: London.
- Van Dijk, T. A. (2001). “Critical Discourse Analysis”. Schiffrin, D., Tannen, D. and H. E. Hamilton (Eds). in: The Handbook of Discourse Analysis (s. 466-485). Blackwell Publishers Ltd: New Jersey.
- Vatandaş, S. (2021). “Gazete Haberlerinde Korku Sunumunun Göstergebilimsel Çözümlemesi (Covid-19 Örneğinde)”. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 20 (78), 1060-1079. DOI: 10.17755/esosder.733616
- Vural, B. Z. ve Bat, M. (2010). “Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma”. Journal of Yaşar University, 5(20), 3348 – 3382.
- Yağmur, T. A. (2019). Dijital Medya ile Değişen Haber Tüketim Tercihleri ve Haber Doğrulama Davranışları Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Medya ve Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul.

Yardımcı, S. (2015). “Sakatlığın Tarihsel İnşası”. K. Çayır, M. Soran ve M. Ergün (Der.) İçinde Engellilik ve Ayrımcılık Eğitimciler İçin Temel Metinler ve Örnek Dersler. (s.19-30). Karemat Matbaacılık: İstanbul.

Yeni Şafak Gazetesi, 2020.

Yıldırım, G. (2019). Gözetim Toplumunda Sinoptikan Aracı Olarak Televizyon: Tartışma Programlarının Söylem Analizi. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

Yıldız, M.T.E. (2005). “Spor Basınında Futbol Anlatım Dili: Manşet ve Başlıklar”. Eğitim Fakültesi Dergisi, 93-106.

Yurdigül, Y. ve Zinderen, E. İ. (2012). “Yeni Medyada Haber Dili (Ayşe Paşalı Olayı Üzerinden Geleneksel Medya ve İnternet Haberciliği Karşılaştırması)”. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC, 2 (3), 81-91.

Zengin, S. E. (2017). Öznenen Nesneye: Söylem Analizi Üzerinden Hayvanın Değişen Statüsü Hakkında Bir İnceleme. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı, Ankara.

Zor, L. (2017). “Van Dijk’ın Eleştirel Söylem Analizinin Sinema Filmlerine Uygulanması ve Kazakistan Sinemasından Örnek Bir Film Çözümlemesi: Stalin’e Hediye”. Akademik Bakış Dergisi, (61), 877-899.

We Are Social (2020). Special Report Digital 2020. Erişim: 29 Kasım 2021, <https://wearesocial.com/uk/blog/2020/01/digital-2020-3-8-billion-people-use-social-media/>

WHO (2015). Global Disability Action Plan 2014-2021, Erişim: 3 Aralık 2021, <https://www.who.int/publications-detail-redirect/who-global-disability-action-plan-2014-2021>